

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΣΙΝ

ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

ALEXANDRI MONACHI

DE

VENERANDÆ AC VIVIFICÆ CRUCIS INVENTIONE.

(GRETSER de Cruce, t. II, p. 1.)

Paternæ tuæ sanctitatis jussum non sine gravi A perturbatione accepi. Injunxisti enim meæ imbecillitati, historicam quampiam narrationem contexere de inventione vivifici ligni, venerandæ nempe ac modis omnibus honorandæ crucis, in qua Dominus noster Jesus Christus, sponte sua ac voluntate expansus, diaboli tyrannidem dissolvit, et incomprehensibilem in se credentibus salutem est largitus. Hoc itaque mandatum tuum, cum tot modis virium mearum facultatem excedat, vehementer sane metui quidquam hujusmodi operis aggredi. Potius enim aliis, quam mihi hic labor conveniebat, utpote qui nullam ex toto illo disciplinarum orbe partem, nullam omnino ex jugi studio exercitationem sum consecutus: sed vere nihil aliud, quam merus sum idiota, non solum propter sermonis, sed omnis prorsus cognitionis defectum, idque ex diuturnæ invaletudinis violentia.

Quamquam autem huic provinciae me longe esse imparem sciam, metuens tamen inobedientiae periculum incurrere, solo parendi studio, quod imperis, exsequi conabor, omnia in Deum vestrasque preces referens. Nihil autem nostrum afferemus (novitii enim adhuc sumus, ac pene hesterni in antiquarum rerum cognitione), sed quæcunque ex prisca historia monumentis (qua in re etiam alii ante nos partim bene, partim male elaborarunt) eruere potuimus, quæque ex majorum traditione

Τὴν κέλευσιν τῆς ὑμετέρας πατρικῆς ὁσιότητος δεξάμενος, λίαν ἱλιγγίασα. Ἐκελεύσατε γὰρ τῇ ἐμῇ οὐδενεῖα (1), ἱστορικὸν τινα λόγον ποιήσασθαι περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου, τοῦ πανσέπτου καὶ σεβασμίου σταυροῦ, ἐν ᾧ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τανυσθεὶς (2) ἐκουσίως, κατέλυσε μὲν τοῦ διαβόλου τὴν δύναμιν, καὶ θανάτου τὴν τυραννίδα, σωτηρίαν δὲ ἀκατάληπτον τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐδωρήσατο. Τοῦτο τὸ ἐπίταγμα, σφόδρα τυγχάνον ὑπὲρ τὴν ἐμὴν δύναμιν, δεξάμενος, ἐγχείρητιν ἐδειλίασα· ἐτέρων γὰρ ἢ καθ' ἡμᾶς τό γε ὑπάρχει τὸ πόνημα· οὐδὲν γὰρ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως ἐν μύσει γεγόναμεν, καὶ τὴν ἐξ ἀσκήσεως γυμνασίαν κεκτήμεθα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἰδιῶται τυγχάνομεν, οὐ μόνον τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώσει διὰ, τὴν ἐν ἡμῖν παυῶν χρονίαν ἐπικράτειαν.

Ἐπεὶ δὲ οὐχ οἷός (3) τὸν τῆς παρακοῆς ὑφορώμενος κίνδυνον, πρόθω τῆς ὑπακοῆς τὸ κελευσθὲν πειράσσομαι πέραιτι παραδοῦναι, τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὰς ὑμετέρας εὐχὰς ἀπωθήσαντες (4). Ἐροῦμεν δὲ ἴδιον οὐδὲν (χθιζοὶ γὰρ ἐσμὲν, κατὰ τὸ λόγιον (5), καὶ οὐκ οἶδαμεν)· ὅσα δὲ ἐξ ἀρχαίων ἱστορίων ἰσχύσαμεν εὐρεῖν (πολλοὶ γὰρ ἕτεροι περὶ τούτου πεπονήκασιν, οἱ μὲν εὖ καὶ καλῶς, οἱ δὲ καὶ ἐτέρως), καὶ ὅσα ἐκ τῆς ἀνέκαθεν εἰλήφαμεν παραδόσεως, ταῦτα ὑμῖν, σὺν Θεῷ φάναι, ἐσπούδασα (6) πανταχοῦ τῆς

NOTÆ.

(1) Cod. Bav. οὐδεμία lego. Οὐδενεῖα vel οὐθενεῖα a recto οὐδένεια, vel οὐθένεια, quasi dicat *nullitas, nihilitas*, prius usurpat Plato in *Phædro*, alterum, Plutarchus in *Paramyth*.

(2) Manusc. habent τανυθεὶς errore scribæ. Nam legendum τανυσθεὶς, *Iliad.* v. Ἐπὶ χθονὶ καί το τανυσθεὶς. *Extensus*, seu *expansus* jacebat in terra.

(3) Lacuna post οὐχ οἷός. Hoc vel simile quiddeest Ἐπειδὴ δὲ οὐχ οἷός τ' εἰμὶ ἀντιλέγειν, τὸν τῆς, etc.

(4) Cod. Bav. ἀπωρήσαντες. Sch. ἀπορήσαντες.

C Scripsi ἀπωθήσαντες, ab ἀπωθέω, *rejicio, repello*. Schottus legendum suspicatur ἀπαιωρήσαντες, quia a Deo et fratrum precibus pendere debemus, et spes nostras inde suspensas habere.

(5) Κατὰ τὸν λόγιον. Sic habent exempl. Bav. et Sch. Est autem λόγιος, præter cætera *historiæ et antiquitatis peritus, et in ea re facundus*. Sed magis placet, κατὰ τὸ λόγιον. Hesterni enim et novitii sumus, ut habet Scripturæ dictum *Job.* viii.

(6) Sch. προσθῆναι ἐσπούδακα.

ἀληθείας φροντίσας. Ὑμεῖς δὲ τὰ λείποντα ἐπιδιορ-
θώσατε, καὶ προσεύξασθε ὑπὲρ ἡμῶν, ἀγιώτατοι.
cipuam veritatis curam habens. Vos in quibus defecerimus, ea benevole corrigite, quaque estis pietate, pro nobis per preces vestras intercedite.

Ἀρχὴν δὲ τοῦ λόγου ποιησόμεθα τὸν πάσης ἀρχῆς
κατάρχοντα. Ὁ μονογενὴς, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὢν ἐν τοῖς
κόλποις τοῦ Πατρὸς, ὁ ἐκ ζώντος τοῦ Πατρὸς ζωοποιὸς
Λόγος ὁ ἐν ἀρχῇ ὢν, πρὸς τὸν ἀεὶ ὄντα Θεόν, ὁ ὢν « ἀπαύ-
γασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως » τοῦ
αἰδίου Πατρὸς ἐκ τῆς ἀνάρχου ἀρχῆς, ἡ ἀνέκλειπτος (7)
ἀρχή, ἡ ἐκ τῆς ἀενάου ζωῆς ζωὴ ἀτελεύτητος, ἡ ἐκ
τῆς ζωοποιῶν πηγῆς πηγὴ ἀθανασίας, ἡ ἀπηκριβωμένη
καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, τὸ ἐκμα-
γεῖον τοῦ φύσαντος Πατρὸς, τὸ ἐξ ἀκατάληπτου φωτὸς
φῶς ἀνεκλάλητον, τὸ ζωοπάρχον νᾶμα τῆς ζωοτόκου
πηγῆς, ὁ ὁμοούσιος καὶ ὁμόθρονος, καὶ ὁμοδύναμος,
καὶ ὁμάγαθος τῷ γεννήσαντι Πατρὶ, ὁ πάντα ἔχων ὅσα
ἔχει ὁ Πατὴρ πλὴν τῆς ἀγεννησίας, ὁ σὺν τῷ Πατρὶ
καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι (τῷ ἐκ Πατρὸς ἀεὶ ἐκπορευο-
μένῳ [8]) καὶ δι' ἑαυτοῦ τὰ πάντα, καὶ ἐκ μὴ ὄντων
εἰς τὸ εἶναι παραγαγών. Οὐδὲν γὰρ ἦν, εἰ μὴ ἡ ἁγία
Τριάς ἡ ὁμοούσιος, ἐν ταῖς ἰδίαις ἀεὶ ὑπάρχουσα ἰδιό-
τησιν ἦτοι ὑποστάσεσιν, ἡγουν προσώποις, ἡ ἄκτι-
στος φύσις, ἡ ἀνέκλειπτος θεότης, τὸ δεσποτικὸν
ἀξίωμα, τὸ διηνεκὲς ἀγαλλίαμα, ἡ ἀπλὴ καὶ ἀσύνθε-
τος καὶ ἀσχημάτιστος οὐσία, ἡ ἀεὶ καὶ ὡσαύτως
ἔχουσα, μηδὲ ἀρξαμένη, μηδὲ παυσομένη.

dam natura, perpetua ac nunquam interitura divinitas, quam penes est omnis imperii majestas, quæ gaudium infinitum est, simplexque ac incompressa, et figuræ omnis expers natura, quæ eodem modo semper se habens, neque unquam incepit, neque ullo tempore est desitura.

Οὗτος τοίνυν ὁ ζῶν καὶ ἐνεργὴς καὶ παντοδύναμος
τοῦ Θεοῦ Λόγος, βουλήσει τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος πᾶσαν τὴν κτίσιν τὴν ὁρατὴν
καὶ τὴν ἀόρατον ἐν τῷ δέοντι καιρῷ εἰς τὸ εἶναι ἐξ
οὐκ ὄντων παρήγαγεν, ἐπιστάμενος μέντοι κατὰ θεϊ-
κὴν πρόγνωσιν, τὸ, πότε, καὶ ποῦ, καὶ πῶς, καὶ πόσα
χρὴ γενέσθαι τὰ ὄντα. Ἀπειροὶ γὰρ αἰῶνες, ἐν οὕτως

A accepimus, ea vobis, nostros conatus Deo adjuvante,
ob oculos statuere sum adnixus, in omnibus præ-
cipuum benevole corrigite, quaque estis pietate, pro nobis per preces vestras intercedite.
Principium autem operis nostri statuimus, qui
est omni principio prius principium, unicum Dei
Filium, qui existens in sinu Patris, ex vivo Patre
vivificum Verbum processit, qui ab omni principio
apud Deum fuit sempiternum, qui est « splendor
gloriæ et character substantiæ ¹ » æterni Patris, ex
principio principii experte indeficiens principium,
qui ex vita illa perpetua vita est nullo unquam fine
terminanda, ex vitali suo fonte fons immortalitatis,
expressa ac certa invisibilis Dei effigies, Patrisque,
qui eum genuit, imago incommutabilis, incompre-
hensi luminis lumen ineffabile, vivifici fontis latex
vivificus, qui est ejusdem substantiæ, ejusdem glo-
riæ, ejusdem majestatis, ejusdem imperii, ejusdem
potestatis ac bonitatis, cum Patre, a quo genitus
est, habens omnia, quæcunque habet Pater, præ-
terquam quod Pater sit ingenuus, qui cum Patre
ac Spiritu sancto (qui ex Patre indesinenter pro-
cedit) suæque virtute omnia, cum nihil esset, ut ex-
sisterent, effecit. Neque aliud quidquam præterea
fuit, nisi sola hæc et sancta Trinitas, quæ unius est
substantiæ, distinctis licet proprietatibus, hoc est,
subsistentiis sive personis constans, increata quæ-

Hoc igitur vivum, efficax, atque omnipotens Dei
Verbum voluntate Patris, ex cooperatione Spiritus
sancti, omnem creaturam visibilem simul et invi-
sibilem suo tempore, cum antea non esset, pro-
creavit, cognoscens per divinam præscientiam
quando, ubi, quomodo et quanta, quæcunque erant
producenda, oporteret esse. Infinita enim, ut sic

¹ Hebr. 1, 3.

NOTÆ.

(7) Sch. ἀνέκληπτος, fort. ἀκατάληπτος, incompre-
hensibilis. Magis placet, ἀνέκλειπτος, indeficiens.

(8) Videri posset auctor iste favere errori recen-
tiorum Græcorum de processione Spiritus sancti ex
solo Patre, cum ex Patre eum procedere affirmet,
nulla Filii mentione facta. Sed non est ita; nam quod
singulariter uni personæ divinæ tribuitur, id etiam
alteri convenire intelligitur, nisi sit illud, quod ab
altera persona distinguitur, ut recte tradunt theolo-
gi. Pater autem non distinguitur a Filio per hoc,
quod ab eo procedit Spiritus sanctus, non enim ea
ratione opponitur Filio relative. Quare ut in illo loco
(Joann. xv, 26): Cum venerit Paracletus, quem ego
mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Pa-
tre procedit; subintelligendum est, a Filio quoque
procedere Spiritum sanctum; ita idem subintelligen-
dum est in hoc Alexandri loco, præsertim cum diser-
tis verbis asserat, Filium habere omnia, quæ Pa-
ter habet præter ἀγεννησίαν, quasi dicat innascibi-
litem; si omnia habet præter innascibilitatem, et
id, quo Pater est Pater (hoc enim excipiendum esse,
nullo monitore eget), necessario sequitur, Filium,
itidem habere vim spirandi Spiritum sanctum: quia

hæc vis nec est ἀγεννησία sive innascibilitas, nec
est etiam pateritas, qua Pater est Pater. Deinde
in exemplari Schotti collato cum antiquo codice Cry-
ptæ Ferratæ, in hunc modum Alexandri verba scripta
sunt: Ὁ σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ
ὁμοούσιῳ Πνεύματι, τῷ ἐκ Πατρὸς ἀεὶ ἐκπορευομένῳ,
καὶ δι' αὐτοῦ πεφηνότι, τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι παραγαγών. Qui cum Patre, et sancto
et vivifico et consubstantiali Spiritu, qui ex Patre
semper procedit, et per ipsum effulget seu elucet, om-
nia ex non esse ad esse eduxit. Si, ut dicit Alexander,
Spiritus sanctus φαίνει seu πέφηνε ex Filio; ergo
procedit ab illo, sicut ab igne vere dicitur ἐκπορευέ-
σθαι seu procedere splendor, qui ex igne elucet. Nec
aliud est illa splendoris ἐκφανσις seu ἐκλαμψις
nisi ἐκπόρευσις. Ergo in Deo itidem hoc metaphórico
τῆς ἐκφάνσεως vocabulo nihil aliud intelligere pos-
sumus, quam processionem, et cum ibi non sit pro-
cessio ad intra, nisi secundum originem, fatendum
erit, ex hujus etiam auctoris sententia Spiritum
sanctum ex Filio secundum originem procedere.
Scio quid ad hæc respondere soleant Græci recen-
tiores, sed nunc non est his discutiendis locus.

dicam, sæcula transierunt, quibus nihil erat, præter unum Deum in Trinitate glorificatum. Unum enim hæc tria sunt, in quibus inest Divinitas. Neque vero aliqua necessitate compulsus omnia creata produxit (nullius enim rei indiget Deus), sed infinita sua bonitate, quo plures essent, qui ejus gratiæ participes fierent. Conditis igitur omnibus, debitoque decore ornatis, postremo omnium hominem fabricavit, ex terra jam ante creata corpus effingens; a seipso vero et animam rationalem atque intelligentiæ capacem imponens, non illam antea existentem, sed tunc recens factam, neque partem aliquam ipsius Dei, ut insanus ac vecors Origenes blasphemio ore ausus est comminisci, essentialem nescio quam animarum præexistentiam, et post hanc portentosam quamdam rerum institutionem stulle atque impie inducens. Quod enim in sacris ac divinis Litteris habetur, « Inspiravit Deus in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem ², » nullo pacto aliquam animæ præexistentiam confirmat; neque si dictum esset: « Et accepit homo animam viventem. » Sed neque illud *spiraculum* hominis anima erat; sed hoc tanquam ænigmate demonstratur, etiam Spiritum sanctum in hac universorum procreatione vim potestatemque suam habuisse, juxta Prophetam, qui ait: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum ³, » et iterum: « Spiritus Dei fecit me, et spiraculum Omnipotentis est docens me ⁴. »

Quocirca omnia decentissimo ornatu divinum Verbum minima potentiæ suæ parte condens produxit. Et quid dico minima potentiæ suæ parte, qui solo nutu universa creavit, et nunc etiam

εἶπω, διήλθον, ἐν οἷς οὐδὲν ἦν, εἰ μὴ ὁ Θεός, ὁ ἐν Τριάδι δοξολογούμενος· ἐν γὰρ τὰ τρία (9) ἐν οἷς ἡ Θεότης· οὐδὲ γὰρ διὰ χρεῖαν ἰδίαν παρήγαγε τὰ ὄντα· ἀνευδεῖς γὰρ τὸ Θεῖον· ἀλλ' ἐξ ἀμέτρου ἀγαθότητος, ὡς εἶναι πλείονας τοὺς μετέχοντας τῆς αὐτοῦ χάριτος. Παραγαγὼν τοίνυν καὶ κατακοσμήσας τὰ πάντα τῷ πρέποντι κόσμῳ, ὕστερον πάντων δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐκ τῆς γῆς ἥδη προϋποστάσης διαπλάσας τὸ σῶμα, παρ' ἑαυτοῦ δὲ ψυχὴν λογικὴν αὐτῷ καὶ νοερὰν ἐνθύκτιστον, οὐ προϋπάρχουσαν, οὐδὲ μέρος οὔσαν Θεοῦ (10), ὡς παράφρων καὶ μαριώδης Ὁριγένης ἐβλασφήμησεν οὐσιώδη (11) τινὰ προϋπαρξιν ψυχῶν, καὶ τὴν ταύτη ἐπομένην τερατώδη ἀποκατάστασιν γραυδῶς, μᾶλλον δὲ ἀσεβῶς εἰσηγησάμενος. Τὸ γὰρ ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ θεῇ Γραφῇ ἐμφερόμενον, ὅτι « Ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, » οὐ παραστατικὸν ἐστὶ προϋπάρξεως τινος ψυχῆς· οὐδ' εἰ ἂν εἴρητο (12), « Καὶ ἔλαβεν ἄνθρωπος ψυχὴν ζῶσαν. » Ἀλλ' οὐδὲ τὸ φύσημα ἐκεῖνο ἦν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἵνα δειχθῇ ὡς αἰνίγματι, ὅτι οὐκ ἀλλότριον τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως ὑπάρχει τὸ πανάγιον Πνεῦμα, κατὰ τὸν Προφήτην λέγοντα, « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν· » καὶ πάλιν· « Πνεῦμα Θεοῦ τὸ ποιήσάν με, πνοὴ δὲ Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσα με. »

Πάντα τοιγαροῦν καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐργασάμενος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τῷ πολλοστῷ (13) τῆς δυνάμεως ἐξεκάλυψε. Καὶ τί λέγω πολλοστῷ δυνάμεως; ὅπουγε τὰ πάντα νεύματι μόνῳ ἐποίησέ καὶ

² Gen. ii, 7. ³ Psal. xxxii, 6. ⁴ Job xxxiii, 4.

NOTÆ.

(9) Cod. Sch. ἐν γὰρ τὰ τρία, καὶ τὰ τρία ἐν, τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης, εἶγε (τὸ ἀκριθέστερον εἰπεῖν) ἡ Θεότης. *Unum enim tria sunt, et tria unum, illa, in quibus est Divinitas, vel potius, ut rectius loquar, quæ sunt Divinitas.*

(10) Animam humanam esse particulam diviniæ substantiæ docuerunt olim Stoici, hosque secutus Philo Judæus, in libro, cui titulus: *Quod deterius potiori insidietur*, et hæretici Gnostici, Manichæi, Priscillianistæ, ut refert sanctus Augustinus lib. *De hæres.* cap. 6, 45 et 78. Origenes autem concessit quidem animas ex nihilo a Deo creatas esse, sed omnes simul, una cum angelis, ac deinde fastidio deliciarum spiritualium, quibus in cælo perfruebantur affectas, amare cœpisse res terrenas, et propterea in corpora tanquam in carceres detrusas esse. Vide Orig. lib. i *De principiis*, cap. 7. Errorem hunc a Platone et Platonicis accepit. Ergo illud μέρος Θεοῦ non ad Origenem referendum videtur, nisi quis dicere velit, Alexandrum non satis perspectam habuisse Origenis sententiam. Per ἀποκατάστασιν, quam Alexander vocat τερατώδη, *monstruosam et prodigiosam*, intelligitur omnium tam hominum damnatorum, quam dæmonum restitutio in statum salutis æternæ, putavit enim Origenes omnes damnatos tandem salvos fore. Quem errorem commemorat et refutat sanctus Epiphanius epist. ad Joan. Hierosolym.; Augustinus, lib. xxi *De civit. Dei*,

cap. 17 et 23; Hieronymus in cap. iii Jonæ; et Gregorius, lib. ix *Moralium*, cap. 45; et alii.

(11) Sch. pro οὐσιώδη, μυθώδη, fabulosam.

(12) Cod. Bav. et Sch. ἡ γὰρ ἂν εἴρηται. Lego οὐδ' εἰ ἂν εἴρητο, neque si dictum esset: *Et accepit homo animam viventem*, inde animarum præexistentia ante corpora probari posset. Sch. ita legit: Ἡ γὰρ ἂν εἴρητο. Si fuisset præexistentia animarum, profecto dictum esset: *Et accepit homo animam viventem*, ut subintelligatur, ἡ γὰρ ἂν παραστατικὸν εἴη, εἴρητο ἂν.

(13) Τῷ πολλοστῷ ᾧ, ita cod. Bav. eo sensu, quem reddidit interpretatio, licet hoc etiam modo verti possit: *Varietate potentiæ suæ ea retextit, et quid dico varietate potentiæ, quando omnia solo nutu fecit et facit?* Si enim πολλοστῶς recte a nonnullis redditur, *multifariam*, recte etiam πολλοστὸν reddetur *varium* seu *varietas*, ut sit idem quod πολλοπλάσιον, *multiplex*. Nec displicet hæc lectio: Τὸ πολλοστὸν δυνάμεως ἐξεκάλυψε, καὶ τί λέγω πολλοστὸν δυνάμεως; *varietatem et magnitudinem suæ potentiæ patefacit, et quid dico varietatem potentiæ?* Schotti cod. ita correctus est ex Crypt. Ferr.: Τὸ πολλοστὸν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ οὐκ ἐξεκάλυψε, καὶ τί λέγω τὸ πολλοστὸν; *minima potentiæ suæ parte produxit, et quid dico minima potentiæ parte?* Nam πολλοστός significat etiam *multesimum* seu *unum de multis*, seu πολλοστημόριον, *minimum, minima parte.*

ποιεῖ, ἔχων ἀεὶ σύνδρομον τὴν δύναμιν κατὰ τὸν
Προφήτην τὸν λέγοντα, « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ
Κύριος, ἐποίησεν. » Ὁ δὲ ἐκστατικὸς Ὀριγένης
ἐτόλμησε λέγειν πεπερατωμένην εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ
δύναμιν, καὶ μυρίας ἐτέρας βλασφημίας ἀπα-
φρίσας καὶ ὑπέρογκα καὶ δυσεξάγγελτα ἐν τοῖς
συντάγμασιν αὐτοῦ ἐκληρήσας, ἐπλήρωσε τὴν οἰκου-
μένην ἀμέτρου φλυαρίας· ἀξίαν δὲ τῆς ἑαυτοῦ τολ-
μηρίας συνοδικῶς ἀπηνέγκαστο κατάκρισιν. Ἀλλ'
ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

Ποιήσας τοιγαροῦν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἰδίαν καὶ ὁμοίωσιν, ἔθετο αὐτὸν ἐν παρα-
δείσῳ (14), καθὼς φησιν ἡ Γραφή, ἐργάζεσθαι
πάντως οὐ τὴν βρωσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν
μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, φυλάττειν δὲ πάλιν
δηλονότι τὴν δοθείσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ Κτίστου ζω-
φόρον ἐντολήν. Ἀλλὰ μηδεὶς μεμφέσθω οὕτω τῷ
προοιμίῳ (15) μηκύνοντι, οὐ γὰρ εἰκῇ, οὐδὲ μάτην·
ἀλλ' ἐπειδὴ περ προέκειτο ἡμῖν σταυροῦ μνείαν ποιή-
σασθαι, ἐβουλήθη δειξάει τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τὴν
δόξαν ἄνωθεν, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει δια-
λάμπουσιν. Καὶ σκοπεῖτε εἰ μὴ οὕτως ἔχει· ἐνὶ γὰρ
μετὰ ἀκριθείας πάσης ἰδεῖν, ὅτι πᾶσαν κτίσιν ὁρατὴν
καὶ ἀόρατον σταυροειδῶς ὁ Θεὸς ἐποίησε· ποιήσας
γὰρ τὸ πλάτος, καὶ τὸ μῆκος, καὶ τὸ ὕψος, καὶ τὸ
βάθος, σαφῶς τοῦ σταυροῦ τὸν τύπον ἐν μυστηρίῳ
διαγράψατο, ἐν τούτοις δὲ τὸ πᾶν ὑπάρχει. Καὶ τοῦτό
ἐστίν, ὡς οἶμαι, τὸ εἰρημένον τῷ σοφωτάτῳ Παύλῳ. Φησὶ
γὰρ, « Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς
τὸν Πατέρα, » καὶ τὰ ἐξῆς, « ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέ-
σθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ ὕψος, καὶ βάθος, καὶ

πλάτος, καὶ μῆκος. »
rei gratia flecto genua mea ad Patrem, etc., « ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ
sit latitudo et longitudo, et sublimitas et profundum⁷. »

Ἀλλὰ καὶ ὅσα τίμια ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, σταυροει-
δῶς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ σοφῶς κρείττονι ἐγεννήθησαν.
Τὰ γοῦν τετράμορφα ζῶα σταυροῦ τὸν τύπον διὰ τοῦ
σχήματος ἀναμφιβόλως σημαίνουσι. Λέγει γὰρ ὁ
θεσπέσιος προφήτης· « Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον
ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπυρμένου, » καὶ τὰ ἐξῆς, « καὶ
Σεραφίμ ἐστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ τὰ σκέλη
αὐτῶν ὀρθὰ, ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἐξ πτέρυγες
τῷ ἐνὶ, καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξι κατεκάλυπτον τὰ
πρόσωπα αὐτῶν, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς
δυσὶν ἐπέταντο (16). » Μυστικῶς διὰ τῶν ἀνωτάτων
δυνάμεων ἐδείχθη ἡ δόξα τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ.
Ἀλλὰ καὶ οἱ φωστῆρες σταυροειδῶς τὸ φέγγος αὐτῶν
ἐξαστράπτουσι, καὶ ἄνθρωπος δὲ σταυροειδῶς διεπλά-
σθη. Πᾶς γὰρ τις ἐστὼς καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖρας
ἀναντιρρόητως σταυρὸν διὰ τοῦ σχήματος τυποῖ. Καὶ
ὁ παράδεισος δὲ σταυροῦ τὸ σύμβολον ἔχει, τουτέστι
τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ἀφ' οὗ φαγεῖν ὁ ἀρχέκακος ὄφεις

A creat, voluntati per omnia vim potentiamque æqua-
lem possidens, unde et Propheta : « Omnia quæ-
cumque voluit, Deus fecit⁸. » Vecors vero Orige-
nes divinam potentiam certis limitibus circum-
scriptam ausus est dicere, et mille id genus blas-
phemiæ effutens, scriptisque suis intolerabi-
lia quædam, et quæ dici nefas sit inferciens, infi-
nitis mundum erroribus implevit : verum vesana
huius temeritas synodali jamdudum sententia est
condemnata. Nos ad institutum revertamur.

Cum itaque Deus hominem ad imaginem suam et
similitudinem condidisset, posuit eum in paradiso,
ut testatur Scriptura, ad operandum cibum nun-
quam perituum, sed in vitam æternam perman-
surum⁶, custodiendo videlicet salutare præceptum
sibi a Conditore omnium injunctum. At nemo nos
reprehendat tam longo utentes principio; neque
enim temere ac sine ratione id a nobis factum est.
Verum quoniam propositi nostri erat crucis memo-
riam facere, operæ pretium existimamus, si os-
tenderemus salutiferæ crucis gloriam, etiam diu-
ante, atque adeo ab ipso orbis principio, in uni-
versa hac rerum machina semper reluxisse; ac
videte, annon ita se res habeat. Licet enim cuivis
apertissime atque evidentissime videre omnes con-
ditas res, tam quæ oculis conspici, quam quæ
illis comprehendi nequeunt, a Deo in crucis formam
esse factas; faciens enim latitudinem, longitudi-
nem, altitudinem ac profunditatem, clare crucis
typum non sine mysterio descripsit; in his enim
quatuor cuncta consistunt. Atque hoc ipsum esse
existimo, quod sapientissimus ait Paulus : « Hujus

Quin et quæcunque in toto hoc universo præ-
stantiora existunt præ cæteris, in crucis speciem,
non sine evidenti quadam sapientia, Auctor ille
omnium creavit. Nam et illa animalia quadrupli-
cem formam referentia, crucis formam, ipso
habitu, haud dubie repræsentant; inquit enim divi-
nus propheta : « Vidi Deum sedentem super solium
excelsum, et elevatum, » etc., « et Seraphim stabant
in circuitu ejus, et crura eorum recta erant; sex
alæ uni, et sex alæ alteri, et duabus alis velabant
facies suas, duabus autem pedes, et duabus vola-
bant⁸. » Ubi mystice per supernas illas potesta-
tes majestas vivificæ crucis ostenditur. Quin et
luminaria cœli ad modum crucis lumen suum
diffundunt, et homo etiam in formam crucis forma-
tus est. Quisque enim erectus stans, manusque
extendens, crucis figuram hoc gestu sine ulla
dubitatione effingit. Insuper et paradisos crucis

⁵ Psal. cxiii, 5. ⁶ Joan. vi, 27. ⁷ Ephes iii, 14-18. ⁸ Isa. vi, 22.

NOTÆ.

(14) Cod. Sch. ἐν παραδείσῳ τρυφῆς. Paulo post,
ἐργάζεσθαι καὶ φυλάσσειν πάντως.

(15) Idem cod. μηδεὶς με μεμφέσθω, οὕτω τῷ
προοιμίῳ.

(16) Cod. Sch. post ἐπέταντο hæc habet : Δῆλον
δὲ ὅτι ταῖς μέσσις. Ἰδοὺ μυστικῶς, etc., manifestum
autem est quod mediis (alis volabant). Ecce mysti-
cæ, etc.

notam gerit, lignum videlicet vitæ ex quo serpens, malorum ille architectus, propter immensam suam in nos invidiam, homini ut comederet persuasit, quo citius fallacibus eum suis technis, divinis præceptis obaudientem, paradiso ejiceret, pessimoque hoc astu peccato traderet, per peccatum vero in acerbissimam mortem præcipitaret. Grassatum est enim peccatum a teterrimo hoc principio per universas generationes generationum, donec tandem in imam malorum voraginem pervenisset.

Divinum vero Verbum ne sic quidem a suo plasmate se avertit. Neque enim dereliquit, quem ad imaginem suam condiderat, neque repulit illum diaboli tyrannide maleficioque miserrime oppressum, sed singulis ætatibus cœpit eum invisere, et per symbola, velut in ænigmate, nempe per vivificam crucem, seductum hominem ab errore revocare. Neque enim sustinuit Deus, utpote optimus, quem ad incorruptionem et imaginem suæ proprietatis condiderat, propter diaboli improbam malitiam in perpetuum interitum interectionemque concidere. Cum autem totus orbis ob nefarios absurdosque concubitus interiret, condemnatus, ut funditus deleteretur, tunc justus Noe cum tota sua domo instaurando orbi ab universali isto diluvio per minimum lignum servatus est⁹. Similiter Abraham magnus patriarcha, promissiones Dei, cum jurejurando, accepit; quando in loco maxime edito charissimum filium missus est sacrificare¹⁰. Cujus Deus obedientiæ modum amplectens, ostendit ipsi arietem cornibus detentum in planta Sabec, quod est remissio, futuram aliquando remissionem universorum orbis scelerum per intelligibilis Agni in ligno suffixionem aperte præfigurans; terra vero alta sacrificio huic delecta, juxta veterum traditionem, sacer mons fuit in Golgotha.

Quid vero sibi vult, quod Jacob virgæ extremitatem adoravit¹¹, nisi ut prophetico instinctus spiritu propheta demonstraret, almam crucem ab omnibus Christi fidelibus adorandam esse et venerandam? Quæcunque vero Moyses signa atque prodigia ex divino præcepto in terra Ægypti, atque in

Α δι' ὑπερβολὴν φθόνου συνεχώρησε (17) τὸν ἄνθρωπον, θάπτον διὰ τῆς ἐξ ἀπάτης παρακοῆς ἐκβαλὼν τοῦ παραδείσου, καὶ διὰ τῆς κακίστης παρακοῆς παραδοῦς αὐτὸν τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ δὲ τῆς ἁμαρτίας καταβαλὼν αὐτὸν εἰς τὸν πικρότατον θάνατον. Προέκοψε δὲ ἡ ἁμαρτία τῆς κακίστης ἀρχῆς κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν, ἕως οὗ κατήντησεν εἰς αὐτὸν τὸν πυθμένα τῶν κακῶν.

Β Ὁ δὲ θεὸς Λόγος οὐδ' οὕτως ἀπεστράφη τοῦ ἰδίου πλάσματος, οὐδὲ ἐγκατέλιπεν, ὃν κατ' εἰκόνα ἐποίησεν, οὐδ' ἀπώσατο τὸν τυραννηθέντα ὑπὸ τῆς τοῦ διαβόλου κακοτεχνίας, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην γενεὰν ἐπισκεπτόμενος οὐ διέλιπε, καὶ ἀνακαλούμενος συμβολικῶς, ὡς ἐν αἰνίγματι, διὰ τοῦ ζωοποιῶν σταυροῦ τὸν πλανηθέντα ἄνθρωπον. Οὐ γὰρ ἐβούλετο ὡς ἀγαθὸς, τὸν ἐπὶ ἀφθαρσίας (18) κτισθέντα καὶ εἰκόνα ὄντα τῆς ἰδίας ἰδιότητος, διὰ τὴν τοῦ διαβόλου κακουργίαν εἰς παντελῆ ἀπώλειαν χωρῆσαι. Ὅτε δὲ ἐφθάρη πᾶσα ἡ γῆ ταῖς ἀτόποις ἐπιμιξίαις καὶ κατεδικάσθη εἰς ἐξάλειψιν, τότε τὸν δίκαιον Νῶε πανοικεῖ εἰς παλιγγενεσίαν τοῦ κόσμου ἐκ τοῦ οἰκουμενικοῦ ναυαγίου δι' ἐλαχίστου ξύλου ἔσωσεν. Ἀβραάμ δὲ ὁμοίως ὁ μέγας πατριάρχης διὰ ξύλου τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ μεθ' ὀρκωμοσίας ἐδέξατο, ὁπνίκα εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν ἀπεστάλη ἱεουργῆσαι τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν, οὗ ὁ Θεὸς τὸν τρόπον τῆς ὑπακοῆς δεξάμενος, ἐνέδειξεν αὐτῷ κριὸν (19) τοῖς κέρασι κατεχόμενον ἐν φυτῷ Σαβὲκ, ὃ ἐρμηνεύεται ἄφεσις, διὰ τοῦ τύπου τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τῶν τοῦ παντὸς κόσμου ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, διὰ τῆς τοῦ νοητοῦ Ἀμνοῦ ἐπὶ ξύλου προσηλώσεως, σαφῶς προμηνύων. Καθὼς δὲ ἔχει ἡ παράδοσις, ἡ ὑψηλὴ γῆ ὁ ἅγιός ἐστι Γολγοθᾶς.

Τί δὲ βούλεται τοῦ Ἰακώβ ἡ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου προσκύνησις, ἥ ὅτι προφητικῶς ἐμήνυσεν ὁ πατριάρχης, ὅτι δεῖ προσκυνηθῆναι τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν ὑπὸ πάντων τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων; Ὅσα δὲ τέρατα καὶ σημεῖα ἐποίησε Μωϋσῆς ἐν γῇ Δαίγυπτου (20), καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη

⁹ Gen. vii et viii. ¹⁰ Gen. xii, sqq. ¹¹ Gen. xlvii, 31; hebr. xi, 21.

NOTÆ.

(17) Cod. Crypt. Ferr. οὐ συνεχώρησε.

(18) Fort. ἐπ' ἀφθαρσία. Paulo. post, Cod. Bav. τῆς ἐαυτοῦ ἀϊδιότητος, suæ æternitatis.

(19) Apud LXX interpretes Gen. xii, cum Abraham filium immolare volens, prohibitus esset ab angelo, subdit Scriptura: Καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς κατεχόμενος ἐν φυτῷ Σαβὲκ τῶν κεράτων. Et ecce aries unus hærens in planta Sabec cornibus. In quæ verba Græcum Scholium: Τὸ Σαβὲκ ἄφεσιν τινὲς ἐκδεῶχαι, οἱ δὲ ὀρθίος, ὡς εἶναι αὐτὸ τὸ λεγόμενον, τράγος ὀρθὸς ἐπαναβεβηκὼς φυτῷ, ἐνταῦθα δὲ ὀρθὸς τῶν κεράτων κατεχόμενος, ὡς εἶναι φανερόν τῷ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο δὲ οὐχ ἐρμηνεύεται, ὅτι ἡ Ἑβραϊκὴ μία οὐσα λέξις πολλὰ σημαίνει ἐρμηνευομένη. πρὸς δὲ τοὺς πυθθανομένους δεῖ ἀποκρίνεσθαι καὶ λέγειν, ὅτι τὸ Σαβὲκ ἐπηρμένος ἐρμηνεύεται. Sabec quidam

reddiderunt, remissionem, alii vero, erectus, ut sensus sit, aries seu hircus rectus supra plantam ascendens. Hic autem rectus cornibus hærens, ut sit manifesta crucis figura. Eam vero ob causam interpretationem non admittit, quia Hebraica dictio, quæ una est, varias habet interpretata significationes. Illis vero, qui interrogant, oportet respondere et dicere, Sabec interpretatum, idem esse quod in altum erectus. Eamdem plantam Sabec, hoc est, remissionis seu concessionis, crucis figuram fuisse, docet Leon-tius Neapolitanus in Cypro episcopus, quem citat sanctus Joannes Damascenus, oral. 1 et 3 de imaginibus, et Patres concilii Nicæni ii, act. 4.

(20) Cod. Sch. hæc verba addit: Καὶ ἐν Ἐρυθρῇ θαλάσσῃ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Et in Rubro mari et in deserto.

διὰ προστάγματος Θεοῦ, διὰ τῆς ράβδου ἐποίησε, σημαίνοντος κἀνταῦθα τοῦ νομοθέτου διὰ συμβόλου, ὅτι πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι εἰς τὸν σταυρωθέντα Χριστόν. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ πάντων προφητῶν, οἵτινες ἀναφανδὸν τὸν ἐνδόξον σταυρὸν καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἔσεσθαι μέλλουσαν σωτηρίαν τῷ κόσμῳ ἐκήρυξαν; Τί γὰρ ἀναφανδότερον τοῦ εἰπεῖν· « Ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου (21) ; » Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος Τριάς ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ὑποστάσεων τὴν τῶν ἀνθρώπων διὰ σταυροῦ ὥκονόμησε σωτηρίαν, εἰκότως καὶ τὸ τῆς σωτηρίας ὄπλον ἐκ τριῶν συνήρμοστο ξύλων. Τόπος γὰρ ὁ ἅγιός ἐστιν ἡ ἁγία καθολικὴ Ἐκκλησία, ἐν ἣ πάντες οἱ πιστοὶ τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν περιφέροντες, τὴν ἄχραντον καὶ πανύμνητον ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει δοξολογοῦσι Τριάδα.

Οὕτως πάντοτε ἀπὸ Ἀδάμ τοῖς σωζομένοις πᾶσιν, ἕως τοῦ Χριστοῦ, συμβολικῶς διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ ἡ δικαιοσύνη ἐβραβεύετο. Ὅτε δὲ ἦλθε (21') τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τῆς ἐνδόξου διὰ σαρκὸς παρουσίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, τότε δὴ τότε πάντα τὸν πλοῦτον τῆς ἐμφύτου αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς ἐξεκάλυψε φιλανθρωπίας, οὐ διὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῷ τῷ εὐεργέτῃ πρέπουσαν ἀγαθότητα. Οὐ γὰρ ἐβούλετο διὰ σπλάγχχνα ἐλέους τῆς αὐτῆς φιλανθρωπίας, ἕως τέλους τυραννίζεσθαι τὸν ἀνθρώπον ὑπὸ τῆς διαδόλου κακίας, ἀλλὰ βούληται τοῦ Πατρὸς καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ αἰὶ παρὼν καὶ μηδαμοῦ περιγραφόμενος, δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκλίνα τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατέβη, μὴ χωρισθεῖς τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐνοικήσας ἐν τῇ νηδύϊ τῆς ἁγίας ἐνδόξου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, προκαθαρθείσης αὐτῆς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν ψυχὴν σὺν τοῖς μέλεσιν, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » οὐ μεταβαλὼν τὴν ἑαυτοῦ θεότητα εἰς ἀνθρωπότητα, ἀτρέπτως γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ἐνώσας (22) ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν ἐκ τῶν σπλάγχχνων τῆς Θεοτόκου σάρκα, ψυχὴν ἔχουσαν λογικὴν καὶ νοερὰν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀδιασπᾶστως. Καθ' ὑπόστασιν δὲ εἴρηται, ὅτι οὐ διαπλασθέντι ἀνθρώπῳ ἠνώθη ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τέλειος ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει προσελάβετο τελείαν τὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀνθρώπῳ, εἰς ὃν αἰὶ Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος καὶ βασιλεὺς τῶν ἀπάντων.

Τίχεται τοιγαροῦν ἐκ τῆς ἀπειρογάμου νύμφης,

¹² Isa. lx, 13. ¹³ Joan. i, 14.

(21) Locus integer apud Isaiam est iste, cap. lx : Καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σὲ ἔξει, ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσαι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου, *Gloria Libani ad te veniet, cypressus, et pinus, et cedrus simul glorificare locum sanctum meum*. Citat hunc Isaiæ locum sanctus Chrysostomus, ex eoque probat crucem Christi ex harum trium arborum lignis compactam fuisse, ut diximus lib. i *De cruce*, cap. 5, quod et Alexander hoc loco facit. Vulgata editio ita habet : *Gloria Libani ad te*

A deserto, totos quadraginta annos designavit, per virgam ea universa est exsecutus, monstrante per hoc summo illo legislatore, tanquam per notam non dubiam, omnia possibile esse iis qui credunt in eum qui est crucifixus. Et quid de reliquis prophetis dicemus, qui omnes aperte venerabilem gloriosamque crucem, per quam salus toti mundo esset futura, palam prædicarunt? Quid enim clarius dici potest illo : « In cyparisso et picca, et cedro glorificare locum sanctum meum »? Postquam enim sancta et consubstantialis Trinitas in una suarum hypostaseon decrevisset humanam salutem per crucem operari, merito hæc salutis nostræ arma ex tribus lignis cooptavit. Locus vero sanctus ille est sancta atque universa Ecclesia, in qua omnes fideles vivificam crucem præferentes, glorificandam Trinitatem cum lætitia et gaudio celebrant.

Atque ita quidem ab ipso Adam usque ad Christum, omnibus, qui salvandi essent, justitia, per venerandam crucem, obscure licet, ac velut per transennam, decernebatur. Quando vero venit plenitudo temporis gloriosi adventus divini Verbi in carne, tunc prorsus omnes suæ erga nos ingenitæ benevolentiae thesauros aperuit, neque id propter operum nostrorum merita, sed tantum propter suam, quæ benefactorem decebat, bonitatem. Neque enim, qua fuit in nos elementia, sustinuit Dei Filius usque in finem, hominem, diabolicæ malitiæ fraude oppressum, divexari; sed voluntate Patris et beneplacito Spiritus sancti, semper præsens existens, ac nullo loco circumscriptus, propter nos ac nostram salutem cœlos inclinavit atque descendit, non tamen a cœlis se junctus, inhabitansque in utero sanctæ atque omni laude dignissimæ Virginis Mariæ, quæ antea anima pariter et membris omnibus fuerat a Spiritu sancto purificata, « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis »¹³, non commiscens suam deitatem cum humanitate, invariabile enim est atque immutabile Verbum Dei, sed uniens sibi in persona ex visceribus Deiparæ carnem, anima rationali et intellectuali instructam, sine confusione, mutatione, separatione, divulsione. Dictum est, *in persona*, quia Dei Verbum non est fictitio homini conjunctum, sed ipsum Verbum perfectum manens in sua subsistentia, perfectam humanitatem assumpsit; unus semper existens Christus Filius Dei, Dominus et rex universorum.

Nascitur ergo ex puella nuptiarum experte de-

NOTÆ.

veniet, abies et buxus et pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis meæ.

(21') Ὅτε δὲ ἦλθε. Ab hoc loco omnia Pollux, usque ἐγενήθη δέ. pag. seq. B, ubi ipse γεννᾶται τοίνυν, post quæ eadem rursus Pollux usque ad verbum περιέθετο.

(22) Omnia ab illo, ἀλλ' ἐνώσας, usque ad ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τέλειος ὢν, addita sunt ex codice Cryptæ Ferratæ. Eadem Pollux.

scendente ex semine David atque Abrahæ, non imaginarie, sed vere, Deus verus, verus, inquam, cum assumpta natura, atque hinc proprie ac vere sancta Virgo Deipara habenda est, quæ sicut cum conceperat, ita etiam edidit. Nam sine corruptione concepit, et eo, qui Deo conveniens erat, modo peperit. Deus quippe erat, qui ex ipsa carnem suscepserat, neque ullis portis ad ingressum, aut ad egressum indigebat, sed ex ipsa vere natus est ille Emmanuel, perfectus in humanitate, unus etiam atque idem, in utraque natura existens, conservans in se diversarum concurrentium naturarum in unam eandemque personam sive hypostasim distinctionem et proprietatem.

Natus est igitur Dominus noster Jesus Christus, secundum carnem in Bethleem Judææ in diebus Herodis regis. Jam enim defecerant principes ex Juda, juxta prophetam, qui duraverunt usque ad Aristobulum quemdam sacerdotem summum, qui sibi etiam regium diadema imposuerat ¹⁴. Verum hunc acri obsidione postquam pressisset Pompeius Romanus exercitus imperator, cum filiis vinctum Romanam misit, Judæisque vectigalia imponens, Hyrcanum, Aristobuli fratrem, summum sacerdotem declaravit ¹⁴. Hic vero amicitiam inivit cum quodam Antipatro Ascalonita, idolorum cultore, patre Herodis, quem et curatorem Palæstinæ constituit. Erat vero Herodes hujus filius dexter strenuusque ad res gerendas, multosque latronum duces virtute sua compresserat. Hyrcano autem a Parthis capto, et Antipatro per dolum interfecto, nemineque, qui rebus præficeretur, existente, Herodes regnum invasit, magnam pecuniæ vim Romanis largitus, illisque socius effectus est ¹⁵.

Cum vero Augustus Cæsar in Ægyptum cum magno exercitu trajiceret ad bellum cum Cleopatra gerendum, ad quam tunc Ægypti regnum devenerat (quippe quæ ex gente erat Ptolemæorum), ipsi affuit, non ignavam operam navans, militibus pariter ac pecunia eum adjuvando. Tradidit autem Deus Cleopatram in Cæsaris manus, cessavitque Ægyptiorum imperium duodecimo anno imperii Augusti Cæsaris ¹⁶. Cæterum Romam reversus, Herodem, ut quem fidum sibi atque amicum expertus fuerat, D

Α οὔσης ἐκ σπέρματος Δαυὶδ καὶ Ἀβραάμ, κατὰ ἀλήθειαν, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, Θεὸς ὢν ἀληθινός, μετὰ τῆς προσλήψεως, καὶ διὰ τοῦτο κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἀγία Παρθένος, ἥτις οὕτως αὐτὸν ἀπεκύησεν, ὥσπερ δὴ καὶ συνέλαθεν αὐτόν. Ἀφθόρως γὰρ συνέλαθεν, θεοπρεπῶς καὶ ἐγέννησεν. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεὶς, καὶ οὐδαμῶς θύρας πρὸς τὴν εἰσόδον ἢ τὴν ἐξόδον ἐχρηζεν. Ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς τεχθεὶς κατὰ ἀλήθειαν ὁ Ἐμμανουήλ, ὢν τέλειος (23) ἐν ἀνθρωπότητι, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἐν ἑκατέρᾳ φύσει, σώζων ἐν αὐτῷ αἰὲ τῶν συνελθουσῶν φύσεων εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν τὸ διάφορον ἦτοι ἰδίωμα (24).

Ἐγεννήθη δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (25) κατὰ σάρκα ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως. Ἦδη γὰρ ἐκλελοίπασιν οἱ ἐξ Ἰούδα ἄρχοντες, κατὰ τὴν προφητείαν, διαρκέσαντες ἕως Ἀριστοβούλου τινὸς ἀρχιερέως, ὅστις καὶ βασιλικὴν διάδημα περιέθετο. Ἀλλὰ τοῦτον πολιορκήσας Πομπήϊος ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς δέσμιον σὺν παισὶ παρέπεμψεν εἰς Ῥώμην, καὶ ἐπιβαλὼν μέρος φόρου τοῖς Ἰουδαίοις Ὑρκανὸν, τὸν Ἀριστοβούλου ἀδελφὸν ἀνέδειξεν ἀρχιερέα. Οὗτος δὲ Ὑρκανὸς φίλιαν ἤγεν πρὸς τινὰ Ἀντίπατρον Ἀσκαλωνίτην εἰδωλόδουλον, τὸν πατέρα Ἡρώδου, ὃν κατέστησεν ἐπιτροπὸν τῆς χώρας. Ἦν δὲ Ἡρώδης, υἱὸς αὐτοῦ, ἱκανὸς περὶ τὰ πράγματα καὶ πολλοὺς ληστάρχας κατέστειλεν τῇ ἀνδρείᾳ αὐτοῦ. Τοῦ δὲ Ὑρκανοῦ αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ Πάρθων, καὶ Ἀντιπάτρου δολοφονηθέντος, καὶ μηδενὸς ὄντος τοῦ ἀντεχομένου τῶν πραγμάτων, ἐπεπήδησε τῇ ἀρχῇ ὁ Ἡρώδης πάμπολλα χρήματα δοὺς τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ ὑπόσπονδος αὐτοῖς γενόμενος (26).

Αὐγούστου δὲ Καίσαρος ἀπάραντος εἰς Αἴγυπτον μετὰ στρατιᾶς ὅτι μάλιστα πλείστης, εἰς τὸν κατὰ Κλεοπάτρας πόλεμον, εἰς ἣν περιέστη τὰ τῆς ἀρχῆς Αἰγύπτου, οὖσαν γένος τῶν Πτολεμαίων, ὑπήντησε δὲ αὐτῷ Ἡρώδης παρέχων οὐ τὴν τυχοῦσαν λειτουργίαν ἐν τε στρατεύμασι καὶ χρήμασι (27). Παρέδωκε δὲ ὁ Θεὸς τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Καίσαρος, καὶ οὕτως ἐπαύσατο ἡ κατ' Αἴγυπτον δυναστεία τῷ δωδεκάτῳ (28) ἔτει ἐπὶ τῆς βασιλείας Αὐγούστου Καίσαρος. Ἐπανερχόμενος δὲ

¹⁴ Lege Joseph. lib. xiv Antiq. cap. 8. ¹⁵ Joseph. lib. xiv, cap. 17, 25; 19, 26. ¹⁶ Id. lib. xv, cap. 10; et lib. i, de bello Judaico, cap. 15.

NOTÆ.

(23) Sch. τέλειος θεότητι καὶ τέλειος ἐν ἀνθρωπότητι. *Perfectus deitate, et perfectus in humanitate.*

(24) Sch. ἰδιότητα.

(25) Ita Græci legunt, repugnante sancto Hieronymo, cujus hæc verba in cap. ii Matthæi super illud: *At illi dixerunt, in Bethleem Judææ*: — *Librariorum hic error est, putamus enim ab evangelista primum editum, sicut in ipso Hebraico legimus, Judæ, non Judææ. Quæ est enim aliarum gentium Bethleem, ut ad distinctionem ejus hic Judææ poneretur? Judææ autem idcirco scribitur, quia est alia Bethleem in Galilæa. Lege librum Jesu filii Nave. Josue xix.* Si igitur, judicio sancti Hieronymi, error est, ob causam aliam, in illo: *In Bethleem Judææ*; oportet etiam errorem esse in initio statim capitis, ubi Græci co-

dices: Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. *Cum natus esset Jesus in Bethleem Judææ.* Quod autem Alexander ait, Aristobulum fuisse ultimum ex Judæorum genere regem, id non simpliciter accipiendum est. Nam et post Aristobulum regnavit Hyrcanus frater ejus, et Antigonus filius Aristobuli. Quia tamen jam sub Hyrcano Herodes aditum sibi ad regnum patefecit, Antigonusque profligavit, merito Aristobulus ultimus fuisse perhibetur.

(26) Eadem habet Julius ab illo, τοῦ δὲ Ὑρκανοῦ, usque, αὐτοῖς γενόμενος.

(27) Pro καὶ χρήμασι cod. Sch. καὶ ἀναλώμασι.

(28) Julius, τῷ τρισκαιδεκάτῳ.

ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὡς εὐνοήσαντα τὸν Ἡρώδην μετὰ βουλῆς τῆς συγκλήτου ἀναδείκνυσι βασιλέα τῆς Ἰουδαίας, περιθεὶς αὐτῷ καὶ διάδημα. Οὗτος δὲ ἐπιβὰς τοῖς Ἱεροσόλοις, καὶ Ἰουδαίων μὴ βουλομένων αὐτὸν δέξασθαι, ὡς ἀλλόφυλον ὄντα, πολλοὺς παρ' αὐτῶν κατέσφαξεν, λαφυρὰ γιγνόμενους τὴν πόλιν καὶ τὸ ἱερὸν, πονηρῶς δὲ χρησάμενος τῇ ἐξουσίᾳ, πάσας τὰς τῶν φυλῶν καὶ τῶν γενῶν αὐτῶν τὰς ἀναγραφὰς τὰς ἀπὸ τοῦ Ἑσδρά ἀνακειμένας πυρὶ κατέκαυσε, πρὸς τὸ μηκέτι γινῶναι τοὺς Ἰουδαίους, ἐκ ποίας πατριᾶς εἰσιν, ἐκ ποίας φυλῆς, καὶ τίνες εἰσιν οἱ αὐτόχθονες, καὶ τίνες οἱ λεγόμενοι γειῶραι (29), καὶ τὴν ἱερὰν στολὴν ὑπὸ τὴν ἰδίαν σφραγίδα ἐπέθετο, καὶ λοιπὸν ἀδεῶς ἀσήμερις τισὶν ἐπὶ χρήμασιν ἱκανοῖς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπίπρασκεν.

Ἐτοὺς δὲ τεσσαρακοστοῦ δευτέρου Καίσαρος Αὐγούστου ἐξηλθε παρ' αὐτοῦ δόγμα ὑπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ὑπογραφή πρώτη ἐγένετο, ὡς φησιν ἱερὰ τῶν Εὐαγγελίων ἱστορία. Ταύτην δὲ τὴν ἀπογραφὴν ἤγουν φορολογίαν ὁ Καῖσαρ ὡς εὐνουστάτῃ τινι καὶ μεγίστῃ τῆς συγκλήτου ἐνεχείρισε Κυρινίῳ, ὃν κατέστησεν ἡγούμενον Συρίας ἥτοι τῆς Ἰουδαίας, ἐν ὑπατείᾳ τρισκαίδεκάτῃ (30) Αὐγούστου καὶ Σουλαννοῦ, καθ' ἣν ὑπατείαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τὴν προφητείαν, τῷ τριακοστῷ καὶ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ Ἀντιπάτρου, τῇ πρὸ ὀκτῶ Καλανδῶν Ἰανουαρίων. Ἐπιφάνιος δὲ ὁ μέγας (31) καὶ ἱερὸς τῶν Κυπρίων ἐπίσκοπος, ἀγωνιστικῶς ἐνίσταται διαβεβαιούμενος, ὅτι πρὸ ὀκτῶ εἰδῶν Ἰανουαρίου γέγονεν ἡ ἀληθινὴ γένεσις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες θεόσοφοι (32) διδάσκαλοι τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος, ὥρισαντο εἶναι τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Χριστοῦ τῇ πρὸ ὀκτῶ Καλανδῶν Ἰανουαρίων.

Ἀλλὰ πάντων μὲν τὰς χρήσεις ἐπὶ τοῦ παρόντος παραγαγεῖν καιροῦ, παρέλκον ἡγοῦμαι. Οὐδὲ γὰρ τανῦν περὶ τούτου ἡμῖν ὁ λόγος. Ἐνα δὲ ἐπίσημον διδάσκαλον παραγαγὼν, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς Ἐπιφάνιος παρήγαγεν, ὡς συνηγοροῦντα τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καταλείψω τοῖς ἐντυγχάνουσιν αἰρεῖσθαι τὸ ἄμεινον. Ἐφραίμ τίνων ὁ Σύρος, οὐχ ὁ τυχὼν καὶ αὐτὸς τῆς

A ex senatus decreto, Judææ regem declarat, diadema etiam imponens. Hic autem Hierosolymam ascendens, Judæisque, quod esset extraneus, eum admittere nolentibus, multos illico jugulavit, templumque diripuit, et potestate male abutens, omnes tribuum et familiarum descriptiones, ab Esdræ usque temporibus conservatas, combussit, ne cognosci amplius posset a Judæis ex quam patria prognati essent, ex qua tribu et quinam sint αὐτόχθονες, in terra illa sati, et in lucem editi, qui vero dicantur γειῶραι, adventitii et ascriptitii; stolam in suam potestatem redegit, ac de cætero sine metu, obscuris quibusdam, magno pretio, summi sacerdotii dignitatem vendidit.

B Quadragesimo autem secundo anno Cæsaris Augusti, exiit ab eo edictum, ut describeretur universus orbis ⁴⁷. Hæc vero descriptio prima facta est, ut testatur sacra Evangeliorum historia, quam descriptionem, hoc est, census exactionem, Cæsar, ut benevolentissimo et maximo ex senatu Cyrenio demandavit, quem Syriæ, id est Judææ, præfecerat, consulu Augusti XIII et Sylvano tunc ejus collega; quo etiam consulu natus est Dominus noster Jesus Christus in Bethleem Judææ, juxta prophetam, anno tricesimo tertio Herodis, Antipatri filii, ante diem octavum Kalendarum Januarii. Quanquam adversus hoc Epiphanius Cypriorum episcopus acriter insurgat, confirmans ante diem iduum Januariarum vere nativitatem Domini nostri Jesu Christi ex sancta Deipara ac semper virgine Maria accidisse. Cæteri vero omnes divini doctores sanctæ catholice et apostolicæ Ecclesiæ, uno velut ore definierunt natalem Christi fuisse diem octavum Kalendarum Januarii.

Atque omnium quidem de hac re sententiam proferre superfluum in præsentiarum existimo; neque enim de hoc nobis sermo institutus est. Unum vero præ cæteris insignem doctorem adducens, quem etiam ipse Epiphanius testem laudat, tanquam sententiæ suæ adstipulatorem, lectori relinquo quam liberum, utrum, tanquam melius, eligere

⁴⁷ Luc. II, 1 seqq.

NOTÆ.

(29) De his, quæ hoc loco Alexander scribit, consule Nicephorum lib. I *Eccles. hist.* cap. 9; et Eusebium, lib. I *Hist. Ecclesiast.* cap. 7. Sunt autem γειῶραι iidem, qui γέωρες, *terræ seu agrorum custodes*, γεωφύλακες, μέτοικοι, πάροικοι, *advenæ*, *inquilini*; γειῶρας exponit Hesychius γείτονας ἐξ ἄλλου γένους, qui apud Israelitas vocantur προσήλυτοι, item τοὺς περὶ τὴν γῆν διαπονουμένους, qui *terram colunt*. Exod. XXI: "Ἐν τε τοῖς γειῶραις καὶ αὐτόχθοις τῆς γῆς, *advenis et indigenis terræ*. Ubi Theodoretus: γειῶραν τὸν προσήλυτον προσηγόρευσεν. *Georam nominavit proselytum*. Ab illis verbis, ἐπανερχόμενος, eadem Pollux.

(30) De consulibus, sub quibus natus Dominus vide illustriss. Baronium, in *Apparatu ad Annales ecclesiasticos*. Ipse Cassiodorum sequitur, existiman-

tem Christum natum esse coss. Cornelio Lentulo, et Valerio Messala seu Messalino, circumcissum autem Kalend. Januariis, quibus Augustus consulatum decimum tertium inierit, collega Plantio Sylvano. Cum Alexandro facit Epiphanius in *Panario*, hæres. 51, et ex recentioribus Onuphrius, *Comment. Fast.* lib. II. De anno imperii Augusti et regni Herodis lege eundem Baronium. Eadem verba sunt Pollucis et Alexandri inde: "Ἐτοὺς δέ, usque κατὰ τὴν προφητείαν.

(31) Eadem, quæ Epiphani, fuit opinio Ægyptiorum existimantium Christum natum esse sexto die Januarii. Refellit hanc sententiam non modo Ephræm citatus ab Alexandro, sed et sanctus Hieronymus in cap. I Ezech.

(32) Sch. θεόσοφοι Πατέρες καὶ, etc.

voluerit. Ephræm igitur Syrus, non vulgaris et ipse pietatis doctor, in sermone, qui est de lucis victoria, ita inquit : « In læto Xantico mense conceptio læti fructus atque lucis facta est ; tunc celeriter discurrens caligo, non potuit illustrem ejus conceptionem obscurare. » Et post alia : « In antro nata est lux, quæ nostras dissipavit tenebras ; mense, quo tenebræ desinunt, orta nobis est lux illa intelligibilis mobilisque. Conceptionis autem ejus mensis aperuit nobis figuram, cujus Moyses in scriptis suis meminit, nativitatis vero ejusdem mensis similiter nobis illius figuræmysterium declaravit. »

Nascitur igitur Dominus noster Jesus Christus in Bethleem Judææ, quadragesimo secundo anno imperii Augusti Cæsaris, consulatu supra dicto : anno vero trigesimo tertio Herodis Antipatri filii ; a subjugata porro Ægypto anno tricesimo, ante diem octavum Kalendarum Januariarum, ut Patrum habet traditio, quando Magi venerunt Hierosolymam, quærentes, qui jam natus erat, Regem, cujus stella ab Oriente eis usque ad Judæam iter monstraverat. Cum autem jam in civitatem regiam accederent, stellamque itineris ducem amisissent, solliciti, ex incolis de nato puero quæsiverunt, coelestem simul illis viæ ducem commemorantes. Herodes vero cum sagax et solers esset, intellectis his, statim animadvertit signum hoc nequaquam humanum esse. Etenim cum Hierosolymis quamplurimi antea reges nati fuissent, nunquam ob quemquam eorum stella in Oriente apparuerat. Interrogatis igitur diligentissime Scribis, ex prophetia discit, in Bethleem nasci Christum oportere. Vocatis itaque clam Magis, summo studio eos de ortu stellæ interrogavit, eosque dolo abs se dimisit, maxima, ut par erat, dona decernens, ut postquam puerum invenissent, sibi id renuntiarent. Cæterum simul atque illis iterum pristinus ille viæ index apparuisset, maxima cum lætitia ipsius ductum sunt secuti in Bethleem, inventoque tot sibi volis expetito Rege, eumque donis suis venerati, per aliam viam, ut ab angelo jussi erant, in terram suam reversi sunt.

Tunc etiam Joseph, divino monitu, in Ægyptum cum puero ac matre ipsius profugit, ubi etiam usque ad obitum Herodis remansit. Colliguntur autem ab adventu Magorum et illusione Herodis usque ad reditum in regionem suam anni duo. Tunc Herodes, incensus ira, infantium cædem aggressus est, tricesimo quinto regni sui anno. Statim vero divina super eum incidit indignatio, multisque et gravissimis morbi malis excruciat, e vita discessit, postquam triginta et octo annos regni gubernacula tenuisset. Reliquit autem quatuor filios regni sui atque improbitatis hæredes. Tunc itaque Joseph, ex divino præscripto, cum puero ac matre ex

εὐσεβείας διδάσκαλος, ἐν τῷ εἰς τὴν νίκην τοῦ φωτὸς λόγῳ ᾧδὲ φησιν· « Ἐν τῷ Ξανθικῷ δὲ τῷ φαιδρῷ σύλληψις τοῦ φαιδρῷ καρποῦ καὶ φωτὸς· τότε δὴ δραμὸν ὀξέως τὸ σκότος οὐκ ἴσχυσεν ἀμαυρῶσαι τὴν φωτεινὴν σύλληψιν. » Καὶ μεθ' ἑτερα· « Ἐν τῷ σπηλαίῳ γέγονεν ἡ γένεσις τοῦ φωτὸς, τοῦ τὸ ἡμέτερον σκότος διασκεδάσαντος. Καὶ τῷ μηνὶ ἐν ᾧ λείπεται τὸ σκότος ἀνέτειλεν ἡμῖν φῶς νοητὸν καὶ κινητικόν (53). Ὁ τῆς συλλήψεως αὐτοῦ μὴν ἡρμήνευσεν ὑμῖν τὸν τύπον, ὃν Μωϋσῆς διὰ γραμμάτων ἐμήνυσεν· καὶ ὁ μὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ ὁμοίως ἐδήλωσεν ἡμῖν τὸ μυστήριον. »

Γεννᾶται τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Αὐγούστου Καίσαρος, ἐν ὑπατείᾳ τῇ προγεγραμμένῃ, ἔτους δὲ τριακοστοῦ τρίτου Ἡρώδου τοῦ Ἀντιπάτρου, ὑποταγῆς δὲ Αἰγύπτου τριακοστῷ ἔτει, τῇ πρὸ ὀκτῶ Καλανδῶν Ἰανουαρίων κατὰ τοὺς Πατέρας, ὅτε καὶ οἱ Μάγοι παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα, ζητοῦντες τὸν τεχθέντα βασιλέα, οὗ καὶ ὁ ἀστὴρ ἀπὸ Ἀνατολῶν ὠδήγησεν αὐτοὺς ἕως τῆς Ἰουδαίας. Ἐπιθάντες δὲ τῇ βασιλευούσῃ πόλει καὶ τὸν ὁδηγὸν ἀπολέσαντες, θρηνοῦντες ἡρώτων τοὺς αὐτόχθονας, γνωρίζοντες αὐτοῖς καὶ τὸν οὐράνιον ὁδηγόν. Ὅθεν ἀκούσας ὁ Ἡρώδης, δεινὸς ὢν, συνῆκεν μὴ εἶναι τὸ σημεῖον ἀνθρώπινον. Πολλῶν γάρ, φησὶ, γεννηθέντων ἐν Ἱερουσαλὴμ βασιλέων, ἐπ' οὐδενὶ τούτων ἀστὴρ ἐφάνη ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἐμπόνως οὖν ἐρωτήσας τοὺς Γραμματεῖς μανθάνει ἐκ τῆς προφητείας, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει γεννηθῆναι ἐν Βηθλεὲμ· καὶ λάθρα καλέσας τοὺς Μάγους ἠκρόβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀστέρος (54), καὶ δόλῳ ἀπέστειλεν αὐτοὺς, ταξάμενος αὐτοῖς, ὡς εἰκὸς, δωρεὰς μεγίστας, ὅπως ἐπ' αὐτῷ εὐρωσὶ τὸ παιδίον, ἀπαγγεῖλωσιν αὐτῷ. Ὡς δὲ πάλιν ἐφάνη αὐτοῖς ὁ πάλαι καθοδηγῶν αὐτοὺς, μετὰ χαρᾶς μεγάλης τούτῳ ἠκολούθησαν ἕως Βηθλεὲμ, καὶ εὐρόντες τὸν ποθούμενον βασιλέα, καὶ προσκυνήσαντες αὐτὴν ἐν δώροις, ἐχρηματίσθησαν ὑπὸ ἀγγέλου, καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν.

Τότε καὶ ὁ Ἰωσήφ, κατὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα, φεύγει εἰς Αἴγυπτον μετὰ τοῦ παιδίου καὶ τῆς μητέρας αὐτοῦ, καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρώδου. Συνάγονται δὲ ἐκ τῆς ἀφίξεως τῶν Μάγων καὶ τοῦ ἐμπαιγμοῦ τοῦ Ἡρώδου καὶ τῆς εἰς τὴν χώραν αὐτῶν ἐπανόδου ἔτη δύο. Τότε θυμωθεὶς ὁ Ἡρώδης τὴν μαιφονίαν τῶν νηπίων εἰργάσατο τῷ τριακοστῷ πέμπτῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔτει. Εὐθείως δὲ μετήλθε θεήλατος ὀργὴ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐν ἀρρώστιάς πονηραῖς ἐξεταζόμενος κατέστρεψε τὸν βίον, τριάκοντα ὀκτῶ ἔτη κρατήσας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Κατέλιπε δὲ τέσσαρας υἱοὺς διαδόχους τῆς αὐτοῦ βασιλείας τε καὶ πονηρίας. Τότε δὴ διὰ προστάγματος

NOTÆ.

(53) Sch. tantum, φῶς νικητικόν. Paulo post, ὁ γὰρ συλλήψεως αὐτοῦ μὴν ἐρμήνευσε.

(54) Pollux τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀστέρος ἐπιστολῆς.

Κυρίου ἐπανῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου Ἰωσήφ μετὰ τοῦ παιδίου καὶ τῆς μητέρος, αὐτοῦ ὄντος τετραετοῦς, καὶ κατόκησεν εἰς Ναζαρέτ, Ἀρχελάου τετραρχοῦντος τῆς Ἰουδαίας. Οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο οἱ τοῦ Ἡρώδου υἱοί, Ἀρχέλαος οὗτος, καὶ Ἡρώδης, καὶ Φίλιππος καὶ Λυσανίας, διὰ τὸ ἕκαστον αὐτῶν ἔχειν τέταρτον μέρος τῆς βασιλείας. Τῷ δὲ ὀγδὼν ἔτει (35) τῆς βασιλείας Ἀρχελάου, ἤρξατο ὁ Κύριος ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκειν, ἐλθὼν ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, ὧν ἑτῶν δώδεκα κατὰ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν. Κατελθὼν δὲ μετὰ τῶν κατὰ χάριν γονέων αὐτοῦ εἰς τὴν Ναζαρέτ, μετὰ οὐ πολὺ ὁ Ἰωσήφ τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, νομιζόμενος ὑπὸ πάντων εἶναι πατὴρ τοῦ Κυρίου.

Διαρκέσας δὲ ὁ Ἀρχέλαος ἔτι ἐνιαυτὸν ἓνα κατέλυσε τὸν βίον μὴ καταλείψας κληρονόμον. Αὐγουστος δὲ ὁ Καῖσαρ πεντήκοντα ἔξ ἡμισυ ἐνιαυτοῦς πληρώσας ἐτελεύτησε, παραδοὺς τὴν βασιλείαν Τιβερίῳ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἦν δὲ ὁ Κύριος τότε ἑτῶν δεκαπέντε. Τιβερίος δὲ ὁ Καῖσαρ γνήσιον φίλον ἔχων τὸν Πιλάτον, ἡγούμενον τῆς Ἰουδαίας ἀπέστειλε, καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ Καίσαρος. Ἐν ἔτει δὲ πέμπτῳ καὶ δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν, ἦλθεν Ἰωάννης κατὰ ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος ὑπ' αὐτοῦ, ὧν ἑτῶν τριάκοντα, καὶ ἤρξατο τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πραγματείας.

Ἦν δὲ Ἡρώδης κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐκβαλὼν τὴν ἰδίαν γυναῖκα, θυγατέρα οὖσαν Ἀρέτα τοῦ βασιλέως Ἀραβίας, περὶ οὗ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ μνησθὲν ἐποίησατο, καὶ λαβὼν Ἡρώδιδά τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐτιζῶντος αὐτοῦ. Ὁ δὲ κήρυξ τῆς ἀληθείας Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, μὴ φέρων τὴν ἀτοπίαν, σφοδρῶς τοῖς ἐλέγχοις ἐπῆλθε τῷ Ἡρώδῃ. Ὁ δὲ, ἀκατασχέτῳ θυμῷ ληφθεὶς, χαριζόμενος τῇ μοιχαλίδι τὴν παρῴσιαν, τὸν προφήτην ἀπεκεφάλισεν, ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν τὴν δίκην εἰσεπράξατο τῶν τολμηθέντων. Ἡ γὰρ γυνὴ αὐτοῦ ἀτίμως διωχθεῖσα ἐπορεύθη πρὸς τὸν Ἀρέταν τὸν πατέρα αὐτῆς, καὶ τὴν βίαν ἀπωδύρετο. Ὁ δὲ, ὡς ὑβρισμένης τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ, συναγαγὼν πάντα τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὸν εἰς πόλεμον, καὶ κατέκοψε πάντα τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, καὶ τὴν χώραν αὐτοῦ πυρὶ παραδοὺς ἡχμαλώτευσεν αὐτοῦ.

Ἐν ἔτει δὲ ὀκτῷ καὶ δεκάτῳ Τιβερίου Καίσαρος, Ἡρώδου δὲ εἰκοστῷ, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, γέγονε τὸ σωτήριον πάθος πρὸ δεκατριῶν Καλανδῶν Ἀπριλλίων. Πέπονθε δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκουσίως, Θεὸς ὢν ἀληθινὸς καὶ ἄνθρωπος, τῶν ἐν αὐτῷ δύο

Ægypto rediit, eum puer jam quadriennis esset, habitavitque in Nazareth, Archelao Judææ tetrarchiam obtinente. (Tetrarchæ enim vocabantur Herodis filii Archelaus iste, Herodes, Philippus et Lysanias, quod cuique quarta pars regni assignata erat.) Octavo autem regni ipsius anno cœpit Dominus in templo docere, veniens in medium doctorum, annos habens jam duodecim secundum corporalem ætatem, rediitque in Nazareth cum illis, qui per gratiam parentes ejus esse meruerant. Nec multo post obiit Joseph, ab omnibus pater Domini existimatus.

Archelaus vero, postquam unum adhuc annum superstes fuisset, etiam e vivis discessit, nullum hæredem relinquens. Augustus item, quinquaginta sex annis cum dimidio expletis, mortuus est Tiberio filio regnum tradens, eratque tunc Dominus annorum quindecim. Cumque Tiberius summo amore Pilatum prosequeretur, eum, ut Judææ præesset, misit, atque ibi commoratus est usque ad Cæsaris mortem. Cæterum anno decimo quinto Tiberii Cæsaris, juxta Evangelii testimonium, venit Joannes ex divina revelatione, baptismum pœnitentiæ annuntians per universam Judæam, a quo etiam Dominus baptizatus est, annorum jam triginta, quæque ad Evangelii negotium spectant, est auspicatus ¹⁸.

Juxta idem tempus Herodes conjugem a se expulit, quæ erat filia Aretæ regis Arabiæ, cujus meminit Paulus in Epistola ad Corinthios ¹⁹, acceperatque Herodiadem Philippi fratris sui uxorem, ipso adhuc vivo. Præco autem veritatis Joannes Baptista, non ferens tantam rei improbitatem, palam Herodem sceleris coarguit. Ille, impotentia animi victus, adulteræ gratificans, prophetam capite truncavit. Verum non diu tam nefarii ausus pœnam effugit. Uxor enim ejus ita turpiter ejecta ad Aretam patrem confugit, injuriamque sibi illatam conquesta est, qui, ut filiam injuria affectam ulcisceretur, omni populo suo congregato contra ipsum in certamen descendit, omnemque ejus exercitum delevit, terramque ejus igne vastans subjugavit. Sed ne sic quidem Herodes improbitati modum posuit ²⁰.

Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπαύσατο ὁ Ἡρώδης τῆς πονηρίας

Anno autem decimo octavo Tiberii Cæsaris, Herodis vero vicesimo, presidente Judææ Pontio Pilato, salutaris Christi passio est perpetrata, decimo tertio Kalendas Aprilis. Passus est autem Dominus noster Jesus Christus, pro nostra salute, sponte sua ac voluntate, Deus verus atque homo existens, duabus

¹⁸ Luc. iii, 1 seqq. ¹⁹ II Cor. xi, 32. ²⁰ Hegesipp. lib. ii, c. 12; Joseph. lib. xviii, cap. 7.

NOTÆ.

(35) Sch. τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη διακράτησας ἐν τῇ ἀρχῇ. *Triginta et septem annos regnum tenuit.* Quæ lectio, si non Alexandro, ac certe veritati conformior est. Ita et Pollux. Lege Bar. tom. I anno Christi VIII. Quod subdit Alexander, Christum ex Ægypto reversum fuisse quadriennem, Epipha-

nium sequitur, qui idem tradidit lib. i, tom. I, cap. 21 *Panarii*, quorum sententia Christus duos tantummodo annos in Ægypto mansit, quod aliis non placet. Vide Baron. loc. cit. quem et de aliis, quæ Alexander narrat, consulas licet.

in ipso naturis, nullam partitionem aut divisionem recipientibus. In cruce enim atque in sepulcro indivisibilis utrarumque naturarum œconomia permansit, in quibus unus et solus Dominus Jesus Christus, unicus Filius ac Verbum Dei vivi agnoscitur. Et quandoquidem crux in universo gloriosa existit, cunctaque in modum crucis condita fuerant, sicut supra demonstratum est, recte Dominus crucis mortem sustinere voluit, ut suo sanguine omnia sanctificaret, nosque a maledictione legis redimeret, et a potestate diaboli vindicaret, ex ejusque tyrannide atque omni prorsus corruptione liberos assereret. Mortuus itaque pro nobis vere, et non imaginarie, est Dominus in crucem actus, sub Pontio Pilato præsidente, et sepultus, resurrexitque tertia die secundum Scripturas vere, undecimo Kalendas Aprilis, sub æquinoctium vernum, non tamen ipsa deitate in aliquam passionem aut mortem incidente, nequaquam (absit ab omni Christiano hujusmodi opinio: omnis namque passionis expers est quidquid divinum est atque immortale), sed potius præsens constitit unitæ sibi secundum subsistentiam carni ejusdem essentiae, atque iisdem passionibus atque afflictionibus subjectæ, quibus et nostra, et certa tantum dispensatione, ea quæ carnis sunt, sibi ascivit: concilians etiam nobis per mysticas illas epulas veri corporis et sanguinis, rationalis istius Agni, Christi Dei nostri, peccatorum nostrorum remissionem vitamque perpetuam.

Perfecto igitur crucis resurrectionisque mysterio, Judæi, Domini interemptores contra seipsos, in propriamque perniciem apud semetipsos exquisierunt, quomodo tam stupendum miraculum occultarent. Pilatum magna vi pecuniæ onerant, atque persuadent ut sepulcrum sigillo consignaret, et militum præsidio custodiri imperaret. Deus vero illis omnia hæc facere permisit, ut quibus ipsi in malum abutebantur, ipse magis veritatem confirmaret. Nisi enim sepulcrum custodiri jussisset, forte dicere potuissent, licet falso et mendaciter, a discipulis furto sublatum fuisse, nunc vero cum

φύσεων μηδαμοῦ ἐπιδεχομένων μερισμὸν ἢ διαίρεσιν. Ἐν σταυρῷ γὰρ καὶ ἐν τάφῳ ἀμέριστος ἔμεινε ἡ οἰκονομία τῶν δύο φύσεων, ἐν αἷς γνωρίζεται ὁ εἷς καὶ μόνος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ ζῶντος Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐν τῷ παντὶ ὁ σταυρὸς ἐνδοξος καὶ τὸ πᾶν σταυροειδῶς ὑπέστη, καθὼς προλαβὼν ἀπέδειξεν ὁ λόγος, εἰκότως (36) ὁ Κύριος τὸν διὰ σταυροῦ ὑπέμεινε θάνατον, ἵνα διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου ἀγιάσῃ τὰ σύμπαντα, καὶ ἐξαγοράσῃ ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, καὶ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἐκ τῆς καταδυναστείας τοῦ διαβόλου καὶ λυτρώσῃται ἡμᾶς ἐκ τῆς τυραννίδος καὶ φόβου. Ἀπέθανεν οὖν ὑπὲρ ἡμῶν ἀληθῶς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ὁ Κύριος (37), σταυρωθεὶς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, ἀληθῶς, τῇ πρὸ δεκαμιάς Καλανδῶν (38) Ἀπριλλίων κατὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν, οὐ τῆς θεότητος αὐτοῦ καταπεσοῦσης εἰς πάθη καὶ θνήσκειν (μὴ γένοιτο· ἀπίοι γὰρ καὶ ἀπέστω ἀπὸ παντὸς τοῦ Χριστιανοῦ τὸ τοιοῦτο φρόνημα, ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον καὶ ἀθάνατον), συμπαρούσης δὲ μᾶλλον τῇ ἐνωθείᾳ αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ὁμοουσίῳ ἡμῖν καὶ ὁμοιοπαθεῖ σαρκί, καὶ οἰκειουμένης τὰ τῆς σαρκὸς πάθη οἰκονομικῶς, καὶ δωρουμένης ἡμῖν, διὰ τῆς μυστικῆς βρώσεως τοῦ ἀληθινοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ λογικοῦ Ἀμνοῦ, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Τὸ δὲ κατὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν μυστήριον ἐπιτελέσαντες (39) οἱ κυριοκτόνοι Ἰουδαῖοι εἰς ἑαυτοὺς ἐδραματοῦργουν, ὅπως κρύψωσι τὸ θαῦμα, καὶ πρῶτον μὲν χρήμασιν ἱκανοῖς πείθουσι τὸν Πιλάτον σφραγισθῆναι τὸν τάφον καὶ φυλαχθῆναι ὑπὸ τῆς τῶν στρατιωτῶν κουσιωδίας. Ὁ δὲ Θεὸς συνεχώρησεν αὐτοῖς πάντα ποιεῖν, ἵνα δι' ὧν αὐτοὶ κακούργοῦσι, μᾶλλον συνιστῶσι τὴν ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ μὴ ἐφύλαξαν, εἶχον ἂν εἰπεῖν, εἰ καὶ ψευδὲς τὸ λεγόμενον, ὅτι ἐκλάπη ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Νῦν δὲ μετὰ τοσαύτης ἀσφαλείας περικαθίσαντες τῷ τάφῳ ἀναμφίβολος ἡ ἀνάστασις γέγονε, τῶν στρατιωτῶν

NOTÆ.

(36) Omnia ab illo εἰκότως usque ad illa, ἡμᾶς ἐκ τῆς τυραννίδος, addita sunt ex codice Cryptæ Ferratæ.

(37) Sch. cod. additur, σαρκὶ κατὰ τὰς σάρκας, post vocem Κύριος.

(38) Ita habet cod. Bav. ita et Schotti; sed Cryptæ Ferr. cod. πρὸ ὀκτῶ καλανδῶν, ut et supra loco δεκατριῶν καλανδῶν habet ὀκτῶ, sed lectio hæc non potest subsistere; alioquin Dominus, secundum Alexandri opinionem, eodem die passus esset et resurrexisset, nempe viii Kalend. Apriles, hoc est 25 die Martii. Quo die, licet multi veterum dicant, Dominum crucifixum esse, et in cruce spiritum emisisse, nemo tamen vere simul affirmare potest, Christum eodem die resurrexisse. Lego igitur supra quidem, πρὸ δεκατριῶν, hic autem τῇ πρὸ δεκαμιάς, ut Christus Dominus ex Alexandri sententia mortuus sit xiii Kalend. Aprilis, hoc est 20 die, et resurrexerit undecimo Kal. Aprilis, hoc est 22

die Martii, qui est tertius ab obitu; sic enim omnia sibi constant. Theophilus Cæsariensis episcopus in concilio Cæsariensi, sub Victore Rom. Pontifice, teste Beda lib. *De æquinoctio verno*, ita vel dixit, vel scripsit: *Passus namque Dominus est xi Kalendas Aprilium, qua nocte a Judæis traditus est, et vi Kalendas resurrexit.* Ex cujus sententia dicendum est, Christum a proditore venditum 22 die Martii; crucifixum ix Kalend. Apriles, hoc est 24 die Martii, et resurrexisse 26 die Martii. Pollux ita: Γέγονε τὸ σωτήριον πάθος πρὸ δεκάτῃ τρίτῃ (δεκάτῃ τρίτῃς) Καλανδῶν Ἀπριλλίων, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη μηνὶ Μαρτίῳ κβ'. Ita ut ex Pollucis sententia Dominus sit mortuus 20 Martii, et resurrexerit 22 ejusdem. Confirmat ergo Pollux emendationem nostram.

(39) Sch. τοῦδε κατὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν μυστηρίου ἐπιτελεσθέντος, etc.

πανταχοῦ τὸ θαῦμα κηρυττόντων, καίπερ λαβόντες ἐκ τῶν ἀρχιερέων χρήματα οὐκ ὀλίγα.

stupendam promulgantibus, licet, ut tacerent, a summis sacerdotibus non parvo pretio fuissent conducti.

Τοῦ δὲ Κυρίου ἀναληφθέντος καὶ θαυμάτων μεγίστων (40) ἐπιτελουμένων ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, πάλιν διεπρίοντο ἐν ἑαυτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς, λέγοντες· Τί ποιήσομεν; ὅτι μὲν γὰρ σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα ἐπιτελοῦνται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, πᾶσι φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεον διανεμηθῇ εἰς τὰς μετέπειτα γενεάς, δεῦτε κρύψωμεν τὸν τόπον τῆς ταφῆς αὐτοῦ. Ἐὰν γὰρ ἴδωσιν οἱ λαοὶ κενὸν τὸν τάφον, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν. Τότε ἐκέλευσαν χωσθῆναι τὸν τάφον καὶ τὸν τόπον τοῦ Κρανίου, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ὁ ἀγιώτατος σταυρὸς, τὰ τῆς σωτηρίας σημεῖα λήθη παραδοῦναι φιλονεικοῦντες. Καὶ αὕτη μὲν ἐστὶν ἡ κακίστη συμβουλὴ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων. Ὁ δὲ Θεὸς πάντα συνεχώρησεν αὐτοῖς ποιῆσαι, σαφῶς οἰκονομῶν τὰ μέλλοντα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἡ πόλις ἐρημωθῆναι καὶ πυρὶ παραδοθῆναι, συνεχώρησεν ὁ Θεὸς κρυθῆναι πρὸς ὀλίγον τὸ ζωοποιὸν ξύλον καὶ τὴν ἐνδοξὸν ἀνάστασιν, ἵνα μὴ ἐν τῇ ἀναστασίᾳ ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν πυρὶ οἱ τόποι παραδοθῶσιν· ἧδε γὰρ ἐν τῷ δέοντι καιρῷ μετὰ δόξης πολλῆς ἀναδειχθήσεσθαι μέλλοντα.

Ὁ δὲ Πιλάτος πάντα τὰ πεπραγμένα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀνήγαγε τῷ Καίσαρι, καὶ ὅτι ὁ σταυρωθεὶς Ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος Χριστὸς, ἀνέστη τριήμερος, καὶ θαυμάσια μεγάλα ἐπιτελοῦνται ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Τιθέριος δὲ, ἀκούσας ταῦτα καὶ θαυμάσας, ἐπίστευε τῷ Κυρίῳ καὶ ἐβούλετο παραχρῆμα τοῦτον διὰ βασιλικοῦ τύπου ἀναγορεύσαι Θεόν. Ἀντεπράχθη δὲ ὑπὸ τῆς ἰδίας συγκλήτου, μωρίαν ἡγησαμένης τὸν λόγον τοῦ σταυροῦ. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἐκράτει τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ τοῖς διαβάλλουσι Χριστιανοὺς ὀλεθρον ἡπέλυσεν. Μαθὼν δὲ ὅτι Ἡρώδης συνήνεσεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀθεμίτου αὐτοῦ μοιχείας τῆς εἰς τὴν Ἡρωδιάδα κακὰ πολλὰ ἐγένετο κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ ὅτι Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, ἄνδρα δίκαιον ὄντα, διὰ τὸν ἔλεγχον τῆς παρανομίας ἐφόνευσεν, λίαν ἡγανάκτησε. Καὶ αὐτὸν δέσμιον μετὰ τῆς μοιχαλίδος εἰς Ῥώμην ἀπενεχθῆναι ἐκέλευσε, καὶ γυμνώσας αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ δημεύσας, σὺν τῇ Ἡρωδιάδι παρέπεμψεν ἐξόριστον εἰς Ἰσπανίους (41), κακείσε τὸν βίον χαλεπῶς κατέστρεψε. Τὴν δὲ κακῶς ὀρχησαμένην κόρην κατέπιεν ἡ γῆ, ἐτι ζώσης τῆς γεννησαμένης ἐχίδνης.

Ἀπέθανε καὶ Τιθέριος βασιλεύσας ἔτη xvi', καὶ ἐβασίλευσε Γάιος ἀντ' αὐτοῦ ἔτη τέσσαρα. Οὗτος ἦν ἀν-

⁴¹ Tertull. *Apol.* cap. 5. ⁴² Aliter Joseph. lib. xviii, cap. 9. ⁴³ Hegesip. lib. xxxii; Niceph. lib. i, c. 20.

NOTÆ.

(40) Θαυμάτων μεγίστων, ei seqq. ex Polluce omnia, usque ad ἀναδειχθήσεσθαι μέλλοντα.

(41) Pollux, εἰς Σπανίους.

A tanta cura sepulcrum obsederint, haudquaquam dubia resurrectio evasit, militibus ubique rem tam summis sacerdotibus non parvo pretio fuissent

Postquam autem Dominus in cœlum assumptus fuisset, et maxima miracula in nomine ipsius a sanctis apostolis designarentur, rursus summi sacerdotes furore correpti sunt, dicentes: Quid faciemus? signa enim mirandaque prodigia, in nomine Jesu, ab ejus discipulis fieri omnino clarum est, neque enim id negare possumus; verum ne amplius id in futuras generationes diffundatur, venite, occultemus locum sepulturæ ejus. Si enim populi viderint vacuum sepulcrum, omnes credent in illum. Tunc jusserunt obrui sepulcrum locumque Calvariæ, in quo sanctissima crux jacuerat, hæc salutis signa oblivioni mandare contententes. Atque hoc fuit pessimum prævaricatorum Judæorum consilium. At vero Deus cuncta ab illis fieri permisit, prudenter interim futura disponens. Quandoquidem civitas jam erat devastanda, atque igni conflagratura, concessit Deus vivificum lignum locumque gloriosæ resurrectionis ad exiguum tempus occultari, ne in tanta rerum confusione a Judæis vel gentilibus igni hæc loca traderentur; quæ tempore opportuno magna gloria erant revelanda.

Jamque Pilatus ad perpetuam rei memoriam cuncta, quæ de cruce acciderant, ad Cæsarem trans-miserat, nempe Jesum qui dicebatur Christus, postquam eum cruci suffixissent Judæi, tertia die resurrexisse, quodque stupenda quædam ac portentosa in ejus nomine fierent ⁴¹. Quæ Tiberius audiens, admiratusque, Domino credidit, statimque eum decrevit, more regio, Deum declarare, cui hac in re a senatu repugnatum est, stultitiam existimante, quæ de cruce ferebantur. Cæsar tamen fixam sententiam in animo suo retinuit, mortem interminatus, quicumque Christianos aliqua calumnia impetere ausi essent ⁴². Cumque intellexisset Herodem etiam in mortem Christi consensisse, et propter nefarium ejus adulterium, mala quam plurima evenisse in Judæa, et Joannem Baptistam, virum justum, quod ipsum improbitatis suæ coarguisset, occidisse, vehementi in ipsum ira concitatus est, vinctumque Romam cum adultera perducere jubet, regnoque exuens, bonaque ejus proscribens, una cum Herodiade, exsilio multatum, in Hispanias misit, ubi in summis rerum angustiis vitam finivit. Puellam autem, quæ scelerate ac nefarie tripudiaverat, terra absorpsit, viva adhuc vipera illa, quæ illam pepererat ⁴³.

Moritur autem Tiberius, rerum potitus annos viginti duos, et pro eo in imperium successit Caius,

annos quatuor, vir austerus et maxime superbus ; A coram hoc Pilatus accusatus, Romam venit, ut causam diceret, atque eo miseriarum venit, ut sui ipsius homicida efficeretur. Judæi vero quotidie in majores rerum perturbationes confusionemque devolvebantur, ut innumeri eorum a Romanis interficerentur. Cæsar autem alium Herodem, Aristobuli filium, nomine Agrippam, regem Judææ declaravit, in eum unum omnes tetrarchias conferens. Ille multis gravissimis malis discipulos Christi affecit. Jacobum quidem fratrem Domini gladio interfecit, juxta Actorum apostolicorum testimonium, qui et Petrum de medio tollere aggressus est, nisi præter opinionem omnium ex manibus ejus per sanctum angelum fuisset creptus. Nec prius a nefariis suis conatibus destitit tumidus ac sævus Herodes, quam divinam in se iram est expertus, a vermibusque consumptus exspiravit.

Atque hoc quidem tempore Jacobus, qui Justus et frater Domini dicebatur, primus, ex ordinatione divina, Hierosolymorum episcopus constitutus fuerat. Judæis autem in majorem quotidie confusionem incidentibus, multa contra Domini discipulos mala machinati sunt. Quorum magnus numerus a Romanis necatus est. Suscepit vero, ut etiam testis est Paulus, alius Agrippa Judææ regnum²⁴ ; mortuo autem Caio, Claudius post eum imperavit, annos quatuordecim. Hoc tempore magna fames per universum terrarum orbem accidit, ut Agabus antea vaticinatus fuerat²⁵. Tunc Judæi in rabiem conversi dolo super rerum venalium mercatu in mutuas cædes proruperunt. Quo permotus Cæsar, misit ad gentium principes, ut nemini Judæorum parcerent, quo factum est, ut ingens multitudo eorum interficeretur, domusque ac liberi prædæ essent, ab Italia etiam ac Roma multis pœnis cruciatuque ejecti, quæ omnia illis propter nefarios in Christum ausus acciderunt.

Moritur interim Claudius, post quem Nero imperium suscepit, tenens illud annos quatuordecim. Ille sceleratus inprimis, et si quis alius, effeminatus fuit, qui primus persecutionem in Christianos excitavit. Occidit autem Petrum et Paulum, Christi apostolorum principes, multosque ex stirpe sua, cum aliis infinitis principibus senatus perdidit. D Tunc etiam Festus, Judææ adhuc præfecturam obtinens, vita functus est. Judæi autem, accepta occasione qua Romanæ servitutis a se jugum depellerent, majores longe et absurdiores, quam antea motus excitarunt, fratremque Domini Jacobum interemerunt, reliquos vero discipulos virgis cæsos urbe sua expulerunt, qui, divina revelatione docti, in locum Jordani proximum recesserunt, illicque commorati sunt, ob mala quæ urbi impendere eis Deus prædixerat.

²⁴ De quo cap. xxv et xxvi Act. ²⁵ Act. xi, 1 seqq.

NOTÆ.

(42) Bav. πολλοὺς δὲ τῶν πρὸ γένος. Fort. πρὸς γένος. Scripsi, τῶν προγόνων. Sed melius, πρὸς

ἡμερος καὶ λίαν ὑπερήφανος. Τούτῳ διαβληθεὶς ὁ Πιλάτος, παραστάσιμος ἀνηνέχθη εἰς Ῥώμην καὶ εἰς τοσαύτας περιπέπτωκεν ἀνάγκας καὶ περιστάσεις, ὥστε αὐτὸν φονευτὴν ἑαυτοῦ γενέσθαι. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰς μείζονας ἀταξίας ἐξετράπησαν, ὥστε πολλοὺς αὐτῶν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀναλωθῆναι. Ὁ δὲ Καῖσαρ Ἡρώδην ἄλλον Ἀριστοβούλου, τὸν Ἀγρίππα λεγόμενον, βασιλέα τῆς Ἰουδαίας ἀνέδειξε, παραδοὺς αὐτῷ πάσας τὰς τετραρχίας. Οὗτος δεινὸς ὢν ἐκακοποιεῖ τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ. Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου μαχαίρᾳ, κατὰ τὴν ἱερὰν τῶν Πράξεων φωνὴν, ἐπιχειρήσας θανατῶσαι καὶ Πέτρον, εἰ μὴ παραδόξως δι' ἀγγέλου ἁγίου ἐρρύσθη ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐπαύσατο δὲ ὁ προειρημένος Ἡρώδης ἀλαζωνευόμενος, ἕως οὗ τῆς θείας δίκης παῖραν ἔλαβε, καὶ γενόμενος σκωληκόδρωτος ἐξέψυξε.

Κατ' ἐκαῖνον δὲ τὸν καιρὸν Ἰάκωβος ὁ δίκαιος καὶ κληθεὶς ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου πρῶτος ἦν κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, κατὰ πρόσταξιν Θεοῦ, τῆς Ἱεροσολύμων ἁγίας Ἐκκλησίας. Τῶν δὲ Ἰουδαίων ἀτάκτως φερομένων κατὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, πλειόνων κακῶν ἐπειράθησαν. Καὶ γοῦν πλῆθος πολὺ ὑπὸ Ῥωμαίων κατεσφάγη. Ἦν δὲ ἄλλος Ἀγρίππας παραλαβὼν τὴν βασιλείαν τῆς Ἰουδαίας ὁ κατὰ τὸν ἅγιον Παῦλον. Ἀπέθανε δὲ Γάιος, καὶ ἐβασίλευσε Κλαύδιος ἀντ' αὐτοῦ ἔτη δεκατέσσαρα. Ἐπὶ τούτῳ ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, κατὰ τὴν προφητείαν Ἀγάθου. Τότε Ἰουδαῖοι εἰς μανίαν τραπέντες, δόλῳ κατὰ τῆς ἀγορᾶς ἀλλήλους κατέσφαζον, ἐφ' ᾧ κινήθεις ὁ Καῖσαρ ἀπέστειλε τοῖς τῶν ἐθνῶν ἄρχουσιν ἀφειδῶς χρήσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ λαὸς ἱκανὸς ἐξ αὐτῶν ἀνῆρέθη, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα ἐγένετο εἰς διαρπαγὴν, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ Ῥώμης μετὰ πολλῶν θλίψεων καὶ ζημιῶν ἐξεβλήθησαν. Ταῦτα συνέβη αὐτοῖς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν τόλμαν.

Κλαύδιος δὲ ἀπέθανε, καὶ Νέρων ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ ἔτη δεκατέσσαρα. Οὗτος πονηρὸς ἦν καὶ λήγνος, εἰ καὶ τις ἄλλος. Αὐτὸς πρῶτος ἤγειρεν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἀνεῖλε δὲ Πέτρον καὶ Παῦλον τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, καὶ πολλοὺς δὲ τῶν προγόνων (42), καὶ ἑτέρους πολλοὺς τῶν πρώτων τῆς συγκλήτου ἀπώλεσε. Τότε Φῆστος ὁ ἡγεμὼν, ἔτι κατέχων τὴν τῆς Ἰουδαίας ἀρχὴν, ἐτελεύτησεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, καιροῦ δραξάμενοι τῆς ἀναρχίας, ἐπὶ πλεόν τὴν αὐξήσιν τῆς ἀταξίας ἐποίησαντο. Ἀπέκτειναν δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς μαστίζοντας ἐδίωξαν τῆς πόλεως, καὶ αὐτοὶ, κατὰ ἀποκάλυψιν Θεοῦ, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κάκεισε διέτριβον, διὰ τὰ μέλλοντα τῇ πόλει ἐσεσθαι κακὰ, κατὰ τὴν πρόβησιν τοῦ Κυρίου.

γένος, cognati. Pollux, occidit viros et mulieres, σύν τε ἄλλοις μυρίοις τῷ γένει προσήγουσι.

Τότε ὅλον τὸ ἔθνος τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἀποστα-
σίαν εἰργάσαντο. Ἀγρίππας δὲ φυγὰς ὤχετο ἐπὶ τὴν
Ῥώμην. Τότε Νέρων ἐν ὀργῇ καὶ θυμῷ ἔγραψε τῷ
τῆς Ἑφῆας στρατηγῷ (Οὐεσπασιανὸς δὲ ἦν τὸ τηνι-
καῦτα) κελεύων αὐτὸν συνεγεῖρειν πᾶσαν τὴν ὑπὲρ
αὐτῷ στρατιάν, καταλαμβάνειν τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ
ἄρδην ἀπολέσαι αὐτήν. Οἱ δὲ δυνάμενοι τῶν Ἰουδαίων
ἀκούσαντες, κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτε ὀχυρω-
τάτην οὖσαν τοῖς τεύχεσι καὶ πύργοις μεγίστοις ἱσφα-
λισμένην. Ὁ δὲ στρατηγὸς προλαβὼν τὴν χώραν, πᾶ-
σας τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας καταστρέψας, ἐξανεῖλε
πυρρί. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πολιορκή-
σας αὐτήν ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ πολλὰ μηχανήματα κα-
τασκευάσας, οὐδὲν ἴσχυσε ποιῆσαι, διὰ τὴν τῆς πό-
λεως ὀχυρότητα· ἀλλὰ καὶ ἐξελθόντες οἱ τῆς πόλεως
αἰφνιδίως πολλοὺς ἐπληξάν τῶν Ῥωμαίων. Καταβάς
δὲ εἰς Καισάρειαν Οὐεσπασιανὸς ἀφῆκεν ἀναλαβεῖν
τὸν στρατόν.

Ἐν τούτοις δὲ ἀνηρέθη Νέρων ἐπὶ τῆς Ῥώμης,
καὶ ἐκράτησε Γάλλιας μῆνας ζ'. Κάκεινος ἀνηρέθη,
καὶ ἐκράτησεν ὁ Ὄθων τρεῖς, καὶ μετὰ τοῦτον
Βιτάλιος ἐκράτησε μῆνας τρεῖς. Ἐν πολλῷ οὖν κιν-
δύνῳ καὶ ἀκαταστασίᾳ τῶν πραγμάτων ὑπαρχόντων,
καὶ βαρβάρων τινῶν ἐπικειμένων τῇ Ῥωμανίᾳ (43),
ὁ κατὰ τὴν Ἑφῆαν στρατὸς ἄκοντα τὸν Οὐεσπασιανὸν
ἔστειλε βασιλέα, συναινέσει πάντων κατὰ τὴν Ἀνα-
τολίην ἀρχόντων. Ἀπαίρων δὲ ἐπὶ τὴν Ῥώμην,
χειμῶνος ὥρα, τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ Τίτον καὶ Δομε-
τιανὸν Καίσαρας ἀναδείξας, τὸν μὲν Τίτον πολιορ-
κήσαντα Ἱεροσόλυμα κατέλιπε, Δομετιανὸν δὲ ἀπ-
έστειλεν εἰς ἐκστρατείαν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους. Ἐγ-
γίζοντος δὲ αὐτοῦ ἤδη τῇ Ῥώμῃ, ὁ ἐκεῖσε στρατὸς
μετὰ τῆς συγκλήτου, ἀνελόντες τὴν ἄνταρτον, σὺν
εὐωχίᾳ μεγίστῃ καὶ κρότοις συνήντησαν αὐτῷ. Καθ-
εσθεις δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου κατέσφαξε πάντας τοὺς
ἀτάκτους, καὶ ἐξαίφνης τὰ Ῥωμαίων αὖθις ἐπ-
ανωρθώθη, τοῦ Δομετιανοῦ ἐξολοθρευθέντος τοὺς
ἐπανισταμένους βαρβάρους.

Πολιορκουμένης δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ ἔτη δύο,
πάντες οἱ ἐν αὐτῇ λιμῷ ἐτάχτησαν, τὰ τέκνα αὐ-
τῶν φαγόντες ἐν τῇ πολιορκίᾳ. Παραλαβὼν δὲ αὐ-
τὴν ὁ Καῖσαρ, κατακόψας τὸν λαὸν τὸν ἐν αὐτῇ, καὶ
σκληρύνσας πᾶσαν μετὰ τοῦ λαοῦ (44) πυρρί παρ-
έδωκε. Τότε ἐπληρώθη ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, ὁ, ὅς
μὴ ἀφελθήσεται λίθος ἐπὶ λίθον ἐν αὐτῇ. Τοὺς δὲ
ἀναιρεθέντας διαγράφουσι τινες εἰς τριακοσίας μυριά-
δας. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως πάλιν ἐπανελ-
θόντες οἱ πιστοὶ εἰς τὴν ἁγίαν Σιών, προσβάλλοντο
δεύτερον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων Σιμεῶνα, τὸν τοῦ
Κλεόπα τοῦ ἐν Εὐαγγελίοις ἐμφερομένου, αὐτόπτην
καὶ ἀκροατὴν, καὶ ἀνεψιὸν ὑπάρχοντα τοῦ Κυρίου.
Κλεόπας δὲ ἀδελφὸς ἦν τοῦ κατὰ χάριν πατρὸς τοῦ

A Atque hoc quidem tempore, universa Judæorum
natione defectionem a Romanis inceptante, Agrippa
fugiens, Romam proficiscitur: tunc Nero, summa
ira ac furore incensus, ad Vespasianum exercitus
Orientalis ducem scripsit, ut ex tempore omnem
exercitum cogat ad Judæorum terram invadendam,
penitusque devastandam. Judæorum vero potentis-
simi, hujus rei certiores facti, Hierosolymam, ut quæ
urbs triplici muro esset munitissima, turribusque
maximis tuta, sibi præsidio ac propugnaculo cepe-
runt. Vespasianus autem exercitus dux regionem
invadens, omnes civitates Judææ ac Galilææ depu-
latus, igne delevit. Hierosolymam etiam expu-
gnare aggressus, cum eam annum integrum obse-
disset, multasque belli machinas ad eam expugnan-
dam extruxisset, nihil, propter singularem ejus
urbis munitionem, efficere potuit. Quin ipsi cives
ultro eruptiones facientes, multos Romanos ceci-
derunt. Vespasianus itaque Cæsaream descendens,
exercitui, ut se reficeret, permisit.

B Romæ interim Nero jugulatur, imperavitque
Galba menses septem, qui et ipse cæsus est. Regna-
vit deinde Otho menses tres, et post hos Vitellius
menses totidem. Rebus itaque in summo periculo
confusioneque maxima constitutis, barbarisque
nonnullis in Romanam ditionem irruentibus, omnis,
qui in Oriente tunc erat, exercitus, Vespasianum
nihil tale cupientem, imperatorem coronavit, con-
sensu ac voluntate omnium ducum Orientalis mi-
litæ. Romam igitur sub initium hiemis decedens,
filios suos Titum et Domitianum Cæsares declarans,
illum in obsidione Hierosolymitana reliquit, hunc
in externam militiam contra barbaros misit, cum-
que jam Romæ propinquaret, omnes, qui tunc illic
aderant, milites sublato æmulo, simulque senatus,
eum multo applausu, magnæque lætitiæ excipientes
deduxerunt; qui simul ac fastigium imperii conscen-
disset, protinus omnes rerum perturbandarum
auctores jugulari præcepit, atque ita præter spem
res Romana est mirum in modum reparata, bar-
baris a Domitiano internecione deletis.

C Cum autem biennali obsidione Hierosolymorum
urbs premeretur, eo necessitatis omnes, qui in ea
erant, redacti sunt, ut fame tabescentes, suos ipso-
rum liberos propter obsidionis angustias edere
cogerentur. Capta vero urbe, populoque omni fuso,
Cæsar illam ac cives prædatus igne succendit. Tunc
exitu comprobatus est Domini sermo: *Non relin-
quetur lapis super lapidem in ea* ²⁶. Sunt qui tradunt,
occisorum numerum trigesis centum fuisse millia.
Post devastatam autem urbem redeuntes omnes
fideles in Sion, crearunt secundum episcopum
Simeonem filium Cleophæ, cujus in Evangelio men-
tio sit; qui Dominum ipsum viderat, audiverat,
ejusque consobrinus fuerat. Cleophas vero frater

²⁶ Matth. xxiv, 2.

NOTÆ.

(43) Cod. Bav. ἐπικειμένων τῆς Ῥωμανίᾳ. Sch.
τῆς Ῥωμανίας· scripsi, τῇ Ῥωμανίᾳ. Sani autem
ei quæ antecedunt, et quæ sequuntur excerpta ex

Polluce.

(44) Cod. Sch. μετὰ τοῦ ναοῦ, cum templo.

fuit patris secundum gratiam Domini nostri. Colliguntur vero anni quadraginta a Salvatoris passione usque ad devastationem Hierosolymorum.

Vespasianus autem rerum potitus imperavit annos decem, fatisque concessit, imperavitque post eum Titus filius annos tres, coque mortuo Domitianus, illius frater, imperii gubernacula est assecutus. Qui rursus in Judæos magnam persecutionem excitavit, omnes qui ex regia stirpe erant inquirens: de Christo enim didicerat, quod ex Davidis prosapia descenderet, magnumque ac nobile genus haberet, quodque quidam essent hujus sectam profitentes, qui prædicarent Christum regem sempiternum, omnes sub cœlo potestates dissoluturum, solumque regnaturum. Quamobrem ira inflammatus imperator edixit ne quis Christianorum vivus relinqueretur, mittensque Hierosolymam, nepotes Judæe fratris Domini victos Romam adduci jussit, quos de Christo regnoque ipsius interrogavit. Illi autem responderunt non esse terrenum illius regnum sed cœleste, futurumque ut in consummatione sæculorum veniret cum gloria judicare vivos et mortuos, et retribuere unicuique secundum opera sua. Quo audito, Cæsar timore perculsus eos a vinculis dissolvit, et persecutionem in Christianos repressit.

Hic posteaquam imperium annos quindecim obtinisset, moriens discessit. Pro quo Nerva unum duntaxat regnans annum etiam moritur, et post eum Trajanus annos viginti imperavit. Hic contra Christianos persecutionem maximam movens multos martyrio affecit, usque adeo, ut ipsi gentium principes fatigati eorum, qui martyrium subibant, multitudine, ad Cæsarem id referrent Christianorumque libertati hoc testimonium darent, omnia eos ex debito legum præscripto facere, nisi quod Christum duntaxat solum Deum confiterentur. Hæc audiens imperator persecutioni finem imposuit. Sub eo autem Romæ Ignatius, Antiochenus episcopus, martyrium passus est, et Simeon Cleophæ filius, ætatis vicesimum supra centesimum annum agens, ab Attico quodam, viro consulari, in crucem ætus est. Eodem tempore Judæi, ad consuetam sibi vesaniam redeuntes, regem sibi creare ausi sunt. Qua re commotus imperator ad eos præfectos violentos misit, qui, capto tyranno, per omnem mundum Judæos deinceps persequentes, innumeraibilem eorum multitudinem occiderunt.

Defuncto autem Trajano, pro eo Ælius Adrianus viginti et unum annos imperavit. Hic cum adversa corporis valetudine uteretur, totum mundum peragravit malo suo remedium quærens. Postquam vero ad sanctam civitatem pervenisset, vidissetque eam penitus devastatam, Christianorum duntaxat una quadam ibi ecclesia constituta, integram de novo extrui mandavit, excepto templo; quo intellecto Judæi undique gentium, brevi tem-

A Κυρίου. Συνάγονται δὲ τεσσαράκοντα ἔτη ἀπὸ τοῦ σωτηρίου πάθους ἕως τῆς ἀλώσεως Ἱεροσολύμων.

Ἐβασίλευσε δὲ ὁ Οὐεσπασιανὸς κραταίῳς ἔτη δέκα καὶ ἀπέθανε, καὶ ἔβασίλευσε Τίτος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἅντ' αὐτῷ ἔτη τρία καὶ ἀπέθανε· καὶ ἔβασίλευσεν ὁ Δομετιανὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἅντ' αὐτοῦ, καὶ πάλιν διωγμὸν μέγαν τοῖς Ἰουδαίοις ἐπήγειρεν, ἐπιζητῶν τοὺς ἐκ βασιλικῆς συγγενείας· ἐμηνύθη αὐτῷ τὰ περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ Δαυΐδ ὑπάρχει, καὶ μέγα ἔχει γένος, οἵτινές εἰσι χριστιανίζοντες, καὶ καταγγέλλοντες Ἰησοῦν Χριστὸν βασιλέα αἰώνιον, μέλλοντα καταλύειν πάσας τὰς ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν δυνάμεις, καὶ μόνος μέλλει βασιλεύειν. Θυμωθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τούτῳ, ἐκέλευσε μὴ ζῆν Χριστιανούς· ἀποστείλας δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἐγγόνους Ἰούδα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπήγαγεν, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο μὴ εἶναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐπίγειον, ἀλλ' ἐπουράνιον, μέλλειν δὲ ἐν τῇ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἔρχεσθαι μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Καῖσαρ, καὶ ἔμφοβος γενόμενος, ἀπέλυσεν αὐτούς, καὶ τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν ἐκώλυσεν.

Ἀπέθανε δὲ Δομετιανὸς βασιλεύσας ἔτη δεκαπέντε, καὶ Νερουᾶς ἔβασίλευσεν ἅντ' αὐτοῦ ἔτος ἓν. Ἀπέθανε δὲ Νερουᾶς, καὶ ἔβασίλευσεν ἅντ' αὐτοῦ Τραϊανὸς ἔτη εἴκοσιν. Οὗτος διωγμὸν ἐπὶ πολὺ κατὰ Χριστιανῶν κινήσας, μάρτυρας παμπόλλους ἐφόνευσεν, ὥστε τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐθνῶν ἀποκαχίσαντας τῷ πλήθει τῶν μαρτυρούντων ἀναγαγεῖν τῷ αὐτοκράτορι, μαρτυροῦντας τῇ τῶν Χριστιανῶν ἐλευθερίᾳ, ὅτι πάντα κατὰ νόμους τοὺς πρόποντας διαπράττουσι, Χριστὸν δὲ μόνον Θεὸν ὁμολογοῦσι. Ταῦτα ἀκούσας ὁ αὐτοκράτωρ ἔπαυσε τὸν διωγμὸν. Ἐμαρτύρησε δὲ ἐπ' αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ Ἰγνάτιος ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, καὶ Σιμεὼν ὁ τοῦ Κλεόπα, ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπίσκοπος, σταυρωθεὶς, ὡν ἑτῶν ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν, ἐπὶ Ἀττικῷ τινος ὑπατικοῦ. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Ἰουδαῖοι τῇ σφῶν μανίᾳ χρώμενοι ἐτόλμησαν βασιλέα ἑαυτῶν στῆσαι, ἐφ' ᾧ κινήθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλεν ἄρχοντας στιβαροὺς ἐπ' αὐτούς, οἵτινες χειρωσάμενοι τὸν προβληθέντα τύραννον ἀνὰ πᾶσαν λοιπὴν τὴν οἰκουμένην διώκοντες, πλήθη ἀναρίθμητα τῶν Ἰουδαίων κατέσφαζον.

Ἀπέθανε δὲ Τραϊανὸς, καὶ ἔβασίλευσεν ἅντ' αὐτοῦ Ἀἴλιος Ἀδριανὸς εἴκοσι καὶ ἓν ἔτος. Οὗτος περιεῖη τὰς χώρας, λωδηθεὶς τὸ σῶμα καὶ ζητῶν τινα ἐπικουρίαν τοῦ πάθους. Ἐλθὼν δὲ κατὰ τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ ἰδὼν αὐτὴν ἡδαφισμένην, μόνην δὲ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν ἰσταμένην, ἐκέλευσε κτισθῆναι τὴν πόλιν ὅλην, παρεκτὸς τοῦ ναοῦ. Ἀκούσαντες δὲ Ἰουδαῖοι συνεβρόβησαν ἐκ παντὸς ἔθνους, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ταχέως λίαν ἐκτίσθη (45). Ἀλλὰ πάλιν ὁ

NOTE.

(45) Cod. Sch. πικρὸς λίαν συνεβρόβη.

ἐκβαλλόντων αὐτοὺς ὁ πονηρὸς δαίμων, οὐκ εἴασεν αὐτοὺς ἡρεμεῖν, ἀλλὰ ἀποστάντες τῆς Ῥωμαίων ὑποταγῆς, κατέστησαν ἑαυτοῖς στασιώτην τινὰ καλούμενον Βαρχωχίθαν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Καῖσαρ ἀπέστειλεν ἐπ' αὐτοὺς στρατόπεδα πάμπόλλα, καὶ πολυχρονίως ἐπολιορκούν τὴν πόλιν, ἕως οὗ λιμῶ καὶ δίψῃ διεφθάρη πᾶς ὁ λαὸς ἐν αὐτῇ.

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐσχάτη ἐρήμωσις τῆς Ἰουδαίας. Πάντας γὰρ τοὺς Ἰουδαίους ἐξολοθρεύσας καὶ εἰς παντελῇ ἐρημίαν καταστήσας τὴν πόλιν, ἐκέλευσε τοῖς Ἕλλησι κατέχειν αὐτήν, γράφας νόμον δογματικῶς καλεῦντα, μηκέτι τοὺς Ἰουδαίους ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν τῆς πατρίδας γῆς τὸ ἔδαφος. Οἱ δὲ οἰκήτορες τῶν Ἱεροσολύμων ἐξ ἀλλοφύλων τυγχάνοντες στήλην τῷ αὐτοκράτορι ἱδρυσαν ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ παρὰ τὴν ὥραιαν πύλην, καὶ ἀμείψαντες τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἐκάλεσαν αὐτὴν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κρατοῦντος Αἰλίαν. Ἡ δὲ πρὸ τούτων τῶν χρόνων ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγία Ἐκκλησία ἐξ Ἑβραίων συστάσα οὐκ ἐδέχετο ἐπίσκοπον ἀπερίτμητον. Τοὺς δὲ χρόνους αὐτῶν συγχωρήσει μοι ἡ ὁσιότης ὑμῶν ἀπορήσαντι μὴ διασημᾶναι, οὐ γὰρ ἂν εὐκόλως εὔροι τις πρότερον. Τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἐστὶ ταῦτα. Πρῶτος Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός, Σιμεὼν ὁ τοῦ Κλεόπα, Ἰούστος, Ζαχαῖος (46), Τοβίας, Βενιαμὴν, Ἰωάννης, Ματθαῖος, Φίλιππος, Σενέκας, Ἰούστος, Λεβῆς, Ἐφραίμ, Ἰωσήφ, Ἰούδας. Οὗτοι πάντες ἐκ τῆς περιτομῆς ὑπῆρχον, δέκα καὶ πέντε τὸν ἀριθμόν. Καὶ συναγόνται ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Ἱεροσολύμων, ἕως τῆς ὑστερας πολιορκίας καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων τελείας ἐκβολῆς ἔτη πεντήκοντα ὀκτώ (47).

Ἡ δὲ κατὰ τὴν Αἰλίαν συστάσα ἁγία Ἐκκλησία ἐξ ἐθνῶν τυγχάνουσα, πρῶτον καθιστᾷ ἐπίσκοπον ἐξ ἐθνῶν Μάρκον, ἄνδρα κατὰ πάντα ἁγιώτατον. Μαθόντες δὲ ἐκ παραδόσεως οἱ πιστοὶ τὸν τόπον τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ κεχωσμένον ἔτι καὶ ἀφανῆ τυγχάνοντα, ἐρχόμενοι καθ' ἡμέραν σεβασμίως προσεκύνουν ὅπερ θεωροῦντες οἱ εἰδωλολάτραι, τοῦ διαβόλου ὑποβάλλοντος αὐτοῖς, ὥκοδόμησαν ἐκεῖσε ναὸν τῷ ἀγάλματι τῆς ἀκαθάρτου δαίμονος Ἀφροδίτης. Κωλυθὲν δὲ τὸ τῶν Χριστιανῶν πλῆθος τῆς ἐν τῷ τόπῳ προόδου, ἄγνωστοι τοῖς πολλοῖς λοιπὸν οἱ ἅγιοι τόποι ἐγίνοντο.

Ἀπέθανε δὲ Ἀδριανὸς, καὶ ἐβασίλευσεν Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβὴς ἀντ' αὐτοῦ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη. Μετὰ τοῦτον δὲ Μάρκος Ἀουρήλιος Οὐῆρος, ὃν καὶ Ἀντωνῖνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ σὺν καὶ Λουκίῳ ἀδελφῷ διαδέχεται ἔτη τεσσαρακαίδεκα (48). Διωγμοῦ δὲ κινήθεντος πολλοὶ γεγόνασι μάρτυρες θανόντες προθύμως ὑπὲρ Χριστοῦ. Σημεῖα δὲ μεγάλα ἐγένετο, ὥστε αὐτὸν τὸν Καῖσαρα Μάρκον, σὺν παντὶ τῷ στρατεύματι αὐτοῦ, σπᾶναι ὕδατος μέλλοντα διαφθεῖρεσθαι, τῇ

A pore, eo confluerunt, celeriterque civitas est aedificata. Verum malus iterum genius illis mentem eripiens, quietos esse non sivit. Itaque a Romanorum deficientes imperio, sibi pro rege seditiosum quemdam, Barchocheban nomine, constituerunt. Quod statim ut Cæsar audivit, magno in eos exercitu misso, urbem eorum tandiu obsedit, donec omnes, qui in ea erant, fame et siti conficerentur.

Atque hæc fuit ultima Judæicæ gentis devastatio. Omnibus enim Judæis internecione cæsis, urbeque ad meram solitudinem jam redacta, rursus eam instauravit, et a Græcis habitari præcepit, legem eis præscribens, qua expresse cavebatur, ne cui posthac Judæorum patriæ solum oculis intueri liceret. Incolæ autem Hierosolymitani, externæ nationis homines, columnam imperatori in ipso templo statuerunt, prope portam Speciosam, nomenque immutantes civitatis, ab imperatoris nomine Æliam appellarunt. Sancta autem, quæ ante id tempus fuerat Hierosolymis Ecclesia, neminem nisi circumcicum ad episcopi munus admiserat. Dabit autem veniam sanctitas tua, si tempus, quo quisque eorum fuit, cum minus compertum habeam, non demonstravero, utpote quod haud facile a quoquam inveniri potuerit. Cæterum nomina illorum hæc sunt: primus Jacobus frater Domini, dein Simeon filius Cleophae, Justus, Zachæus, Tobias, Benjamin, Joannes, Matthias, Philippus, Seneca, Justus, Levi, Ephres, Joseph, Judas; qui omnes quindecim ex circumcisione fuerunt. Colliguntur autem a vastatione Hierosolymorum usque ad hanc postremam obsidionem, Judæorumque ultimam ejectionem, anni quinquaginta octo.

Sancta interim Ecclesia Æliæ constituta, cum ex gentibus esset, primum ex gentibus creat episcopum Marcum nomine, virum vitæ sanctimonia cumprimis conspicuum. Cæterum fideles, cum ex traditione majorum locum sacri montis Golgothæ, qui jam obscurus ac obrutus erat, didicissent, quotidie ad illum accedentes, religiose adorabant: quod idololatrarum conspicati, diabolo eos instigante, ædem illic statuæ impurissimæ deæ Veneris dicatam construxerunt; prohibita itaque Christianorum multitudine, ne ad eam locum posset accedere, ignorari tandem a multis sacra loca coeperunt.

Moritur autem Adriannus, et loco ejus imperavit Antoninus Pius, annos duos et viginti: post hunc vero Marcus Aurelius Verus, cui etiam Antoninus filius cum Lucio fratre succedit per annos quatuordecim; cumque ingens persecutio esset orta, multi martyrio affecti sunt, forti infractoque animo pro Christo morientes. Magna autem signa fiebant, ut, cum ipse imperator Marcus, cum universo exercitu in maximum discrimen esset addu-

NOTÆ.

(46) Nicæphorus in *Chronico*, Zacharias pro *Zachæus*.

(47) Cod. Crypt. Ferr. ἔτη πεντήκοντα.

(48) Pollux ἔτη 10'.

eius, ne penuria aquae omnes interirent, Christianorum precibus sit conservatus, Deo in locis aquae expertibus ingentem ipsis imbrem mittente. Moritur autem Verus, cui in imperium Commodus succedit per annos duodecim. Post quem imperavit Pertinax menses sex, post hunc Severus annos octodecim; sub quo etiam maxima persecutione excitata, multi ubique locorum martyrii laurea sunt coronati.

Hoc vero extincto Antoninus Caracalla annos septem imperavit, eumque excipiens Macrinus unum annum, et post hunc alius item Antoninus annos 14, deinde Alexander annos 13. Illi vero, qui ab Adriani imperio, in civitate Aeliensi, ad episcopatus fastigium eVecti sunt, sequentes fuerunt: Marcus, Cassianus, Publius, Maximus, Julianus, Caius, Julianus alter, Capito, Valens, Dolichianus, Narcissus, qui Narcissus apostolicis dotibus cum primis illustris, et silentii ac solitudinis amans, episcopatum deserens in ignotum locum profugit, et cum diu multumque a populo et episcopis illius provinciae quaesitus non inveniretur, subrogatur in ejus locum episcopus Dios, et post eum Germanion; huic succedit Gordias. Sub hoc Narcissus iterum, tanquam ex adytis, apparet, fuitque cum electo episcopo, aetate admodum proVecta, ita ut tricesimus a Dominica passione in episcoporum ordine vixerit. Episcopo autem, cum quo commemoratus fuerat, defuncto, et Narcisso ad extremam senectutem jam progresso (centum enim et sexdecim annos excesserat), Alexandrum quemdam episcopum, ab alia provincia, religionis ergo, ad sacra loca venientem, pro ipso, ex divina revelatione episcopum Hierosolymitanum constituunt, multis eum ad id cohortationibus incitantes, qui tandem martyrio consummatur. Atque his temporibus Ecclesia Dei alta pace fruebatur, eo quod mater imperatoris, Mamaea, pia admodum Dei cultrix erat.

Alexandro autem ab imperio decedente, suscepit illud Maximinus per annos tres. Ille acerbè in Alexandri familiam invectus, persecutionem in Christianos resuscitavit, praesidesque Ecclesiarum de medio tolli praecipit, tanquam blasphemiarum in deos suos auctores. Eo mortuo Romanum assumpsit imperium Pupienus et cum eo Balbinus menses tres. His succedit Gordianus annos sex, post eum Philippus imperator annos septem. Ille demum vere in Christum credidit. Verum Decius, diaboli minister, eum interimens, imperium per annos duos obtinuit. Sub quo dum acerbissima persecutio esset exorta, innumeri ubique martyrio sunt affecti. Eo autem una cum liberis interfecto, Gallus et Volusianus in imperium per tres annos succedunt, post quos Valerianus et Galienus se-

των Χριστιανῶν εὐχῇ περισωθῆναι, τοῦ Θεοῦ ἐν ἀνδρῶσι τόποις ἀποστείλαντος αὐτοῖς τὸν ἱετόν. Τελευτήσαντος δὲ Οὐήρου διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν Κόμμοδος ἔτη δώδεκα. Μετ' αὐτὸν ἐβασίλευσε Περτίναξ μῆνας ἕξ. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσε Σεβήρος ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ· ἐφ' οὗ, διωγμοῦ μεγάλου κινήθέντος, πολλοὶ κατὰ πάντα τόπον ἐμαρτύρησαν.

Τούτου δὲ τελευτήσαντος Ἀντωνίνος Καράκαλος ἔτη ἑπτὰ, Μακρίνος τοῦτον διαδεξάμενος ἐβασίλευσεν ἔτος ἓν. Καὶ μετ' αὐτὸν Ἀντωνίνος ἄλλος ἔτη τεσσαρακαίδεκα. Ἐβασίλευσε μετὰ τοῦτον Ἀλέξανδρος ἔτη τρία καὶ δέκα. Οἱ δὲ κατὰ τὴν Αἰλίαν γεγόμενοι ἐπίσκοποι ἀπ' Ἀδριανοῦ τῆς βασιλείας, οὗτοί εἰσι· Μάρκος, Κασσιανός, Πούπλιος, Μάξιμος, Ἰουλιανός, Γάιος, Ἰουλιανός ἕτερος, Καπίτων, Οὐάλης, Δολιχιανός Νάρκισσος (49). Οὗτος δὲ ὁ Ναρκίσσος ἀποστολικοῖς χάρισμασι λαμπρυνόμενος, καὶ τῆς ἡσυχίας ἐρῶν, καταλείψας τὴν ἐπισκοπὴν εἰς ἀγνώστους τόπους ἀπέδρα. Πολλὰ ζητηθέντος ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων, καὶ μὴ εὐρεθέντος, προβάλλεται ἀντ' αὐτοῦ ἐπίσκοπος Διός, μετ' αὐτὸν Γερμανίων. Τοῦτον διαδέχεται Γορδίας. Ἐπὶ τούτου, ὥσπερ ἐξ ἀδύτων, πάλιν ἀναφαίνεται Νάρκισσος. Καὶ τὴν σὺν τῷ χειροτονηθέντι ἐπισκόπῳ γέρων πολὺ ὑπάρχων, ὡς εἶναι αὐτὸν τριακστὸν ἀπὸ τοῦ σωτηρίου πάθους. Τοῦ δὲ σὺν αὐτῷ ἐπισκόπου τελειωθέντος καὶ τοῦ Ναρκίσσου ὑπεργηράσαντος, ἦν γὰρ ἐτῶν ἑκατὸν ἑξακαίδεκα, Ἀλέξανδρον τινα ἐπίσκοπον ἀπὸ ἑτέρας χώρας ἐλθόντα εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων, ἀντ' αὐτοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν Θεοῦ καθιστῶσιν ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων, πολλὰ αὐτὸν παρακαλέσαντες, ὅστις καὶ μαρτυρίῳ ὑστερον τελειοῦται. Κατ' ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους εἰρήνη πολλὴ ὑπῆρχεν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ. Ἦν γὰρ ἡ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος, Μαμαία, θεοσεβὴς λίαν.

Ἀλεξάνδρου δὲ καταπαύσαντος τὴν ἀρχὴν, διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν Μαξιμίνος ἔτη τρία. Οὗτος κακῶς τῷ Ἀλεξάνδρου οἴκῳ χρησάμενος διωγμὸν ἤγειρε κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ τοὺς προσετώτας τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναιρεῖσθαι προστάττει, ὡς αἰτίους τῶν εἰς τοὺς θεοὺς βλασφημιῶν. Τούτου δὲ τελευτήσαντος τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν παραλαμβάνει Πουπίνος καὶ Βαλβίνος μῆνας τρεῖς. Τούτους δὲ διαδέχεται Γορδιανός ἔτη ἕξ. Μετὰ τοῦτον Φίλιππος αὐτοκράτωρ ἔτη ἑπτὰ ἐβασίλευσεν· οὗτος γνησίως ἐπίστευσεν εἰς Χριστόν· ἀλλ' ὁ ὑπηρέτης τοῦ Σατανᾶ Δέκιος τοῦτον ἀποκτείνας κατέσχε τὴν βασιλείαν ἔτη δύο. Ἐπὶ τούτου, διωγμοῦ χαλεποῦ κινήθέντος, οὐκ εὐαρίθμητοι κατὰ τόπους ἐμαρτύρησαν. Τούτου δὲ σὺν πατρὶ κατασφαγέντος, διαδέχεται τὴν βασιλείαν Γάλλος καὶ Βουλισιανός ἔτη τρία, καὶ τούτους δὲ Οὐαλεριανός

NOTE.

(49) Non conveniunt haec cum enumeratione Nicephori in *Chronico*: quem vide. Cod. Sch. post Ju-

lianum, habet hos: Ὁ Σύμμαχος, Γάιος ἕτερος, Καπίτων, Οὐάλης, Δολιχιανός, Νάρκισσος, etc.

καὶ Γαληνὸς (50) διαδέχεται ἔτη δεκαπέντε. Οὗτος ἄνθρωπος ὁ δὲ διωγμὸν μέγαν κατὰ Χριστιανῶν ἤγειρεν. Ὑπὸ βαρβάρων δὲ αἰχμαλωτισθέντος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπαυσε τὸν διωγμὸν.

Ἐν δὲ Αἰλίᾳ Ἀλέξανδρος μαρτυρήσας Μαρζαβάνην διάδοχον τῆς λειτουργίας κατέλιπε, καὶ τοῦτον Ὑμέναιος διαδέχεται. Μετὰ Γαληνὸν Κλαύδιος ἐβασίλευσεν ἔτη δύο. Καὶ τούτου διάδοχος κατέστη Ἀουρηλιανὸς ἔτη ἑξ. Μετὰ τοῦτον Τάκιτος καὶ Φλωριανὸς ἐκράτησαν μῆνας ἑννέα. Τούτου Πρόβος διάδοχος γέγονεν ἔτη ἑξ. Τούτου δὲ τελευτήσαντος τὴν ἡγεμονίαν ἐδέξατο Κάρος σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ Καρίνῳ καὶ Νουμεριανῷ ἔτη δύο. Μετὰ τούτους μετέρχεται βασιλείαν Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς εἴκοσι καὶ ἑνέτος. Ἐπὶ τούτων ὁ βαρύτερος καὶ μακρότερος τῶν Χριστιανῶν γέγονε διωγμὸς, ἐν ᾧ ἀναρίθμητοι καὶ Κυρίῳ μόνῳ ἐγνωσμένοι μυριάδες ἐμαρτύρησαν. Ἐν Αἰλίᾳ δὲ Ὑμέναιος τὴν λειτουργίαν καταπαύσας, Ζαῦδα διάδοχον αὐτοῦ καταλέλοιπεν, καὶ τούτου τελευτήσαντος, Ἑρμῶν τὸν θρόνον κατέσχεν Ἱεροσολύμων.

Οἱ δὲ περὶ Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν τὸν ἐπὶ κλην Ἑρκούλιον, μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι αὐτοὺς τῶν ἁγίων πολλὰς μυριάδας, ὥσπερ κόρον λαβόντες τῶν κακῶν, τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀπονοίας ἀρθέντες, προσάσει θεοσεβείας ἀλιτάρχει γενόμενοι, ἐκ συνθήματος ἀπέθεντο τὸ βασίλειον, καὶ εἰς ἰδιωτικὴν διαγωγὴν κατεστάθησαν. Μαξιμιανὸς (51) ὁ λεγόμενος Γαλέριος, καὶ Μαξέντιος ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρκουλίου κατέσχον τὴν Ῥωμαϊκὴν ἡγεμονίαν ἔτη ἑννέα. Ὁ μὲν τοι Μαξιμιανὸς ἐν τοῖς τῆς Ἑφῆας μέρεσι διέτριβεν, ὁ δὲ Μαξέντιος ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ τῇ μεγάλῃ τὰ βασίλεια ἐποιήσατο, θῆρες ἄγριοι οὗτοι καὶ πᾶν εἶδος κακίας μετερχόμενοι, καὶ σφοδρῶς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιμαίνόμενοι. Συνεβασίλευσε δὲ αὐτοῖς κατὰ τὴν Βρετανίαν Κώστας ὁ μέγας, ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πατὴρ, ἀνὴρ τὰ πάντα γαληνότερος καὶ πραότερος, εὐσέβειαν ἀσπαζόμενος, καὶ εἰδῶλα μυσαιτόμενος, καὶ λίαν τοὺς Χριστιανοὺς ἀποδεχόμενος.

Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἔτι ὑπάρχων παῖς παρὰ τῷ τῆς Ἑφῆας τυράννῳ ἐτρέφετο, παιδευόμενος τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν, ὅθεν αὐτῷ καὶ ἐν Παλαιστίνῃ ὄντι καὶ θεωροῦντι, ὅσα πάσχουσιν οἱ δοῦλοι Χριστοῦ, ἐδάκνυτο ἡ ψυχὴ. Ἦν γὰρ μισοπόνηρος ἐκ παιδόςθεν. Τὸν δὲ Διοκλητιανὸν ἐν Δαλματίᾳ διάγοντα κατέλαβε θεήλατος ὀργή, καὶ ὀγκωθεὶς τὸ σῶμα εἰς πολλὰ διεβρόχηνυτο μέρη, τῆς βλασφημίας αὐτοῦ γλώσσης σαπίσης ἐν τῷ λάρυγγι αὐτοῦ καὶ πλῆθος σκολήκων ἀναθρυσάσης. Οὕτως ἀπέβροχεν τὸ πνεῦμα. Ὁ δὲ Ἑρκούλιος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας κατέστρεψε τὸν βίον. Ὁ δὲ Γαλέριος Μαξιμιανὸς, ὥσπερ ἄδειαν λαβὼν, ἀθέως ἅμα καὶ ἀπανθρώπως ἐκέχρητο τῇ τυραννίδι. Γυναικομανοὺς γὰρ γενομένου αὐτοῦ ἁγῶνας

quantur per annos quindecim. Ille magna in Christianos persecutione grassatus est. Cum autem a barbaris esset interceptus, filius ejus persecutioni finem fecit.

Æliæ interim Alexander martyrio sublatus Marzabanen successorem in ministerio suo reliquit, quem deinde Hymenæus excipit. Post Galienum Claudius imperavit annos duos, ejus successor creatur Aurelianus, imperans annos sex, et post eum Tacitus cum Floriano rerum potiti sunt menses novem. Hos Probus subsecutus est per annos sex, eo autem e vivis sublato, suscepit imperium Carus cum filiis Carino et Numeriano per annos duos. Post illos imperium adeptus est Diocletianus, et cum illo Maximianus annos viginti et unum. Sub his gravissima et longissima in Christianos persecutio exorta est, qua infinitæ ac soli Deo cognitæ myriades martyrium subierunt: Hymenæus autem episcopatus ministerio jam defunctus, Zaudam in Æliensi civitate successorem reliquit. Atque eo mortuo Hermon sedem episcopalem Hierosolymis obtinuit.

Postquam autem Diocletianus et Maximianus, cognomento Herculus, occisis multis sanctorum millibus, satiiati quodammodo flagitiis, quæ perpetraverant, viderentur, immodica mentis vesania actos imperii lædere cœpit, quod sub pietatis religionisque prætextu, ex composito deponentes, in vitam privatam remigrarunt. Post quos Maximianus, qui etiam Galerius dicebatur, et Maxentius filius Herculei, imperium obtinuerunt annos novem. Maximianus autem in Oriente versabatur. Maxentius vero in augustissima civitate Romana, imperiali fungebatur munere, belluæ sane immanissimæ, quique in omne impietatis genus pervenerant; imprimis autem contra Christianos insanientes. Regnavit cum ipsis in Britannia Constans magnus, qui Constantini magni pater fuit, vir per omnia placidissimus ac humanissimus, pietatem amplectens, et idola detestans; Christianos quoque præ cæteris charos habens.

Constantinus autem adhuc puer apud Orientis tyrannum educabatur; in Græcaneis disciplinis apprime instructus. Unde accidit quod, cum in Palestina versaretur, videretque quam acerba Christi cultores paterentur, graviter animo indolesceret; fuerat enim ab incunabulis improbitati infensissimus, malorumque osor acerrimus. Diocletianum interim in Dalmatia agentem divina vindicta corripuit. Nam cum corpore graviter intumisset, in varias partes disruptus est, blasphemæque ejus lingua in gutture putrescente, et a vernium multitudinem consumpta, vitam amisit. Herculus vero Tarsi in Cilicia fatali necessitate abreptus est. Galerius autem Maximianus, velut omni

NOTÆ.

(50) Pollux, Γαλληνός.

(51) Quem Alexander vocat Maximianum, is est Maximus tyrannus Orientis.

deposito metu, impie simul et inhumane tyrannide usus est. Cumque in feminas impotentissime ferretur, subditi ipsius id potissimum, omni cura ac studio, nitebantur, ut locum quærent ubi uxores ac filias suas a conspectu tyranni occultarent, eoque dementiæ, dæmonum fraude devenerat, ut nihil gustare, inconsultis oraculis, auderet, Christianos autem funditus deleri jussit, idque non solum ob impietatem, qua erat, sed etiam, ut fortunas eorum diriperet.

Cumque videret Constantinum majore in dies ætate augeri, prudentiaque egregie ornari, suspicans, atque adeo per sortes id suspectum habens, per eum futurum, ut aliquando tyrannis sua dissolveretur, dolo ipsum interficere est aggressus. Verum juvenis, divina providentia dolum ipsius prænosceus, exemplo Davidis, fuga salutem quaesivit: tyranno autem jam in summum flagitiorum ingresso, contraque Christianos gravissima quæque moliente, vindicta divina conatus ejus perfregit, punitionis suæ flagellum in eum mittens; ulcus enim teterrimum secundum partes occultas, quæ libidinis ipsi ministræ fuerant, enatum, omni ope humana valentius ei constitit, cumque putredine et graveolentia partes illæ merito invasæ penitus depascerentur, vermiumque vis magis magisque accresceret (erat enim infelix ille obeso admodum corpore), in desperationem tandem incidens, miserandum cunctis, qui illum intuebantur, spectaculum præbuit.

Pupugit autem tunc animum illius cogitatio, ob injustas in Christianos cædes exercitas sibi hæc divina justitia evenisse. Quare extemplo edicta per universas urbes promulgavit, ut omnes Christiani libere dimitterentur, omniaque intrepide, pro more suo, administrarent, et ab omnibus in honore pretioque haberentur, utque pro imperatoris salute apud Deum precibus intercederent. Quibus celeriter peractis, illico divina erga genus humanum se clementia ostendit, illeque qui jam extremum ducebat spiritum, saluti redditus est, et ab ulcere illo difficillimo Christianorum precibus sanatus est, præter omnium sententiam. Verum vulnere necdum plene ad cicatricem coacto, in deteriorem amentiam, diabolo ipsum agitante, tyrannus impulsus est, edictaque ac leges crudelitatis plenissimas scripsit, quibus Christianos reipublicæ administratione, imo vita prohibuit, neque in habitabilibus neque in desertis locis degere permisit. Alioqui, inquit, in pace vivere, et rebus secundis frui non poterimus, nisi penitus Christianorum genus deleatur. Atque ita Christianorum status ab omnibus jam pro desperato habebatur. Cæterum Deus plasmatis sui nequaquam oblitus est. Etenim tum videre licebat Christianos gregatim undique cum liberis et uxoribus ad mortem cogi, sed divina justitia mox consilium improborum dissipavit: ex omnibus enim locis hostes, barbarorum insultus, fames, terræ siccitates, gravissimæ pestes, mortesque intempestivæ, præter expectationem, oriri

ἔσχον οἱ ὑπ' αὐτοῦ τελοῦντες, ποῦ κρύψωσι τὰς ἰδίας γαμετάς καὶ θυγατέρας ἀπὸ προσώπου τυράννου. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἦν ἐντετηκὼς τῶν πλανώντων αὐτὸν δαιμόνων ἀπάτη, ὥς μὴ ἀνέχεσθαι τινος γεύσασθαι ἄνευ μαντείας· τῶν δὲ Χριστιανῶν πανοῦθρίαν γενέσθαι προσέταξεν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀρπάσαι τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν.

Βλέπων δὲ τὸν Κωνσταντῖνον προκόπτοντα εἰς μέγεθος τῆς ἡλικίας καὶ συνέσει κεκοσμημένον, καὶ ὑποπτεύσας, μᾶλλον δὲ μαντευσάμενος αὐτὸν καταλύτην μέλλειν ἔσεσθαι τῆς τυραννίδος αὐτοῦ, δόλῳ αὐτὸν θανατῶσαι διενθεῖτο. Ἀλλὰ θεία προμηθεῖα μαθὼν ὁ νέος δόλον, ὥς ὁ Δαυὶδ φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσατο. Τοῦ δὲ τυράννου εἰς ἄμετρον ἀτοπίας ἐκθάντος καὶ τοῖς Χριστιανοῖς σφοδρῶς ἐπικειμένου, ἡ θεία δίκη τοῦτον ἀνεχαίτιζε μάστιγα κατ' αὐτοῦ ὑπεριεῖσα. Ἐλκος γὰρ χαλεπὸν κατ' αὐτὸ τῆς ἀκολασίας κρυπτὸν μόριον ἀναφυέν, κρεῖττον πάσης ἀνθρωπίνης τέχνης κατέστη. Νομῆς δὲ καὶ σήψεως καὶ δυσωδίας δεινοτάτης διαλαβούσης τοὺς τόπους, σκωλήκων δὲ πλήθους ἀναδεδομένου, ἦν γὰρ καὶ πολύσαρκος ὁ δειλαιός, εἰς ἀπελπισμὸν λοιπὸν ἐληλυθώς, ἔκειτο θέαμα ἐλεεινὸν πᾶσι τοῖς περὶ αὐτόν.

in desperationem tandem incidens, miserandum cunctis, qui illum intuebantur, spectaculum præbuit.

Τότε δὲ ἔννοιᾳ τις ὑπεισῆλθεν αὐτῷ, ὥς ἄρα διὰ τὸν ἄδικον τῶν Χριστιανῶν φόνον ὑπὸ τῆς θείας δίκης αὐτῷ συνέβη. Εὐθέως οὖν κατέπεμψε προστάγματα κατὰ πᾶσαν πόλιν ἀναλύεσθαι τοὺς Χριστιανούς, καὶ πράττειν καταθυμίως· τὰ κατ' ἔθος, καὶ ὑπὸ πάντων τιμᾶσθαι, παρακαλεῖν τε καὶ εὐχεσθαι αὐτούς ὑπὲρ αὐτοῦ αὐτοκράτορος. Ταῦτα γέγονε, καὶ εὐθέως ἡ θεία φιланθρωπία ἐδείκνυτο. Καὶ πάλιν ὁ ἐν ἐσχάταις ἀναπνοαῖς γεγονώς, αὔθις ὑγιής καὶ ῥωμαλέος ὑπῆρχε, τοῦ χαλεπωτάτου ἔλκους ἐκείνου τῇ εὐχῇ τῶν Χριστιανῶν παραδόξως ὑγιασθέντος. Ἀλλὰ μὴ πω τοῦ τραύματος καλῶς συνουλώσαντος, εἰς μειζοτέραν μανίαν κινήθεις ὑπὸ τοῦ ἐνεργούντος τοῦ ἐν αὐτῷ διαδόλου, ὁ τύραννος προστάγματα ἄθεα καὶ νόμους πεπληρωμένους ὠμότητος ἔγραψεν, ἐν οἷς ἐκέλευσε μήτε ζῆν μήτε πολιτεύεσθαι Χριστιανούς, μήτε οἰκεῖν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, μήτε ἐν ταῖς ἐρήμοις· ἄλλως γὰρ, φησὶν, οὐδὲ ζῆν καὶ εὐτμερεῖν οὐ δυνάμεθα, εἰ μὴ ἐξαλειφθῇ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν. Καὶ ἦν λοιπὸν παρὰ ἀνθρώποις ἀπηλπισμένα τὰ Χριστιανῶν. Ὁ δὲ Θεὸς οὐκ ἐπελάθετο τοῦ οἰκείου πλάσματος· ἦν γὰρ ἰδεῖν ἀγέληδὸν συρομένους τοὺς Χριστιανούς πανδημεὶ σὺν γυναιξὶ τε καὶ τέκνοις ἐπὶ τὸν θάνατον. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη τὰς βουλὰς τῶν ἀνόμων διεσχέδασε· παντοχοῦ γὰρ πόλεμοι καὶ ἐπαναστάσεις βαρβάρων εὐθέως, λιμοὶ τε σφοδροὶ καὶ αὐχμοὶ λοιμοὶ τε, ἄωροι θάνατοι ἄφνω ἐπέσκηψαν, ὥς μὴ ἀρκεῖν τοὺς ζῶντας θάπτειν τοὺς νεκρούς, κεραυνοὶ τε καὶ φόβητρα ἐπέμποντο, ὥστε ἕκαστον ἑαυτοῦ μόνον μεριμνᾷν, καὶ

οὕτως ἀπρακτα ἔμειναν τὰ τοῦ τυράννου προστάγματα.

immittebantur, ex quo factum est ut quilibet de rebus suis solliciti fuerint, tyrannique jussa infecta permanserint.

Ὁ δὲ τὰ πάντα χρηστὸς Κωνσταντῖνος διεσώθη πρὸς τὸν οἰκεῖον πατέρα. Ὁ δὲ δεξιόμενος αὐτὸν ὕγιῃ, καὶ πολλὰ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, μετ' οὐ πολὺ δὲ παραδοὺς αὐτῷ τὴν βασιλείαν, μετήλλαξε τὸν βίον. Ἀνηγχορεύθη δὲ βασιλεὺς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἐν τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἐβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, μηνὶ Ἰουλίῳ, εἰκοστῇ καὶ πέμπτῃ. Ὁ δὲ Μαξέντιος πονηρότατος πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ γεγονὼς τοὺς τῇ Ῥώμῃ ἐνοικοῦντας ἀπέτριβε καὶ μάλιστα τοὺς Χριστιανούς. Πολλοὺς οὖν τῶν πρώτων φονεύσας, καὶ πολλοὺς ἐξορίσας, τὰς οὐσίας αὐτῶν διήρπαζεν. Τῇ δὲ αὐτῇ τοῦ Γαλερίου χρώμενος ἀκολασίᾳ πολλὰς τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν ἐμίανεν, ἑτέρας δὲ μυρίας ἀνοσιουργίας καὶ ἀρρήτοποιίας ἐπιτηδεύων, ἀφόρητος πᾶσιν ὑπῆρχε, γοητικαῖς κακομαγγανείαις χρώμενος. Τοῦ δὲ μεγάλου Κωνσταντίνου τὰ βόρεια καὶ δυτικὰ μέρη ἕως αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ ὑποτάξαντος, ἦν εἰρήνη πολλή καὶ θυμηδεία (52) καὶ κατὰστασις ἐν ὅλῃ τῇ κατ' αὐτὸν οἰκουμένῃ.

Occidentis partes usque ad Oceanum subegisset, quæ ipsi parebant, est exorta.

Οἱ δὲ Ῥώμης οἰκήτορες δέησιν πρὸς αὐτὸν ἐστείλαντο παρακαλοῦντες, μὴ παριδεῖν τὴν μητέρα τῶν βασιλέων ἀπὸ ἀπηνούς τυράννου, μᾶλλον δὲ σαρκοβόρου θηρίου ἀπολλυμένην. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ συμπαθήσας αὐτοῖς, ἐφρόντιζε τοῦ ἐλευθερῶσαι αὐτοὺς ἐκ τῆς δουλείας, ἐδεδίδει δὲ τοῦτο διὰ τὰς γοητείας καὶ αὐτοῦ κακομαγγανείας. Ἦδη γὰρ ὡς πολλὰ ἀνέτεμε παιδία προφάσει τῆς ἀθεμίτου αὐτοῦ μαντείας. Ἐν πολλῇ οὖν φροντίδι καὶ σκέψει ὑπάρχοντι ὤφθη αὐτῷ ἐν κάμπῳ διάγοντι μετὰ τῶν στρατιωτῶν περὶ μεσημβρίας στηλοειδῆς σταυροῦς ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένου (53), ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, « Ἐν τούτῳ νίκα. » Ἐμφοβὸς δὲ γενόμενος ὁ βασιλεὺς, ἠρώτα τοὺς σὺν αὐτῷ, εἰ καὶ αὐτοὶ τι ἐθεάσαντο. Οἱ δὲ ὁμολογήσαντες τὴν αὐτὴν αὐτῷ ἑωρακέναι ὀπτασίαν, τότε ὁ βασιλεὺς ἀναρρώσθεις τῷ φρονήματι, θάρρους τε καὶ προθυμίας ἀνάπλεσθς ἦν. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστάς ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ· Χρῆσαι τῷ φανέντι σημείῳ, καὶ ἔση νικῶν πάντας τοὺς ἐχθρούς σου. Ἡμέρας δὲ γενομένης ἀμελητὶ σχεδιάσας σταυρὸν, ὅσπερ μέχρι τῆς σήμερον ἐν τοῖς βασιλείοις φυλάττεται, ἐκέλευσε προάγεσθαι αὐτὸν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ δυσσεβὴς τύραννος, θαρσύνων τοὺς δαίμοσιν αὐτοῦ, καὶ γεφυρώσας τὸν παραρέοντα ποταμὸν πολλαῖς ναυσὶν, ἐξῆλθεν εἰς πόλεμον.

Impius vero tyrannus, auxilio dæmonum suorum confusus, fluvium, qui præterfluebat, ponte jungens magnis navium copiis, ad pugnam processit.

Constantinus autem per omnia humanissimus ac benignissimus, apud patrem vivus est conservatus, quem ille sanum validumque suscipiens multis Deo gratias actis, non multo post, cum illi imperium tradidisset, vitam cum morte commutavit. Creatus autem est imperator Constantinus magnus anno primo Olympiadis ducentesimæ septuagesimæ primæ mense Julio, die vicesimo quinto. Maxentius vero, omnium, qui ante ipsum imperaverunt, pessimus ac scelestissimus cum esset, multos Romæ commorantes exstinxit, et potissimum Christianos. Cum itaque multos ex illis, eosque præcipuos occidisset, multosque exilio multasset, bona fortunasque invadens diripuit, atque eadem, qua Galerius intemperantia usus, multas ingenuas mulieres foede contaminavit, aliaque id genus mille flagitia perpetrans, quæ dici nefas sit, intolerabilis cunctis esse cœpit, magicarum artium imposturis impotenter deditus. Cumque Constantinus magnus, Septentrionis atque magna pax ac læta tranquillitas iis regionibus,

Cives Romani inter hæc ad eum supplicatum mittuntur: ne eam urbem, quæ mater imperatorum fuerat, quæque a pessimo tyranno jam ferme perierat, despectui haberet. Quibus intellectis, Constantinus magnus, miseratione illorum ductus, ex servitute illos in libertatem asserere in animum induxit, in quo tamen aggrediendo non mediocriter trepidabat, propter magicæ artis, quæ ille instructus erat, improbas technas. Videbat enim quomodo infinitos pueros ad nefariam incantationem suam perficiendam dissecuisset. Cum itaque in summa cura atque animi sollicitudine versaretur, visa ipsi est cum exercitu, in campo agenti versus meridiem crux ex luce clarissima, columnæ ad modum facta, cum hac inscriptione: « In hoc signo vince. » Qua re attonitus imperator, quæsit ex illis, qui cum ipso erant, num et ipsi simile quid vidissent, qui omnes consentientibus animis fassi sunt eandem sibi speciem fuisse visam: tunc imperator sollicitudine liberatus, animoque ac bona spe plenus est redditus, cui etiam eadem nocte astans Dominus, ut signo sibi viso uteretur, monuit, futurum enim ut omnium suorum hostium potiretur victoria. Illucescente itaque die, continuo crucem, quæ usque adhuc in regia asservatur, construi, et ante se in bellum præferri jussit. Im-

NOTÆ.

(52) Pollux θυμηδεία, cod. Bav. θυμηδεῖα.

(53) De hac visione crucis Constantino divinitus

oblata, vide lib. II *De sancta cruce*, cap. 36 et 37.

Commisssa pugna inimici virtute crucis contriti A sunt, maximeque eorum parte occisa, reliqui cum tyranno versus civitatem fugerunt, cumque pons multitudinis nimia fatisceret, in flumine perierunt sicut Pharaon tyrannus. Itaque cernere erat totum fluvium equis simul atque insectoribus constratum. Cives autem Romani Constantinum coronatum magna cum lætitia, faustisque acclamationibus in urbem susceperunt, crucemque victoriae auctorem, imperatorem vero salutis suæ assertorem appellarunt. Tunc præcepit imperator reliquias sanctorum martyrum in unum conferri, maximeque cum veneratione sepulturae tradi, et injuria affectis facultates suas restitui. Celebrarunt autem festum victoriae partæ septem perpetuos dies, summis laudibus atque honore Christi crucem afficientes. Atque hæc septimo anno imperii Constantini acciderunt.

Quibus cognitis, Galerius Maximianus progressus eandem belli aleam tentavit, atque ita paulum a Christianis persequendis abstinuit. Magnus vero Constantinus in crucis invictissimis armis omnem spem reponens, contra ipsum movit, habuitque secum Licinium in bello contra tyrannos socium, qui præ se ferebat, quasi a Christianorum decretis institutisque non prorsus abhorreret. Tyrannus autem magicis suis imposturis totus incumbens, in aciem contra sanctum imperatorem processit, infinitis militum copiis imprimis conspicuus. Cumque acies jam committerentur, defensores ty- C ranni, conspecto venerabilis crucis signo nostrorum impetum non sustinentes, in fugam acii sunt, quantaque potuerunt celeritate terga vertunt, imperatoriis militibus summo eos conatu insequentibus, multisque illorum cæsis, qui a imperatorem confugerunt.

Impius vero diadema, quo indignus erat, a se abiciens, ne in fuga posset agnosci, tanquam gregarius miles aliquis, inter reliquos fuit, ex uno autem vico in alium profugiens, seque occultans, vix cum paucis amicis nudus evasit, congregatosque deorum suorum scilicet sacerdotes, prophetas, vates, et quotquot in vaticinando clari habebantur, omnes, velut impostores ac deceptores, salutisque suæ insidiatores jugulavit. Cum- D que jam vivus in Cæsaris manus esset venturus (instabat enim ipsi adhuc bellum), eo miseriæ divina eum vindicta corripiens redegit, ut projectus in solum supinus opem imploraret, neque eam a quoquam consequeretur, flamma autem ex intimis visceribus, medullisque accensa, incredibiles ei graviter anhelanti, et nunc huc, nunc illuc sese vertenti dolores pareret, ita ut oculi ei exsiliarent in terram, cæcumque relinquerent. Flamma autem illa interna in immensum quotidie ardesciente, ita ei corpus computruit, ut jam ossibus non hæreret, ultroque mortem advocaret, atque hoc modo totus ille tæbe peresus, tandem vitam abruptit.

Συμβολῆς δὲ γενομένης, συνατρίσθησαν ὑπὸ τῆς τοῦ σταυροῦ δυνάμεως οἱ ὑπεναντίοι, καὶ κατασπέντες οἱ πλείστοι, οἱ λοιποὶ σὺν τῷ τυράννῳ, ὡς ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφυγον, τῆς δὲ γεφύρας κρείττονι δυνάμει διαβρώγεισθης, κατεποντίσθησαν ἐν τῷ ποταμῷ κατὰ τὸν Φαραῶ πανστρατί. Καὶ ἦν ἰδεῖν ὅλον τὸν ποταμὸν πεπληρωμένον ἵππων σὺν ἀναβάταις. Οἱ δὲ πολῖται τῆς Ῥώμης στεφανώσαντες αὐτὸν εἰσεδέξαντο μετὰ χαρᾶς μεγάλης καὶ εὐφρημιῶν, τὸν τε νικοποιὸν σταυρὸν καὶ τὸν νικηφόρον βασιλέα σωτήρα ἀποκαλοῦντες. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσε συναχθῆναι τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων καὶ ἐστὶν ταφῇ ταῦτα παραδοθῆναι, καὶ τοῖς ἀδικηθεῖσιν τὰς οὐσίας αὐτῶν ἀποδοθῆναι· καὶ ἦσαν ἄγοντες ἐπινίκιον ἑορτὴν ἑπτὰ ἡμέρας γεραίροντες τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος ἦν ἔθδομος ἐνιαυτὸς τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Γαλέριος Μαξιμιανὸς ἐξεληλύθει. Ἐξεδέχετο γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν αὐτὸν μόρον, καὶ μικρὸν ἀπέστη τῆς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἀπειλῆς. Ὁ δὲ μέγιστος Κωνσταντῖνος θαρρῶν τῷ ἀηττήτῳ ὅπλῳ τοῦ σταυροῦ, ὥρμησεν ἐπ' αὐτόν. Εἶχε δὲ καὶ Λικίνιον συμπολεμοῦντα αὐτῷ κατὰ τῶν τυράννων, προσποιούμενον χαίρεισθαι τοῖς Χριστιανικοῖς δόγμασιν. Ὁ δὲ τύραννος ταῖς γοητικαῖς ἀπάταις ἐπερειδόμενος, παρατάξεσθαι τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ ἐξεληλύθεν ἀναριθμήτῳ πλήθει τῶν στρατοπέδων φανταζόμενος. Γενομένης δὲ τῆς συμβολῆς, καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ φανέντος, οἱ τοῦ τυράννου ὑπασπισταί, τὴν προσβολὴν μὴ ἐνέγκαντες, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ μὲν ἔφευγον κατὰ τάχος, οἱ δὲ κατὰ κράτος ἐδίωκον, πολλῶν χιλιάδων τῶν ἐναντίων καταπεσουσῶν. Οἱ λοιποὶ καταλιπόντες τὸν τύραννον προσεχώρησαν τῷ αὐτοκράτορι. C clade reliqui fuerunt, tyrannum deserentes ad

Ὁ δὲ δυσσεβὴς ῥίψας τὸ βασιλείον, ὅπερ ἀνάξιος ἐτύγχανεν, ὡς ἂν μὴ ἐπιγνωσθῇ φεύγων, περιερχόμενος δὲ ἀπὸ κώμης εἰς κώμην καὶ κρυπταζόμενος μόλις μετ' ὀλίγων τῶν εὐνουστάτων διεσώθη γυμνός. Συναγαγὼν δὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν δῆθεν θεῶν, καὶ τοὺς προφῆτας, καὶ τοὺς μάντις, καὶ τοὺς ἐπὶ μαντεῖα βεβοημένους, οὓς πρῶτην ἀγαπῶν ἐτίμα, ὡς ἀπατεῶνας καὶ πλάνους, ἐπιβούλους θ' ἑαυτοῦ σωτηρίας κατέσφαξεν. Μέλλοντα δὲ ζῶντα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ βασιλέως ἐμπέσειν (ἐπέκειτο γὰρ αὐτῷ ἐτι ὁ πόλεμος), προλαβοῦσα θεήλατος ὀργὴ οὕτως αὐτὸν διέθηκεν, ὡς καῖσθαι αὐτὸν πρηνῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δεόμενον ἐπικουρίας, καὶ μὴ τυγχάνοντα. Φλόξ δὲ ἐκ βάθους τῶν σπλάγχχνων καὶ μυελῶν αὐτοῦ ἀναφθεῖσα ἀνυποίστους αὐτῷ τὰς δούνας ἐνεποίει ἀσθμαίνοντι, καὶ τῇδε κάκεισε περιστρεφομένῳ, ὥστε ἀμφοτέρω τὰ ὄμματα αὐτοῦ ἐκπηδῆσαι ἐπὶ τὴν γῆν καὶ καταλιπεῖν αὐτὸν τυφλόν. Τῆς δὲ ἐνδον φλογὸς εἰς ἀπειρον ἐξαπτομένης, αἱ σάρκες αὐτοῦ συνεσάπησαν, καὶ τῶν ὀστέων ἀπεχωρίζοντο, ὥστε ἐφ' ἑαυτοῦ ἐπικαλέσασθαι τὸν θάνατον. Οὕτως δὲ δι' ὅλου κατασταπὲς ἀπέρρηξε τὴν ψυχὴν.

Τῶν δὲ τυράννων ἐκ ποδῶν γενομένων, καὶ μονο- A
κράτορος γεγονότος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ἐν βα-
θείᾳ εἰρήνῃ ὑπῆρχεν ἡ οἰκουμένη, καὶ τὰ τῶν Χρι-
στιανῶν ὁσημέραι εἰς ὕψος ἐγείρετο, καὶ ἐν πᾶσιν
ἔθνεσιν ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ ἐδοξάζετο. Τῷ δὲ Λι-
κινίῳ, ὡς συμμαχήσαντι αὐτῷ εἰς τὴν τῶν τυράν-
νων κατὰλυσιν, ἐξέδοτο Κωνσταντῖνος τὴν ἀδελφὴν
αὐτοῦ εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀφορίσας αὐτῷ μοῖραν ἱκα-
νὴν τῆς Ῥωμαίων γῆς, ἀνέδειξε βασιλέα, ἀπαιτήσας
αὐτῷ συνθήκας μὲν κατὰ τοῦ δόγματος τῶν Χρι-
στιανῶν πράττειν. Ὁ δὲ Λικίνιος κρατήσας τῆς ἀρ-
χῆς, οὐκ ἤνεγκε τὴν εὐτυχίαν, ἀλλ' ὥσπερ λήθην λα-
θὼν τῶν συμβεβηκότων τοῖς πρὸ αὐτοῦ τυράννοις,
εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξώκειλε. Καὶ ὢν τῆς πικρᾶς
καταστροφῆς θεατὴς γέγονε, τούτων τὸν βίον ἐξηλώ-
κει, γυναικομανῶν, ἀδικῶν καὶ φονεῶν τοὺς Χρι- B
στιανούς. Ταῦτα μαθὼν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Κωνσταν-
τῖνος σεβαστὸς, καὶ συσχεθεὶς τῇ λύπῃ ἔγραψεν αὐτῷ,
παραίνων ἀποστῆναι αὐτὸν τῆς κατὰ τῶν Ἐκκλη-
σιῶν τοῦ Χριστοῦ μανίας. Ὁ δὲ καταφρονήσας μα-
νικωτέρως τὸν διωγμὸν ἐχρήσατο, καὶ λοιπὸν κρυπτῶς
κατὰ τοῦ εὐεργέτου ἐπιβουλὰς ἐπενόει, ὕπερον καὶ
δημότιον πόλεμον συνεκρύπτει κατ' αὐτοῦ, ὑπὸ θείας
δυνάμεως φρουρουμένου τοῦ αὐτοκράτορος. Καὶ συμ-
βολῆς γενομένης ἐν τοῖς τῆς Βιθυνίας μέρεσι, καὶ
τοῦ ἐνδόξου σταυροῦ προάγοντος, ὑποχείριος γέγονεν
ὁ δειλαιὸς τῷ αὐτοκράτορι, ζῶν συλληφθεὶς. Φιλαν-
θρώπως δὲ χρησάμενος ὁ κατὰ πάντα πραῢτατος
βασιλεὺς τῷ δυσμενεῖ, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐν Θεσσαλο-
νίκῃ διαγῆν ἡσυχάζοντα. Ὁ δὲ μικρὸν ἡσυχάσας C
ἔφωράθη βαρβάρους τινὰς μισθωσάμενος πρὸς τὸ
αὐθις ἀναμαχέσασθαι· μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ Κωνσταν-
τῖνος ἐκέλευσεν κεφαλὴν αὐτὸν ὑποστῆναι τιμω-
ρίαν. Τότε τελείως τὰ πράγματα ἡσυχίας καὶ γαλή-
νης ἀπῆλause τῇ τοῦ σταυροῦ ἀληττήτῃ δυνάμει, τῆς
τῶν τυράννων μοχθηρίας ἀπαλλαγείσης.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ τῆς Αἰλίας ἐπίσκοπος
Μακάριος ὁ φερώνυμος ἦν Ἑρμωνᾶν διαδεξάμενος.
Ὁ δὲ μέγας Κωνσταντῖνος μονοκράτωρ γενόμενος
πᾶσαν τὴν φροντίδα εἰς τὰ θεῖα μετήνεγκεν, ἀνοι-
κοδομῶν ἐκκλησίας καὶ φιλοτίμως πλουτῶν αὐτὰς ἐκ
τοῦ δημοσίου λόγου ἐν τε χρήμασι καὶ ἀναλώμασι,
καὶ παντοίοις κειμηλίοις, καὶ πρῶτον νόμον ἔγραψε D
ἀποδίδοσθαι τὰ τοῖς εἰδώλοις ἀφιερωμένα (54) τῇ
τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοὺς ἐτι εἰδωλολα-
τροῦντας κεφαλικάις ὑφίστασθαι τιμωρίαις· δεύτε-
ρον νόμον ἔγραψε, Χριστιανοὺς μόνους στρατεύε-
σθαι, ἐθνῶν τε καὶ στρατοπέδων τούτους ἄρχειν.
Τρίτον νόμον ἔγραψε, ἀπράκτους εἶναι τὴν τε τοῦ
σωτηρίου πάθους ἑβδομάδα, καὶ τὴν τῆς Διακαινη-
σίμου (55). Καὶ ἦν λοιπὸν εἰρήνῃ βαθεῖα καὶ χαρὰ

Tyrannis itaque de medio sublatis, soloque
Constantino Magno jam rerum potiente, profunda
statim pace atque otio universus orbis frui cœpit, in
diesque Christianorum res majoribus incremen-
tis sunt adauctæ, cunctisque in gentibus Christi
crux glorificata. Licinio autem, qui ipsi ad ty-
rannos de medio tollendos socius fuerat, Constan-
tinus sororem suam matrimonio iunxit, partem-
que provinciarum, quæ Romano parebant imperio,
eamque satis amplam designans, regem decla-
ravit, hac prius ab eo conditione pactoque exacto,
ne quid unquam contra Christianorum dogma mo-
liretur. Licinius autem jam regnum consecutus,
prosperisque rebus insolescens oblivioni tradens
quæ tyrannis ante se evenerant, ad primum deo-
rum cultum conversus est, et quorum infeli-
cem exitum conspexerat, eorum vitam imitatus
Christianos morte omnique contumelia affecit.
Quod ubi rescivit Constantinus, magno dolore
perculsus, monet eum, ut ab hac vesana in
Christi Ecclesias rabie absterneatur; quibus ille
spretis, longe impotentius in Christianis perse-
quendis debacchatus est, ac primum quidem oc-
culte contra eum, a quo tantis beneficiis cumulatus
fuerat, consilia machinasque inire cœpit, postea
vero in manifestum adversus imperatorem divina
virtute custoditum, erupit bellum. Commissa ita-
que pugna in Bithyniæ partibus, et venerabili
cruce præcedente, vivus captus in manus Cæsaris
infelix devenit. Imperator autem cum esset mi-
tissimus, humanissime eum tractans, jussit ut
Thessaloniciæ vivens modeste se gereret, qui
paulum inibi quiescens, mox ad ingenium rediens,
barbaros stipendio conduxit ad bellum restauran-
dum, quo cognito capite eum pœnas exsolvere
Constantinus præcepit. Ac tunc demum perfecta
tranquillitas quiesque rebus data est, crucis invictæ
virtute, tyrannorum improbitate sublata.

Eodem tempore Aeliæ episcopus Macarius Her-
moni succedit. Cum ad unum jam Constantinum
imperium devenisset, omnem sollicitudinem ad res
divinas transtulit, templaque exstruens, et benigne
pecuniis reliquisque impensis dotavit, ac primam
legem tulit, ut quæ idolis offerri solita erant, Chri-
stianorum Ecclesiis darentur, et ut qui deinceps
idola colere ausi fuissent, capite plecterentur;
alteram item legem scripsit ut Christianis solis
militare liceret, ipsique in gentes ac milites im-
perium haberent; tertiam insuper edidit legem, ne
quid operis in hebdomade Passionis salutaris,
neque in hebdomade Renovationis, exercere liceret,
fuitque deinceps pax alta et lætitia in universo
orbe, omnibus nationibus ad divinum baptismum

NOTÆ.

(54) Sch. Ἀποδίδοσθαι τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς
τοῖς τῷ Χριστῷ ἀφιερωμένοις. Paulo post, Κεφα-
λικαῖς ἐπιτιμᾶσθαι τιμωρίαις.

(55) Ita scribendum et legendum; est autem heb-
domas τῆς διακαινησίμου, hebdomas paschalis, qua

resurrectio Domini celebratur. Id ostendo primum
testimonio Maximi Margunii, episcopi Greci, qui
consultus quidnam hoc vocabulo significetur, re-
spondit his verbis: Σημαίνεται παρ' ἡμῶν διὰ τοῦ-
του τοῦ ὀνόματος ὁ δὲ ἡ πρώτη ἑβδομάς τῆς Ἀνα-

concurrentibus, propriisque manibus paternos A
deos confringentibus.

Verum id non tulit humani generis pestis diabolus, sed rursus rationem excogitavit, qua tantam Christianorum lætitiā subverteret, efficeretque ut homines deū creaturam in deorum numerum referrent, sed id exsequi non potuit. Deprehensus enim est: itaque Creatorem creaturis exæquari infirmis in fide persuadere tentavit, ortusque est ingens tumultus in Dei Ecclesiis, Ario quodam Alexandrino totum orbem sursum deorsumque perturbante. Adjunxerant se ejus factioni pauci quidam episcopi, atque inter hos primus Eusebius Nicomediensis, et Eusebius Pamphili, alique cum ipso. Quam contentionem magnus cernens B
Constantinus, acerbissimum animo dolorem concepit, et initio quidem verbis litterisque admonitoriis utriusque partis pugnam dissolvere conatus est. Ubi vero animadvertit malum omni medicina superius esse, synodum œcumenicam in urbe Nicæna fieri præcepit, conveneruntque eo episcopi numero trecenti et octodecim, quorum pleraque pars confessorum erat, stigmata Christi in corporibus suis circumferentium, cum quibus

NOTÆ

στασίμου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἑορτῆς. Significatur hoc nomine apud nos tota prima hebdomas festi Resurrectionis Salvatoris nostri. Vide Catalog. bibliothecæ August. ab Hoeschelio editum. Secundo idem probō ex Typico S. Sabæ, impresso Venetiis anno Domini 1545, in quo capiti 46 hujusmodi titulus præfigitur: Εἰδήσεις τοῦ τύπου τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, καὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς διακαινησίμου. *Forma modi sanctæ et magnæ Dominicæ Paschæ et hebdomadis diacænesimæ.* Et in ipso capite singulas dies seu ferias Paschalis illius hebdomadis enumerans, secundam feriam vocat τὴν δευτέραν τῆς διακαινησίμου. Tertiam, τὴν τρίτην τῆς διακαινησίμου, et ita deinceps usque ad Sabbatum τῆς διακαινησίμου. Idem ex aliis Græcorum libris ritualibus liquet. Idem Pollux: Τρίτον νόμον ἔγραψεν ἀπράκτους εἶναι τὰς δύο τῆς πασχαλίας ἑβδομάδας, μίαν καὶ πρὸ, μίαν δὲ μετὰ. Illa autem μία μετὰ, est hebdomas τῆς διακαινησίμου.

Male ergo Calvinianus scholiastes Junius in notis ad Curopalitam De officiis aulæ Constantinopolitanæ, interpretatur ἑβδομάδα διακαινησίμου, hebdomadem Rogationum. Male etiam rationem nominis reddens, ait, eam dici διακαινησίμον, exinanitioni dicatam, quia per illud tempus exinaniant sua corpora, et macerant oraturi Deum pro commoditate anni. Primum, non scribendum, διακαινησίμος, sed διακαινήσιμος, ut habent exemplaria Alexandri, Rituales libri Græcorum, et codex bibliothecæ Augustanæ ms. quo continentur Evangelia diebus sacris prælegi solita, quorum initium τῇ τρίτῃ τῆς διακαινησίμου.

Quocirca hebdomas τῆς διακαινησίμου dicitur, quasi septimanæ renovationis, τοῦ διακαινησίμου, cum Christo resurgente omnia renovata et instaurata fuerint. Secundo tantum abest ut hæc hebdomas ab exinanitione jejunantiumque inedia nomen invenerit, ut tota illa hebdomade jejunium solvere moris fuerit: testis Balsamon in can. 69 Apost., qui, cum percensuisset dies, quibus jejunandum est, excipit quartos dies, et Parascevas, seu ferias sextas, quæ sunt πρὸ τῆς ἀποκρίου seu ἀπόκριου, ante

ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουνένῃ, πάντων τῶν ἐθνῶν ὁσμηῆραι προστρυχόντων τῷ θεῷ βαπτίσματα, καὶ ἰδίαις χερσὶν τοὺς πατέρας θεοὺς συντριβόντων.

Ἀλλὰ ταῦτα οὐκ ἦν φορητὰ τῷ ἀλάστορι δαίμονι, ἀλλὰ πάλιν καθ' ἐαυτὸν ἐδραματούργει, πῶς ἂν ἐκκόψειεν τὴν τοσαύτην τῶν Χριστιανῶν χαρμονήν, καὶ ποιῆσαι μὲν τοὺς ἀνθρώπους θεοποιῆσαι τὴν κτίσιν, οὐκ ἔτι δὲ οἶδότε ἦν. Ἐρωράθη γὰρ ἡ ἀπάτη αὐτοῦ. Τὸν δὲ Κτίστην συντάξαι τοῖς κτίσμασι παραπείσαι ἐπειράθη τοὺς ἀστηρίκτους. Καὶ ἦν τῶ-
ραχος οὐκ ὀλίγος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, Ἀρείου τινὸς Ἀλεξανδρέως ἄνω καὶ κάτω κινου-
τος, καὶ τὴν οἰκουμένην ταράττοντος. Συναπλήχθη-
σαν αὐτῷ ἐπίσκοποι τινες ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ὧν πρῶτος Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, καὶ Εὐσέ-
βιος ὁ Παμφίλου, καὶ ἄτεροι σὺν αὐτοῖς. Θεω-
ρῶν δὲ τὴν μεγάλην φιλονεικίαν ὁ μέγιστος Κων-
σταντῖνος, ἠνιάτο τὴν ψυχὴν, καὶ πρῶτον μὲν ἐπει-
ράτο διὰ παραινετικῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων τῶν
ἐκατέρων μερῶν διαλύσαι τὴν ἔριν (56). Ὡς δὲ εἶ-
δεν ἀνήκεστον γενόμενον τὸ κακὸν, προσέταξε γε-
νέσθαι οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐν τῇ Νικαέων πόλει.
Καὶ συνῆλθον ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν τριακόσιοι δέκα
καὶ ὀκτώ, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ὁμολογηταί, καὶ στί-
γματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες. Ἦν

carnisprivium; et quæ sunt πρὸ τῆς τυροφάγου, et hebdomadem τῆς διακαινησίμου. In iis enim solvimus, inquit Balsamon, quia jejunant Armenii propter Ninivitas. In eo, qui est ante carnisprivium, et in eo, qui est ante τυροφάγον hæretici Tetradiæ magnum jejunium observant. Hebdomas autem τῆς διακαινησίμου, tanquam ipse magnus Dominicus (Paschæ) dies reputatur. Idem docet Anastasius episcopus Cæsareæ Palæstinæ tract. De artziburio, ubi inter hebdomadas a jejunio plane exceptas ponit τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου. Eandem hebdomadem inter exceptas numerat Nicolaus patriarcha Constantinopolitanus in versibus ad Anastasium montis Sinai antistitem. Rogationes Triduanæ ante Ascensionem Domini Græcis ignotæ sunt: nec ulla habent stata jejunia inter Pascha et Pentecosten. Νηστεία γὰρ οὐ γέγραπται, οὐδὲ γονυκλισία, inquit Nicolaus patriarch. de tempore inter Pascha et Pentecosten. Vide Typicum S. Sabæ, cap. 51. Exempl. Sch. hanc lect. ascriptam habet ex cod. Cryptæ Ferratæ: Τὰς πασχαλίας δύο ἑβδομάδας μίαν πρὸ, καὶ μίαν μετὰ. Quæ est fere lectio Pollucis. Quod Alexander ab imperatore Constantino lege sancitum tradit, idem prius decretum legimus constitutione apostolica, quæ sanctis Petro et Paulo ascribitur his verbis: Τὴν δὲ μεγάλην ἑβδομάδα πᾶσαν καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἀργεῖ-
τωσαν. Magna hebdomade tota, et ea, quæ hanc sequitur, ferientur. Addit Pollux aliam legem: Τὴν δὲ παρασκευὴν καὶ τὴν Κυριακὴν τιμᾶσθαι προσέταξεν, τὴν μὲν διὰ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου, τὴν δὲ διὰ τὴν ἀνάστασιν. Feriam sextam et Dominicam honorari jussit; illam, propter crucem Domini, hanc, propter resurrectionem. Item hanc: Ἐνομοθέτησέ τε σταυρῷ μηκέτι καταδικάζεσθαι ἄνθρωπον διὰ τὸ σέβας τὸ πρὸς τὸν τοῦ Σωτῆρος. Τοῖς δὲ νομίσμασιν αὐτοῦ καὶ εἰκόσι, τὸν σταυρὸν συνεκτυπούσθαι διὰ παντὸς ἐθέσπισεν. Legem tulit, ne quis hominum amplius ad crucem damnaretur, ob reverentiam in crucem Salvatoris. Numismatis vero et imaginibus suis crucem adjungi perpetuo sanxit.

(56) Cod. Sch. Καταστέται τὴν αἵρεσιν. Exstinguere hæresin.

Εὖ σὺν αὐτοῖς ὁ πανεύφημος καὶ μέγας Κωνσταντῖ-
νος, καὶ δὴ τῆς ὑποθέσεως κινηθείσης, ἐγγράφον
πίστεως ἐκθεσιν ἐξήνεγκαν, τὴν κατὰ πᾶσαν Ἐκ-
κλησίαν ὀρθοδόξως νῦν ἀπαγγελλομένην. Τοὺς δὲ
περὶ Ἀρειον ἐπιμένοντας τῇ κακοδοξίᾳ ἀπεκήρυξαν,
καὶ ἐξώρισαν, καὶ ἐχειροτονήθησαν ἕτεροι αὐ-
τῶν. Φιλοτιμησάμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπισκόπους
καὶ ἀσπασάμενος ἀπέλυσε μετ' εἰρήνης εἰς τὰς ἰδίας
παροικίας, χαίρων ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τῶν Ἐκκλη-
σιῶν.

Παρακελεύσατο δὲ τῷ τῆς Αἰλίας ἐπισκόπῳ Μα-
καρίῳ παρόντι ἐν τῇ συνόδῳ, καὶ τῶν ἀποστολικῶν
δογμάτων ὑπερμαχοῦντι, ἀναζητῆσαι τὸν ζωοποιὸν
σταυρὸν, καὶ τὸ θεόληπτον μνῆμα, καὶ πάντας τοὺς
ἁγίους τόπους, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους ὁμοίως
προετρέψατο αἰτήσασθαι, εἴ τι συνορᾷ πρὸς ἀπαρ-
τισμὸν ἕκαστος τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας· ἦν δὲ ἐννεα-
καιδέκατος τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐνιαυτός, ὅτε ἐγένετο
ἡ κατὰ Νίκαιαν σύνοδος. Μετὰ ταῦτα ἀπέστειλεν ὁ
βασιλεὺς ἑαυτοῦ μητέρα Ἑλένην τὴν ἀξιέπαινον καὶ
θεοφιλῇ εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ γραμμάτων καὶ χρη-
μάτων ἀφθονίας πρὸς τὸν Μακάριον (57) Ἱεροσολύ-
μων, ἐπὶ ἀναζητήσει τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου (58), καὶ
οἰκοδομῇ τῶν ἁγίων τόπων, αὐτῆς αἰτησαμένης τῆς
βασιλίδος, φασκούσης ὀπτασίαν θείαν ἐωραχέναι,
κελεύουσιν αὐτῇ τὰ Ἱεροσόλυμα καταλαβεῖν, καὶ
τοὺς ἁγίους τόπους εἰς φῶς ἀγαγεῖν χωσθέντας ὑπὸ
τῶν ἀνόμων, καὶ ἀφανεῖς γενομένους, ἐπὶ τοσούτους
χρόνους. Μολὼν δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀφικομένην τὴν
βασιλίδαν, σὺν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόποις ἀπήντησε τῇ
βασιλίδι (59). Εὐθέως δὲ παρακελεύσατο τοῖς ἐπι-
σκόποις τὴν ζήτησιν τοῦ ποθουμένου ξύλου ποιήσα-
σθαι. Ἀπορούντων δὲ πάντων περὶ τοῦ τόπου, καὶ
ἄλλων ἄλλως ἐξ ὑποψίας διηγουμένων, ὁ τῆς πόλεως
ἐπίσκοπος πάντας παρεκάλει ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ
σπουδαιότερον εὐχὴν ὑπὲρ τούτου τῷ Θεῷ προσ-
φέρειν.

Τούτου δὲ γενομένου εὐθέως ἐδείχθη θεόθεν ὁ
τόπος τῷ ἐπισκόπῳ, ἐν ᾧ ἔδρυτο τῆς ἀκαθάρτου δαί-
μονος ὁ ναὸς καὶ τὸ ἄγαλμα. Τότε ἡ βασίλισσα τῇ βα-
σιλικῇ αὐθεντίᾳ χρωμένη, συναγαγοῦσα πλῆθος πολ-
λῶν τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν ἐκέλευσεν ἐκ βάθρων
ἀνατραπῆναι τὸν τῆς δαίμονος ναὸν (60), καὶ τούτου
γενομένου ἀνεφάνη τὸ θεῖον μνῆμα, καὶ ὁ τόπος τοῦ
Κρανίου, καὶ μὴ μῆκοθεν τρεῖς σταυροὶ κεχωσμένοι·
ἐπιμελῶς δὲ ἐρευνήσαντες εὑρον καὶ τοὺς ἥλους.
Ἐκεῖθεν λοιπὸν ἀμηχανία καὶ θλίψις κατέλαβε τὴν
βασιλίδαν, ἐπιζητοῦσαν ποῖος ἄρα ἦν ὁ Δεσποτικὸς
σταυρός. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος διὰ πίστεως τὴν ἀμφιβο-
λίαν ἔλυσε. Γυναικὶ γὰρ ἀρρώστουσῃ τῶν ἐπιφανῶν,
καὶ ἀπεγνωσμένῃ ὑπὸ πάντων, καὶ τὰ τελευταῖα
πνεύσει προσαγαγὼν ἕκαστον τῶν σταυρῶν, τὸν ζη-

etiam interfuit ipse ille magnus omniumque præ-
conio dignissimus Constantinus. Cumque res tra-
ctari cœpta esset, fidei expositionem litteris man-
datam ediderunt, quæ nunc rite per universam
Ecclesiam pronuntiatur. Eos autem qui in prava
Arii opinione permanserant, a suo corpore absci-
derunt, exsilioque damnarunt, aliis in eorum
locum creatis; maximo autem honore imperator
episcopos afficiens, eosque quam humanissime
complectens, congregationem cum pace dissolvit,
gavisus supra modum propter unanimem Eccle-
siarum consensum.

Mandavit autem Macario Aeliensi episcopo, qui
et ipse synodo interfuerat, et pro apostolicis do-
gmatibus acriter pugnaverat, ut in vivifica cruce
B quærenda sepulcroque divino ac reliquis sanctis
religiosisque locis investigandis omnem diligentiam
abhiberet. Etiam alios episcopos est adhortatus ut
peteret unusquisque, quod ad perfectionem suæ Ec-
clesiæ necessarium esse cerneret. Agebatur autem
decimus nonus imperii ejus annus, quando facta
est synodus Nicæna. Post hanc misit imperator ma-
trem suam Helenam, mulierem omni laudum genere
ornatissimam, cum litteris, magnaue pecuniæ vi
ad Macarium Aeliensem episcopum, ut una cum eo
vivificum lignum investigaret, sacraque loca ædifi-
ciis exornaret, id ipsum exposcente imperatrice,
asserenteque divinam visionem sibi oblatam, quæ
jusserit ut Hierosolymam sese reciperet, et sacra
C loca ab improbis obruta, et tanto tempore ex homi-
num cognitione erepta in lucem educeret. Episco-
pus autem ubi intellexit imperatricem jam adven-
tare, cum comprovincialibus episcopis obviam pro-
cessit. Statim vero eis injunxit, ut ad inveniendum
desideratum crucis lignum se totos darent. Dubi-
tantibus vero omnibus super hoc, aliisque aliud ex
suspicionem commemorantibus, Macarius omnes
quieto esse animo jussit, et intentissimas Deo pre-
ces offerre.

Quo facto, confestim divinitus locus ille episcopo
revelatus est, in quo locata erat impurissimæ deæ
effigies. Tunc imperatrix, imperatoria utens auctori-
tate, magno numero opificum et operariorum ex
fundamentis dæmonis istius templum subverti jus-
D sit: quod simul atque effectum est, apparuit Dei se-
pulcrum et locus Calvariæ, et non procul inde tres
cruces defossæ; diligentius etiam investigantes, in-
venerunt et clavos. Hic vero alia imperatricem cura
invasit, inquirentem quænam de tribus vere Do-
minica crux esset: quam dubitationem episcopus per
fidem dissolvit. Cum quædam primæ nobilitatis ma-
trona, cunctisque noia, graviter ac periculose ægro-
taret, etiam fere spiritum exhalaret, productis
duabus crucibus, eam, quæ quærebatur, invenit:

NOTÆ.

(57) Sch. Πρὸς τὸν φερώνυμον τὸν τῆς πόλεως
ἐπίσκοπον.

(58) Cod. Sch. addit, τοῦ ἐνδόξου σταυροῦ.

(59) Idem cod. Συναγαγὼν τοὺς τῆς ἐπαρχίας

ἐπισκόπους, μετὰ τῆς δεούσης τιμῆς ἀπήντησαν
αὐτῇ.

(60) Idem cod. Τὸ μυστὸν οἰκοδόμημα, τὸν χρόνον
πρόβῳ που ἀπορήρῃναι.

simul atque enim sola Dominicæ crucis umbra A ægrotam attigit, protinus divina virtute exsiliens, magna Deum voce glorificavit. Imperatrix vero maximo cum gaudio pariter ac reverentia crucem suscipiens, partem ejus cum clavis ad filium retulit, reliquam vero, confecta theca aurea, ejus civitatis episcopo tradidit, in perpetuam omnium gentium memoriam. Quæ postquam præcepisset in loco vivifici sepulcri templum ædificari, et aliud similiter in sacro monte Golgotha, et in Bethleem, ubi Dominus secundum carnem natus fuerat, et in monte Olivarum, ubi Dominus discipulis benedicens, assumptus est, aliisque præclaris id genus confectis, ad filium rediit.

Quam magna cum voluptate suscipiens, venerandæ crucis partem in oculis aureis reposuit, eamque B episcopo perpetuo custodiendam dedit, annuis festis inventionem crucis celebrandam præscribens. Clavos autem partim galeæ suæ incendi mandavit; partim equi sui lupatis immiscuit, ut impleretur quod a Domino per prophetam dictum fuerat: « In illa die erit, quod super frenum equi est, sanctum Domino omnipotenti ²⁷. » Imperator deinde ad Macarium episcopum scripsit, ut ædificationem templorum maturaret, et architectum eo misit, cum magno pecuniæ pondere; cui etiam in mandatis dedit ut diligenter sacra loca ædificiis exornaret, ita ut eorum magnificentiae nihil toto orbe par inveniri posset. Scripsit etiam ad præfectos illius provinciae, ut publico aere et sumptibus, et materia illud C opus, quantum possent, promoverent. Celebrabat autem tunc imperator splendide imperii sui vicennalia, gratias agens Deo pro omnibus beneficiis tempore imperii in se collatis. Colliguntur autem a Christi in carne præsentia, usque ad tempus inventionis crucis venerandæ, anni trecenti quinquaginta duo: ab Adam vero usque ad tempus, quo Christus in carne apparuit, anni quinquies mille quadringenti et septuaginta quinque.

In urbe autem Ælia successit Macario episcopo Maximinus vir placidissimus et venerabilis inprimis, utpote qui in persecutione plurima tormenta pertulerat; huic oculus alter extritus fuerat. Eodem tempore et beata Helena moritur, ætatis annum agens octogesimum, multa filio suo de Christiana D pietate præcipiens. Imperator autem postquam cognovisset absolutam esse structuram templi, quod dicitur, Nova Jerusalem, mandavit episcopo, ut eo se conferret, utque synodum complurium episcoporum indiceret ad sacra loca dedicanda. Episcopus autem iste fuit Eusebius Nicomediensis, qui Aria-

τούμενον εὔρεν μόνον· ὡς ἤγγισε γὰρ ἡ σκιά τοῦ σωτηρίου τῇ θανούσῃ, ἡ ἄπνους καὶ ἀκίνητος θεία δυνάμει παραχρῆμα ἀνεπήδησε, μεγάλη τῇ φωνῇ δοξάζουσα τὸν Θεόν. Ἡ δὲ βασίλισσα μετὰ χαρᾶς μεγάλης καὶ φόβου ἀνελομένη τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν, μέρος μέντοι σὺν τοῖς ἡλοῖς ἀνεκόμισε πρὸς τὸν παῖδα, τὸ δὲ λοιπὸν, γλωσσόκομον ἀργυροῦν ποιήσασα, παρέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ τῆς πόλεως εἰς μνημόσυνον πάσις γενεαῖς. Καὶ θεσπίσασα ἐκκλησίαν γενέσθαι ἐν τῷ ζωοποιῷ μνήματι καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Γολγοθᾷ, καὶ ἐν τῇ Βηθλεὲμ, ἐνθα ὁ Κύριος τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν ἐτέχθη, καὶ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν, ἐνθα ὁ Κύριος εὐλογήσας τοὺς μαθητὰς ἀνελήφθη, καὶ ἄλλα πολλὰ καλὰ ποιήσασα, ἀνέστρεψε πρὸς τὸν παῖδα.

Ὁ δὲ μετὰ χαρᾶς αὐτὴν ὑποδεξάμενος, τὴν μὲν τοῦ τιμίου σταυροῦ μερίδα ἐν χρυσῇ θήκῃ ἀποθέμενος παρέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ (61) εἰς τήρησιν, ἐνιαυσιαῖς μνήμας ἐορτάζειν τὴν ἀνάδειξιν τοῦ σταυροῦ προστάξας. Τῶν δὲ ἡλίων τοὺς μὲν εἰς τὴν ἰδίαν περικεφαλαιῶν ἀνεχάλκευσε, τοὺς δὲ ἀνέμιξε τῷ σαλιθαρίῳ τοῦ ἵππου αὐτοῦ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος, « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ χαλινὸν τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. » Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔγραψε τῷ ἐπισκόπῳ Μαχαρίῳ ἐπισπεύδειν τὴν οἰκοδομὴν, καὶ ἄρχοντα τοῦ ἔργου ἀπέστειλε μετὰ δαψιλείας χρημάτων, παραγγείλας αὐτῷ φιλοτίμως κτισθῆναι τοὺς ἁγίους τόπους, ὡς μὴ εἶναι τοσαύτην καλλονὴν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Ἐγραψε δὲ καὶ τοῖς ἡγεμόσι τῆς ἐπαρχίας, παντοίως συνεπιλαθεῖν τοῦ ἔργου ἐκ τῶν δημοτίων πραγμάτων ἐν τε χρήμασι καὶ ἀναλώμασι καὶ ὕλαις. Ἦν δὲ τότε ὁ βασιλεὺς φαιδρῶς ἄγων τῆς εἰκοσαετηρίδος τὴν ἐορτὴν, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐποίησεν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Συνάγονται δὲ ἔτη ἀπὸ μὲν Χριστοῦ παρουσίας ἕως τῆς εὐρέσεως τοῦ σταυροῦ ἔτη τριακόσια πεντήκοντα δύο, ἀπὸ δὲ Ἀδάμ ἕως τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἔτη πεντακισχίλια καὶ τετρακόσια ἑξήκομήκοντα πέντε.

Ἐν δὲ Αἰλίᾳ τὸν Μαχαρίον ἐπίσκοπον διεδέξατο Μαξιμωναῖς· οὗτος δὲ πρῶτος ἀνὴρ καὶ ἐπίσημος· ἐν γὰρ τῷ διωγμῷ πολλοὺς βασάνους ὑπέμεινε, καὶ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἐκκοπεὶς ἀπελύθη. Καὶ ἐν τοῖς τελευταῖς ἡ μακαρία Ἑλένη ἐτῶν οὖσα π' (62), πολλὰ ἐντειλαμένη τῷ παιδί περὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας. Μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι τέλος ἔσχεν ἡ οἰκοδομὴ τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ, ἐκέλευσε τῷ ἐπισκόπῳ (63) καταλαθεῖν αὐτὴν καὶ συγκροτῆσαι σὺν οὐδὸν πλείονων ἐπισκόπων καὶ ἐγκαινιάσαι (64) τοὺς ἁγίους τόπους. Οὗτος δὲ ἦν Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας, ὁ τῶν Ἀρειανῶν δογμάτων ἀντεχόμενος (65). Οὗτος

²⁷ Zach. xiv, 20.

NOTÆ.

(61) Παρέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τήρησιν ἐνιαυσιαῖς μνήμας ἐορτάζειν τὴν ἀνάδειξιν τοῦ σταυροῦ προστάξας· Ἀλέξανδρος δὲ ἦν τῆνικαῦτα ἀποστολικαῖς χάρισμασι διαλάμπων, μητροφάνην τὸν ὅσιον διαδεξάμενος.

(62) Sch. addit. Ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ μακαρία Ἑλένη τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο.

(63) Cod. sch. Τῷ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως.

(64) Forte, ἐγκαινιάσαι.

(65) Sch. Ὁ τῶν Ἀρειανικῶν δογμάτων γενναῖος ὢν πρόμαχος.

ἀναθεματισθεὶς ἐν τῇ Νικαίῳ μετὰ τῶν συνθρόνων (66) αὐτοῦ καὶ ἐξορισθεὶς, μετὰ χρόνον δὲ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέως εἰς ἐφόδιον λαβόντες, χαρτίον βασιλικὸν ἀνήνεγκαν τῷ βασιλεῖ, ὁμνύοντες, ὅτι περ ὑπογράφουσι τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως, καὶ ἐν πᾶσιν ἀκολουθοῦσι τοῖς ἁγίοις Πατράσιν. Πεισθεὶς δὲ τοῦτοις ὁ βασιλεὺς ἀνεκάλεσατο αὐτοὺς ἐκ τῆς ἐξορίας, καὶ τιμῆς ὅτι μάλιστα πλείστης ἤξιωσε. Σχολάζοντος δὲ τοῦ Κωνσταντίνου πόλεως Θρόνου, ταῖς οἰκείαις μηχαναῖς χρώμενος τυραννικῶς κατέσχεν τὸν τῆς βασιλευσύνης Θρόνον ὁ Εὐσέβιος. Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς μείζονος ἐξουσίας καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ ἀποκατέστησεν εἰς τὰς τῆς Ἐκκλησίας ὑπηρεσίας, ἐξεώσας τοὺς ἀξίως διενεργούντας αὐτάς (67).

Τούτου δὲ γενομένου κατὰ Ἀθανασίου λοιπὸν Ἀλεξανδρείας ἐσχόλαζον, πολλὰς κατ' αὐτοῦ σκαιορίας ἐπινοοῦντες. Ὁ δὲ βασιλεὺς δίκαιον ἡγήσατο καὶ Ἀθανάσιον καλέσαι εἰς τὰ ἐγκαίνια τῶν ἁγίων τόπων. Καλεῖται οὖν πρῶτον ἐν Τύρῳ συνελθεῖν τὴν σύνοδον, καὶ τὰ κατὰ Ἀθανάσιον διασκέψασθαι, καὶ οὕτω δίχα πάσης διχοτομίας ὁρμήσαι πάντας ἐπὶ τὴν ἑορτὴν. Ἀπέστειλε καὶ τὸν αὐτοῦ ἀνεψιὸν Δαλμάτιον ἐπόπτην γενέσθαι τῆς συνόδου (68). Συνελθόντων δὲ τῶν ἐπισκόπων ἐν Τύρῳ, παρῆν σὺν αὐτοῖς καὶ ὁ τῆς Αἰλίας ἐπίσκοπος Μαξιμιανῶς, ἀγνοῶν παντάπασιν τὰ κατὰ Ἀθανασίου σωρευόμενα. Ὡς δὲ εἰσῆλθεν Ἀθανάσιος εἰς τὸ συνέδριον, περιέστησαν αὐτῷ οἱ κατήγοροι, μεγάλα καὶ βαρέα αἰτιάματα φέροντες κατ' αὐτοῦ, ἅπερ ὑπέθεντο αὐτοῖς οἱ παρόντες δικασταί, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν ἀποδείξαι, Ἀθανασίου ἀπολογουμένου, καὶ ἀράχνης δίχην διεσπῶντος τὰ ὑπ' αὐτῶν προτεινόμενα (69). Εἰς μανίαν δὲ τραπέντες οἱ κατήγοροι, ἐφ' οἷς ἐφωράθησαν ψευδάμενοι, συνέχεον ἅπαν τὸ συνέδριον, βοῶντες· Ἄρατε τὸν γόητα, γοητεία γάρ τινι χρησάμενος πάντας ἐφίμωσε. Καὶ ἐφονεύθη ἂν Ἀθανάσιος, εἰ μὴ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως ἐξήγαγεν αὐτὸν διὰ στρατιωτῶν ἐκ χειρὸς αὐτῶν.

Λόγος δὲ κρατεῖ, ὅτι Ἀθανάσιος ἐκείθεν φυγὼν, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ποιήσας εὐχὴν, καὶ τῷ ἁγίῳ μύρῳ χρίσας καὶ ἁγιάσας τοὺς εὐκτηρίους οἴκους πρὸ τῆς τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων παρουσίας, οὗτος κατέλαβε τὸν βασιλέα, πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ ἐξειπὼν. Ὁ δὲ ἀκούσας καὶ θαυμάσας τῶν ἀντιδίκων αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, καὶ τιμῆς μεγίστης ἀξιῶσας αὐτόν, μετὰ γραμμάτων βασιλικῶν ἀπέστειλεν ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν. Παραγενόμενοι δὲ οἱ ἐπίσκοποι εἰς Ἱερουσαλὴμ, φαιδρῶς λίαν ἐπετέλεσαν τὴν ἑορτὴν τῶν ἐγκαίνιων, τοῦ βασιλέως ἀποστείλαντος κειμήλια καὶ παντοδαπὰ χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ, λίθοις τιμίῳις πεποικιλμένα, καὶ περιπετάσματα πεποικιλμένα καὶ πολύτιμα, καὶ χρήματα ἱκανὰ εἰς

norum sectæ adhæserat. Hic in Nicæa synodo condemnatus cum sectatoribus suis, atque in exilium actus est, postea tamen illi humanitatem imperatoris ad reditum impetrandum periclitantes, epistolam obtulerunt hac sententia : Juramus nos subscribere atque suscipere fidei expositionem, atque in omnibus sanctos Patres sequi, quibus creditis : imperator eos ab exilio revocavit, maximoque honore cumulavit. Cumque sedes Constantinopolitana vacasset, solitis suis technis utens, tyrannice imperatricis urbis thronum occupavit Eusebius, et majore potestate obtenta, suæ sectæ homines ad ecclesiastica ministeria provexit, legitimos ministros eorum expellens.

Deinde contra Athanasium insurrexerunt, multis in eum dolis conflictis. Imperator autem ad Ecclesiarum dedicationem etiam Athanasium advocare æquum censuit, primumque imperat Tyri synodum cogi et Athanasii causam examinari, atque ita omni dissensione deposita, Patres ad dedicationis festum properare. Misit ad hæc consobrinum suum Dalmatium, ut synodi spectator adesset : cumque episcopi convenissent, fuit cum illis etiam Æliensis episcopus, Maximonas, inscius eorum, quæ undique in Athanasium struebantur. Postquam vero in judicio Athanasius comparuit, circumsteterunt eum accusatores, gravia crimina objectantes, ea nimirum, quæ ipsis, qui judicio præerant, suggesserant, nempe Eusebius Nicomediensis, quique cum ipso erant idem molientes. Verum nihil aperte convincere potuerunt, Athanasio se graviter defendente, eorumque accusationes, velut aranearum telas, confringente. Quare accusatores in rabiem versi, aperteque mendacii convicti, omne judicium confundentes, vocibus clamare cœperunt : Tollite præstigiatores, præstigiis enim utens omnes dementavit. Jamque perierat Athanasius, nisi imperatoris consobrinus eum per milites suos ex eorum manibus abduxisset.

Fama autem est Athanasium, illinc fugientem, in civitatem sanctam pervenisse, fusaque ad Deum oratione ædes sacras sacro unguento perunxisse et consecrasse, antequam cæteri episcopi advenissent, eosque apud Cæsarem antevertisse, omnia ipsi, quæ sibi intentata fuerant crimina, exponendo. Quæ ille audiens, admiratus adversariorum improbitatem, maximis beneficiis atque honore Athanasium afficiens, cum litteris imperiali auctoritate conscriptis, Alexandriam misit. Cæterum cum jam episcopi Hierosolymam venissent, dedicationis festum celebrarunt, imperatore suppeditante magnam pecuniæ vim, ac donaria varia aurea et argentea, pretiosis lapidibus ornata, variegata peripetasmata, magni

NOTÆ.

(66) Sch. Ὁμοφρόνων.

(67) Cod. Sch. Ἐν ταῖς οἰκείαις παροικίαις ἐξεώσας τοὺς προχειροτονηθέντας αὐτῶν.

(68) Sch. Ἐπόπτην γενέσθαι τῆς καταστάσεως τῆς

συναθροισμένης συνόδου.

(69) Cod. Sch. Κατασπῶντος τὰς συκοφαντίας αὐτῶν. Paulo post, καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτῶν ἀνεδίδαξεν αὐτόν.

pretii copiosamque pecuniam egenis distribuendam, et in subsidium omnibus ad diem illum festum convenientibus. Ut vero audivit Christi amantissimus imperator de sanctorum locorum dedicatione, magnas gratias Deo egit, animumque magis ad Christianam religionem adjecit.

Fuit vero hic tricesimus imperii ejus annus, statimque legem imperiali forma conscripsit, ne cuiquam Judæorum intra sextum ab Hierosolymis lapidem comparere liceret, magnaue ob Dei in se beneficium voluptate perfusus est, cum videret etiam barbaras nationes ad doctrinam veritatis accurrentes, facileque imperio suo subjectas, vivensque alium insuper annum, ac menses paucos, in morbum incidit, in quo baptizatus Nicomediæ obiit. Distulerat enim, ut in Jordane, quod summopere desideraverat, baptizaretur.

Cum autem erectiore esset animo, res suas pie disposuit, relictis tribus filiis imperii simul et pietatis hæredibus. Maximum quidem natu, sibique cognominem Constantinum præfecit partibus quæ sunt ad occasum. Alterum vero ejusdem cum avo Constantio nomine, Orientis imperatorem constituit. Minimum natu, Europæ. Nullus vero mortis parentis adfuit. Obiit autem celeberrimus imperator Constantinus, annum agens sexagesimum quintum. Imperavit vero pie, Deoque grate annos triginta duos, et relicto terrestri regno, cœleste adeptus est. Venerandas vero ejus reliquias composuerunt milites in urna aurea; feceruntque planctum magnum super eum, lugentes ac si charissimo parente, non dominatore rege orbatî essent. At enim Constantius Orientis imperator, acceptum patris cadaver, justisque imperatoriis persolutis, in edito loco condidit, Constantinopoli, in templo Apostolorum, ubi mater ejus Helena sepulta fuerat: in eum enim finem extruxerat beatus Constantinus illam ecclesiam, ut ibi imperatores et sacerdotes conderentur, ne procul abessent ab apostolicis reliquiis. Mortuus est autem vicesimo primo die Maii, undecimo Kalendas Junii, sub consulatu Feliciani et Tatiani.

Cæterum Constantio jam nuper in imperium ingresso, accesserunt ad eum Arianæ vesaniæ principes, adhortantes eum ut adjectum illud, ὁμοούσιον, ex Symbolo fidei tolleretur, dictitantes ex hac vocula

διάδοσιν τῶν πτωχῶν καὶ φιλοτιμίαν πάντων τῶν συνηρχομένων εἰς τὴν ἑορτήν. Ὡς δὲ ἤκουσε τὰ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῶν ἀγίων τόπων ὁ φιλόχριστος βασιλεὺς, πολλὰ εὐχαρίστησεν τῷ Θεῷ, καὶ μᾶλλον προσέτεθι τῷ Χριστιανισμῷ.

Ἦν δὲ τριακοστὸν τοῦτο ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Νόμον δὲ εὐθὺς ἔγραψε μετὰ βασιλικοῦ τύπου, ὥστε μὴ δύνασθαι φανῆναι Ἰουδαίους εἰς Ἱερουσαλὺμα, ἀπὸ ἑξ σημείων κύκλῳ. Ἐχαίρει δὲ ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, βλέπων καὶ τὰ βάρβαρα ἔθνη προστρέχοντα τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, καὶ ἡδέως ὑποτασσόμενα τῷ βασιλεῖ (70). Ἐπιβιώσας δὲ ἔτι ἔτος ἓν καὶ μῆνας ὀλίγους περιέπεσεν ἀρρώστειαν, ἐν ᾗ καὶ βαπτισθεὶς ἐν Νικομηδείᾳ ἀπέθανεν. Ἀνεβάλλετο δὲ τοῦτο ἕως τοῦ τοῦδε καιροῦ, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ τοῦτου ἀξιωθῆναι ποθῶν.

Εὐθυμος (71) δὲ γενόμενος διέθετο εὐσεβῶς, τοὺς τρεῖς υἱοὺς καταλείψας τῆς αὐτοῦ βασιλείας καὶ εὐσεβείας κληρονόμους, τὸν πρεσβύτερον τὸν καὶ ὁμώνυμον αὐτοῦ Κωνσταντῖνον ἄρχοντα ἀναδείξας τῶν ἐσπερίων μερῶν. Τὸν δὲ δεύτερον τὸν ὁμώνυμον τοῦ πάππου Κωνσταντίου, τῆς Ἀνατολῆς βασιλεῖα χειροτόνησεν, τὸν δὲ νεώτερον τῆς Εὐρώπης. Οὐδεὶς δὲ τούτων παρῆν εἰς τὴν αὐτοῦ τελευτήν. Τελευτᾷ δὲ ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς ὢν ἐτῶν ἐξήκοντα πέντε, ἐβασίλευσε δὲ εὐσεβῶς καὶ θεαρέστως ἔτη τριάκοντα δύο, καὶ καταλείψας τὴν ἐπίγειον βασιλείαν, τῆς οὐρανίου ἀπελάβετο. Τὸ δὲ τίμιον αὐτοῦ λείψανον ἐν λάρνακι στρατιῶται χρυσέῳ ἐνθέντες, ἐποίησαν κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτὸν θρηγοῦντες, ὡς πατὴρ φιλοστόργου, καὶ οὐ βασιλέως ἐξουσιαστοῦ στερηθέντες. Καταλαβὼν δὲ Κωνσταντῖνος ὁ τῆς Ἑφῆς βασιλεὺς, καὶ βασιλικῶς κηδεύσας τὸν πατέρα, ἐφ' ὕψηλῳ ἀπέθετο ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ ἐν Κωνσταντίνου πόλει, ἐνθα ἀπετέθη ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ μακάριος Κωνσταντῖνος ὡκοδόμησεν ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὸ θάπτεσθαι ἐκεῖσε τοὺς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς, ὅπως μὴ ὦσι μακρὰν τῶν ἀποστολικῶν λειψάνων. Ἐγένετο δὲ ἡμέρα τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ εἰκάδι πρώτῃ Μαΐου μηνὸς τῇ πρὸ δεκαμιᾶς καλανδῶν Ἰουνίων, ἐν ὑπατίᾳ Φηλικιανοῦ καὶ Τατιανοῦ.

Κωνσταντίου δὲ ἄρτι κρατήσαντος τῆς βασιλείας, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τῆς Ἀρείου νόσου προστάται, παρακαλοῦντες αὐτὸν τοῦ ὁμοουσίου τὸ πρόσρημα ἐκ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως περιελεῖν. Αἴτιον γὰρ τοῦτο

NOTÆ.

(70) Idem cod. Καὶ ἦν ἰδεῖν ὑποτασσόμενα τῇ Ῥωμαίων βασιλείᾳ. Paulo post: Περιέπεσεν ἀρρώστειαν δι' ἧς καὶ ἀπέθανεν καὶ ἐν Νικομηδείᾳ διάγων ἐν προστείῳ τινὶ δέχεται τὸ πανάγιον βάπτισμα· ἀνεβάλλετο δὲ τοῦτο, etc. Incidit in morbum, quo et obiit. Et Nicomediæ agens in suburbio quodam suscipit sacrosanctum baptismum, distulerat vero hoc, etc. Sequitur Alexander opinionem Eusebii de baptismo Constantini; sed Eusebium plures refellunt, etiam ex Græcis. Hunc Alexandrum nominatim refutat Glycas, iv part. *Annalium*.

(71) Hæc omnia, usque ad illa, κρατήσαντος τῆς βασιλείας, partim restituta, partim adjecta sunt ex

manusc. cod. cryptæ Ferr. Nam in Bavarico pleraque deerant, et quæ aderant, tam depravata erant, ut vix veri sensus scintilla emicaret. Sed accipe ipsa verba: Κατέλειπε δὲ τοὺς αὐτοὺς υἱοὺς τρεῖς ὄντας κληρονόμους τῆς βασιλείας· τὸν μὲν πρεσβύτερον εἰς τὰ Ἑσπερία, τὸν δὲ δεύτερον τὴν ἀρχὴν ἐνετείλατο, τὸν τρίτον τῆς Εὐρώπης. Οὐδεὶς δὲ τούτων παρῆν εἰς τὴν αὐτοῦ τελευτήν. Τελευτᾷ δὲ ὢν ἐτῶν ζε', ἐβασίλευσε δὲ ἔτη λβ'. Ἀνεκόμισε δὲ τοῦτου λείψανον ὁ Κωνσταντῖνος εἰς Κωνσταντίνου πόλιν. Ἐτελεύτησε δὲ εἰκάδι δευτέρᾳ τοῦ μηνός. Κωνσταντίου τοίνυν τῆς βασιλείας, etc.

ἔφασαν γεγονέναι τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν διαιρέσεως. Οὗ
ἀρθέντος, οὐκ ἔτι ἔσται ἀμφισβήτησις περὶ δογμα-
των. Ὁ δὲ κουφότητι γνώμης ἀβασανίστως δεξάμε-
νος τοὺς λόγους αὐτῶν, συνέθετο τοῦτο ποιῆσαι,
καὶ πάλιν ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγη ἐν ὅλῃ τῇ οἰκου-
μένῃ.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν θαῦμα γέγονεν ἐν Ἱε-
ροσολύμοις πάντα λόγον ὑπερβαῖνον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
τῇ τῶν δογμάτων φιλονεικίᾳ ἐκκαπὴ γέγονε τῶν προσ-
ερχομένων τῇ πίστει, σκανδαλιζομένων ἐπὶ τῇ τῶν
ιερωμένων διαφωνίᾳ, οὐρανόθεν ἔδειξεν ὁ τῶν θαυ-
μασίων Θεὸς, ὅτι οὐχ ὁ λόγος τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως
αἴτιος τῶν σκανδάλων, ἀλλὰ τῶν ἀδοκίμων ιερῶν ἡ
σκαιότης καὶ τῆς κακίστης αὐτῶν γνώμης ἡ ἀδια-
κрасία. Τοιγαροῦν ἄφνω φαίνεται ἐπάνω τοῦ ἁγίου
Γολγοθᾶ ἡμέρας μεσοῦσης παμμεγέστατος σταυρὸς
ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος, καλύπτων τὴν τοῦ ἡμε-
τέρου ἡλίου λαμπρότητα τῇ ὑπερβολῇ τοῦ φωτὸς,
ἐνώπιον πάντων τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, μικρῶν τε
καὶ μεγάλων, πιστῶν τε καὶ ἀπίστων. Κύριλλος δὲ ἦν
τότε ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, τὸν ὁμολογητὴν
Μαξιμωναῖν διαδεξάμενος. Τοῦτου σώζονται κατηγή-
σεις δεκαοκτὼ, εὐδοκίμως συγγεγραμμέναι, ἐν αἷς
τὸ ἅγιον Σύμβολον ἐρμηνεύσας μνήμην τῆς τοῦ
ὁμοουσίου λέξεως οὐκ ἐποίησατο, τῶν καταδυνα-
στευόντων τότε τὰς συσκευὰς ὑφορώμενος. Ἐμείνε
δὲ ὁμοῦς σὺν τοῖς ἁγίοις Πατράσι, συνηγορῶν ἀγρά-
φως τῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὗτος ἔγραψε τῷ βασιλεῖ Κων-
σταντίνῳ περὶ τοῦ γενομένου σημείου. Ἀμεινον δὲ τὰ
περὶ τούτου διδάξει αὐτὰ τοῦ ἐπισκόπου τὰ γράμ-
ματα, ἔχοντα τὰδε :

« Ἐπὶ μὲν τοῦ μακαρίου καὶ ἀειδύμου πατρός σου
τὸ σωτήριον εὑρηται τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ξύλον·
ἐπὶ δὲ σοῦ, εὐσεβέστατε βασιλεῦ, προγονικὴν εὐσέ-
θειαν ἐπανάγοντος, εἰκότως οὐκ ἐκ γῆς, ἀλλ' ἐξ οὐ-
ρανοῦ τὰ θαυματουργήματα. Ἐν γὰρ ταῖς ἁγίαις
ταύταις ἡμέραις τῆς Πεντηκοστῆς, νόλαις Μαΐαις
περὶ τρίτην ὥραν παμμεγέστατος σταυρὸς ἐκ φωτὸς
κατεσκευασμένος ἐν οὐρανῷ ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολ-
γοθᾶ καὶ μέχρι τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἐκτεινό-
μενος ἐφαίνετο, οὐχ ἐνὶ καὶ δευτέρῳ μόνον φανείς,
ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δει-
χθεὶς, οὐδ' ὥς ἂν τις νομίσαι, ὁξέως ἢ καὶ κατὰ
φαντασίαν παραδραμὼν, ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν ὥραις
ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς θεωρούμενος, καὶ ταῖς
ἀπαστραπτούσαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας
νικήσας. Ἡ γὰρ ἂν νικώμενος ὑπ' αὐτῶν ἐκαλύπτετο,
εἰ μὴ δυνατωτέρας ἡλίου τοῖς ὀφθαλμοῖς παρείχετο τὰς
λαμπηδόνας, ὥς ἅπαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἁγίας Ἐκκλη-
σίας συνδραμεῖν τὸ πλήθος, τῷ τῆς θεοπτείας φόβῳ
συσχεθὲν ἐξ οὐρανοῦ θεόθεν γεγεννημένης. » Καὶ ταῦτα
μὲν ὁ ἐπίσκοπος.

Ἐκ ταύτης δὲ παραδοξοποιίας πολλὰ χιλιάδες
προσετέθησαν τῇ πίστει. Ἔως ὧδε περὶ τῆς εὐρέ-
σεως (72) τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ ἡ ἱστορία ἔστω,

A omnem Ecclesiarum divisionem exortam fuisse,
qua sublata, nullam amplius de dogmatibus futuram
controversiam; quem illorum sermonem ille te-
mere, ob mentis nimiam levitatem admittens, con-
cessit id fieri, ortusque hinc est per universum
mundum tumultus non minimus.

Circa idem vero tempus res miranda Hierosoly-
mis accidit, quæ omnem orationem superat. Cum
enim ob hanc sententiarum diversitatem, variam-
que digladiationem, magna fieret divulsio eorum,
qui recens ad fidem venerant, quod offenderentur
hac sacerdotum dissensione, ostendit cœlitus mi-
rabiliū ille operator Deus, nequaquam verbum
nostræ fidei ansam scandalorum præbuisse, sed
solum improbitatem male probatorum sacerdotum
stolidamque mentis perversæ intemperiem. Ecce
enim derepente supra sanctum montem Golgotha,
medio jam die, pretiosissima crux ex coruscis ra-
diis confecta apparuit, solis nostri claritatem suo
splendore obscurans, idque videntibus omnibus,
qui civitatem incolebant, pusillis et magnis, fide-
libus et infidelibus. Fuitque hoc tempore episcopus
Hierosolymitanus Cyrillus, successor confessoris
Maximonæ, ejus etiamnum decem et octo Cateche-
ses servantur legitime conscriptæ, in quibus sa-
crum explicans Symbolum, verbi *consubstantialis*
mentionem omisit, principum in se, nisi id fecis-
set, insidias paratas videns, mansit tamen cum san-
ctis Patribus, Ecclesiam voce, non scriptis defen-
dens. Hic ad imperatorem de eo, quod acciderat,
scripsit. Clarius autem episcopi ipsius litteræ id
edocebant: eæ ita se habent:

« Tempore præstantissimi ac piæ memoriæ pa-
tris tui, salutare vivificæ crucis lignum inventum
est. Tuo vero tempore, piissime imperator, tibi
avitam virtutem referenti, merito non ex terra,
sed ex cœlo signa monstrantur. Sacris enim hisce
Pentecostes diebus, Nonis Maii, circa horam ter-
tiam, maxima crux ex luce facta, de cœlo, super
sacrum montem Golgotha, usque ad sanctum mon-
tem Olivarum extenta apparuit; non uni tantum,
aut alteri visa, sed universæ civitatis multitudini
apertissime ostensa. Neque ut aliquis forte exi-
stimare posset, celeriter secundum phantasiam
percurrrens, sed multis horis supra terram mani-
feste conspecta, splendore suo solis radios longe
superans. Certe enim ab illis superata, abscondita
fuisset, nisi intuentibus ipsam sole lucidiores ra-
dios exhibuisset: adeo ut illico universa civitatis
multitudo ad sanctam Ecclesiam concurreret, metu
divini istius prodigii cœlitus facti perterriti. » Atque
hactenus quidem episcopus.

Ex quo tam stupendo miraculo multa hominum
millia ad fidem se applicuerunt. Hæc de vivificæ
crucis inventionē, totaque historia dicta sint, et

NOTÆ.

(72) Addita sunt ex cod. Cypri. Ferr. scripta,
ut appareat, in illos, qui Quiriacum, seu Cyriacum,

prius Judam appellatum, Hierosolymitanum episco-
pum constituunt; ejusque auspiciis crucem inven-

nemo seipsum decipiat vana referendo, fabulosas-
que narrationes peregrinis nominibus contextas ar-
gumento huic inserendo. Neque enim ullus alius
episcopus præter prædictos fuit, neque alius Ro-
manorum imperator, neque alio modo veneranda
crux depredicata est et promulgata. Ab Augusto
enim imperatore, sub quo Christus secundum car-
nem natus est, usque ad Constantinum Magnum,
triginta quinque imperatores intercesserunt. Simi-
liter a Jacobo fratre Domini, usque ad hujus impe-
rium, triginta quinque fuerunt Hierosolymis epi-
scopi. Venerandam autem diem exaltationis sanctæ
crucis et dedicationis templi Patres ex imperatorio
jussu definierunt quotannis celebrandam decimo
quarto die Septembris, in honorem Patris, et Filii,
et Spiritus sancti.

Quoniam vero, divina nos adjuvante gratia, ora-
tione processimus ad splendidam festi nostri diem,
quæ est ostensio et exaltatio sanctæ crucis, age,
quantum in nobis est, crucem paucis quibusdam
salutationibus prosequamur, sicque sermoni nostro
finem imponamus. Salve igitur, crux pretiosa; salve,
quia in te Dominus noster Jesus Christus exalta-
tus est, in quo sunt omnes thesauri lætitiæ et
gratiæ. Salve, crux pretiosa, per te enim æterna
lætitia in cœlo simul atque in terra paratur. Salve,
crux pretiosa; salve, quia diu ante, atque adeo ab
omni principio Conditor rerum in universa crea-
tura tuam imaginem depinxerat. Salve, crux glo-
riosa, quia omnes potestates cœlorum in tua exal-
tatione inenarrabiles Deo hymnos offerunt. Salve,
crux, per te enim in civitatibus, insulis, omnibus-
que nationibus Ecclesiæ orthodoxorum fundamenta
accipiunt. Salve, crux, quia per te omnia fidelium
ora in sermones de Deo resolvuntur. Salve, crux,
per te enim angeli cum hominibus super terram
choros ducentes Christum celebrant. Salve, crux,
quoniam per te homines in cœlis cum angelis simi-
liter ante Deum consistunt, cum ineffabili gaudio
omnium rerum Conditorum glorificantes. Salve,
crux, per te enim Adam a maledictione liberatus
est, saliens et exsultans ut in paradysum rediit,
recepta pristina dignitate. Salve, crux, per te enim
omnis diabolica potestas prostrata est, et omnis
operatio dæmonis concutata. Salve, crux sancta,
per te enim sancta et consubstantialis Trinitas
ubique terrarum creditur, cantatur, celebratur,
glorificatur, cognoscitur. Salve, crux, per te
enim omnis anima Christo credens salvatur.

Salve, crux, per te enim bona nunquam auferenda
hominibus conferuntur. Et quid tandem dicemus,

NOTÆ.

tam tradunt, modo plane diverso ab illo, qui
communi Patrum et historicorum consensu firma-
tur. Talem narrationem apocryphis fabellis plenam
de crucis inventionem legimus in manuscripto co-
dice Græco bibliothecæ Augustanæ, quo nonnullæ
sanctorum Vitæ continentur, quam edidimus in
Horto sanctæ crucis, nuncque huic secundo tomo
inserimus, ut si quem talia delectant, habeat

A καὶ μηδεὶς ἐαυτὸν ἀπατάτω ματαιολογῶν ἀσύμφορα
καὶ μυθοποιίας δι' ὀνομάτων παραξένων παρειαγα-
γεῖν τῇ ὑποθέσει. Οὐδὲ γὰρ ἐπίσκοπος ἕτερος γέγονε
πώποτε παρὰ τοὺς προγεγραμμένους, οὐδὲ βασιλεὺς
ἕτερος Ῥωμαίων, οὐδὲ ἑτέρῳ τρόπῳ ὁ τίμιος σταυ-
ρὸς ἀνεκηρύχθη. Ἀπὸ γὰρ Αὐγούστου τοῦ βασιλέως,
ἐφ' οὗ ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα (ἐγεννήθη), ἕως τοῦ
μεγάλου Κωνσταντίνου τριάκοντα πέντε γεγονάσι
βασιλεῖς ὁμοίως καὶ ἀπὸ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου
ἕως τῆς αὐτῆς βασιλείας τριάκοντα πέντε γεγονάσιν
Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι. Τὴν δὲ σεβάσμιον ἡμέραν
τῆς ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τῶν ἐγκαινίων
ᾠρίσαντο οἱ Πατέρες μετὰ βασιλικοῦ προστάγματος
τελεῖσθαι ἀνὰ ἕτος ἕκαστον τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ
τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός, ἥτις ἐστὶν ἡ πρὸς δέκα ὀκτὼ
B Καλανδῶν Ὀκτωβρίων, εἰς δόξαν Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ
ἀγίου Πνεύματος.

Ἐπειδὴ (73) δὲ χάριτι Θεοῦ κατηντήσαμεν τῷ
λόγῳ εἰς τὴν εὐσημον ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ἡμῶν ἥτις
ἐστὶν ἀνάδειξις τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ, φέρε καθὼς
οἶόν τέ ἐστιν, μικρὰ τι χαιρετήσαντες τὸν σταυρὸν,
καταπαύσωμεν τὸν λόγον. Χαίροις τοίνυν, σταυρὲ
τίμια. Χαίροις, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς
ὑψώθη, ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς χάριτος καὶ
τῆς χάριτος. Σταυρὲ τίμιε, διὰ σοῦ γὰρ ἡ ἀένναος
χαρὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς βραβεύεται. Χαίροις,
σταυρὲ τίμιε, ὅτι ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ Δημιουργὸς
ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τὴν εἰκόνα σου ἐξωγράφησεν.
C Χαῖρε, σταυρὲ ἔνδοξε, ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῶν
οὐρανῶν ἐπὶ τῇ σῇ ὑψώσει ἐξαισίους ὕμνους ἀνα-
πέμπουσι τῷ Θεῷ. Χαίροις, σταυρὲ· διὰ σοῦ γὰρ ἐν
πόλεσι, καὶ ἐν νήσοις, καὶ ἐν παντὶ ἔθνει, αἱ Ἐκκλη-
σίαι ὁρθοδόξων τεθεμελίωνται. Χαῖρε, σταυρὲ· διὰ
σοῦ γὰρ πᾶν στόμα πιστῶν εἰς θεολογίαν ἀνέφικται.
Χαίροις, σταυρὲ μακάριε· διὰ σοῦ γὰρ ἄγγελοι σὺν
ἀνθρώποις ἐπὶ γῆς χορεύοντες τὸν Χριστὸν ἀνυμνοῦσι.
Χαίροις, σταυρὲ· διὰ σοῦ γὰρ ἐν οὐρανοῖς ἄνθρωποι
ὁμοίως σὺν ἀγγέλοις παρίστανται τῷ Θεῷ, μετὰ
ἀνεκλαλήτου χάριτος τὸν Ποιητὴν δοξάζοντες. Χαῖρε,
σταυρὲ· διὰ σοῦ γὰρ ὁ Ἀδάμ τῆς κατάρας ἐλυτρώθη,
σκιρτῶν καὶ ἀγαλλιώμενος εἰς τὸν παράδεισον, ὡς
ἐλήλυθεν, ἀπολαθὼν τὸ ἔδιον ἀξίωμα. Χαίροις,
σταυρὲ· σοῦ γὰρ πᾶσα διαβολικὴ δύναμις καταβέβλη-
ται, καὶ πᾶσα δαιμονικὴ ἐνέργεια καταπεπάρτηται.
D Χαίροις, σταυρὲ ἅγια· διὰ σοῦ γὰρ ἡ ἁγία καὶ
ὁμοούσιος Τριάς ἐν παντὶ τόπῳ πιστεύεται, καὶ
ἄδεται, ὕμνεται, δοξολογεῖται καὶ γνωρίζεται. Χαί-
ροις, σταυρὲ· διὰ σοῦ γὰρ πᾶσα ψυχὴ Χριστῷ πι-
στεύουσα σώζεται.

Χαίροις, σταυρὲ· διὰ σοῦ γὰρ τὰ ἀναφαίρετα
ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις δωδύρηται. Καὶ τί εἰπωμεν,

quibus se oblectet.

(73) Qui Schoti exemplar contulit cum cod. Cry-
ptæ Ferratæ, notat multo plura encomia in illo co-
dice contineri, quam sint in exempl. Schoti, vel
etiam in Bavarico; quod cum Sch. cod. ubique
propemodum convenit. Utinam vero et alia, ita et
crucis præconia enotasset! rem piis gratam, cruci-
que honorificam præstitisset.

ἢ τί παραλίπωμεν; Πῶς ἀνυμνήσωμεν τὴν δύναμιν τοῦ Δεσποτικοῦ σταυροῦ; Ὡς ὄνομα σταυροῦ, ἐν ᾧ τὰ μεγαλεῖα τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων κέκρυπται, ἀγγέλοις αἰδέσιμον, καὶ ἀνθρώποις σεβάσιμον! Τί γὰρ ἐρασμιώτερον ὀνόματος σταυροῦ, ἢδύτερον Χριστιανοῖς; Τί δὲ τοῦτου ἐνεργέστερον εἰς θαυματουργίαν; Σταυρὸς Ἐκκλησίας θεμέλιος. Σταυρὸς θείας δυναστείας σημεῖον. Σταυρὸς ἀγγέλων χαρὰ καὶ δαιμόνων πένθος. Σταυρὸς ὀλετὴρ δαιμόνων. Σταυρὸς παντὸς κόσμου ὁ φωστὴρ ἀειφανὴς καὶ παντοφάης. Σταυρὸς τοῖχος ἀκράδαντον, ἀρράγες καὶ ἀκαταπόλεμητον πάσης τῆς οἰκουμένης. Σταυρὸς ἱερέων δόξα καὶ κράτος. Σταυρὸς στρατοπέδιον παντευχία. Σταυρὸς πόλεως φυλακτήριον. Σταυρὸς διαδόλου πανολεθρία. Σταυρὸς λαῶν εὐφροσύνη. Σταυρὸς Χριστιανῶν ἐλπίς. Σταυρὸς ἀσθενούντων ἰατρός. Σταυρὸς εὐεκτούντων ἀδιάπτωτος ὑγίεια. Σταυρὸς χειμαζομένων λιμὴν. Σταυρὸς πολεμουμένων εἰρήνη. Σταυρὸς ἐρροδόξων καύχημα καυχημάτων. Σταυρὸς εἰδωλολατρίας κατάλυσις, καὶ εὐσεβείας ἀνόρθωσις. Σταυρὸς παρθενίας διδάσκαλος, καὶ σωφροσύνης φύλαξ. Σταυρὸς δικαίων ἀσφάλεια καὶ ἀμαρτωλῶν σερμῶς βιούντων δόξα.

Σταυρὸς νηπίων φύλαξ, καὶ νέων σωφροσύνη, καὶ γερόντων βακτηρία. Σταυρὸς πτωχῶν ἀδαπάνητος πλοῦτος, πεπλανημένων ἀπλανὴς ὁδηγός. Σταυρὸς ἀνάπαυσις ἐν κόποις ἡμερινοῖς. Σταυρὸς ἐθνῶν εὐταξία καὶ παντὸς τοῦ κόσμου γαλήνη. Καὶ τί εἶπω, ἢ τί παραλίπωμεν; ἢ πῶς σε ἀνυμνήσωμεν, σταυρὲ ἀγιώτατε. Ὅτι σὲ μόνον ἀπὸ πάσης κτίσεως ὁ βασιλεὺς ἡρετίσατο, καὶ ἀνέδειξεν ὄπλον ἀήτητον κατὰ τοῦ διαδόλου καὶ τοῦ θανάτου. Διὸ μακάριοι πάντες οἱ καταξιωθέντες ἰδεῖν τὴν σὴν ἀνάδειξιν. Σὺ εἶ τῶν προφητῶν τὸ κήρυγμα. Περὶ σοῦ γὰρ ἀγαλλιώμενοι ὁσημέραι κελαδοῦσι λέγοντες πρὸς τὸν Θεόν, « Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημεῖωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τούτου. » Σὺ εἶ τὸ καύχημα τῶν ἀποστόλων· ἀδιαλείπτως γὰρ βοῶσι δι' ἐνὸς αὐτῶν ἱεροκήρυκος, « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου. » Σὺ εἶ τῶν μαρτύρων στέφανος. Σὺ εἶ τὸ καύχημα τῶν ἐν ὕψει καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς τὴν σάρκα σταυρωσάντων σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ὡς τῆς ἀνεκλαλήτου χαρᾶς Δεσποτικοῦ σταυροῦ! Ὡς τῶν ἐν αὐτῷ ἀκαταλήπτων μυστηρίων, καὶ ἵνα τὸ τοῦ Ἀποστόλου φθέγγωμαι, « Ὡς βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὥς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ! Παρὰ γὰρ τοῦ ξύλου νεκρωθέντες, παρὰ τοῦ ξύλου τῆς κατακρίσεως ἐζωοποιήθημεν. Ὡς τῆς ἀμέτρου χάριτος τοῦ δωδωκότος!

Δέον οὖν ἡμᾶς τὴν πανέορτον ταύτην ἐορτὴν συστήσασθαι « ἐν τοῖς πυκάζουσιν (74), ἕως τῶν καρμάτων τοῦ θυσιαστηρίου. » Πυκάζοντες δὲ εἰσιν, ὡς φασιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί, τὰ ἐξ ἀμελείας ἢ παλαιό-

A quid loquemur? Quomodo pro dignitate virtutis a Dominicæ crucis celebrabimus? O crucis nomen, in quo magalia mysteriorum Christi abscondita sunt, angelis reverendum hominibusque venerandum! Quid enim amabilius est nomine crucis, quid suavius Christianis? Quid vero ea potentius ad miracula operanda? Crux Ecclesiæ est fundamentum. Crux principatus indicium. Crux angelorum voluptas, demonum dolor. Crux perniciēs diaboli; totius mundi astrum, semper et ubique resplendens. Crux mortis invulsibilis et inexpugnabilis totius orbis. Crux sacerdotum gloria et robur. Crux exercituum armatura. Crux civitatis præsidium. Crux populorum gaudium. Crux Christianorum spes. Crux ægrotantium medicus. Crux bene habentium firmissima salus. Crux naufragantium portus. Crux belligerantium pax. Crux orthodoxorum gloriatio gloriationum. Crux idololatriæ solutio, pietatis instauratio. Crux virginitalis magistra, et temperantiæ custos. Crux iustorum tutela defensio, et peccatorum poenitentia. Crux monachorum ornamentum pieque viventium gloria.

B Crux parvulorum servatrix, juvenum prædeana, senum sustentaculum. Crux mendicantium inexhaustæ divitiæ. Crux errantium viæ index certissima. Crux in labore quotidiano requies. Crux nationum disciplina, et mundi universi lætitia. Et quid tandem dicam, aut quid omitam aut quomodo digne te celebrabo? Te enim solum Rex ex omni creatura elegit et fecit armaturam inexpugnabilem contra diabolum ac mortem; quam obrem beati in primis illi omnes qui digni habiti sunt te intueri. Tu prophetarum es prophetia, de te enim continuis vocibus proclamantes ad Deum inquirunt: « Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus²⁸. » Tu es exultatio apostolorum; indesinenter enim unus ex illis ore clamant: « Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini²⁹. » Tu es martyrum corona; tu es voluptas eorum, qui in montibus, speluncis ac terræ cavernis carnem crucifigunt cum passionibus et concupiscentiis suis. O ineffabilis Dominicæ crucis voluptas! O memorabilia, quæ in ea abscondita sunt, mysteria! denique, ut cum Apostolo dicam: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicii ejus³⁰! » Per lignum enim semel mortificati, rursus per lignum a condemnatione vivificati sumus. O immensa gratia ejus, qui nos salvavit, Domini!

Crux parvulorum servatrix, juvenum prædeana, senum sustentaculum. Crux mendicantium inexhaustæ divitiæ. Crux errantium viæ index certissima. Crux in labore quotidiano requies. Crux nationum disciplina, et mundi universi lætitia. Et quid tandem dicam, aut quid omitam aut quomodo digne te celebrabo? Te enim solum Rex ex omni creatura elegit et fecit armaturam inexpugnabilem contra diabolum ac mortem; quam obrem beati in primis illi omnes qui digni habiti sunt te intueri. Tu prophetarum es prophetia, de te enim continuis vocibus proclamantes ad Deum inquirunt: « Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus²⁸. » Tu es exultatio apostolorum; indesinenter enim unus ex illis ore clamant: « Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini²⁹. » Tu es martyrum corona; tu es voluptas eorum, qui in montibus, speluncis ac terræ cavernis carnem crucifigunt cum passionibus et concupiscentiis suis. O ineffabilis Dominicæ crucis voluptas! O memorabilia, quæ in ea abscondita sunt, mysteria! denique, ut cum Apostolo dicam: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicii ejus³⁰! » Per lignum enim semel mortificati, rursus per lignum a condemnatione vivificati sumus. O immensa gratia ejus, qui nos salvavit, Domini!

Æquum itaque est, ut hanc diem omnium solemnissimam « in condensis constituamus, usque ad cornu altaris³¹. » Condensa vero dicunt, qui harum rerum periti sunt, ea quæ, per neglectum ac vetustatem

²⁸ Psal. LIX, 6. ²⁹ Galat. VI, 14. ³⁰ Rom. XI, 35. ³¹ Psal. CXVII, 27.

NOTÆ.

(74) Πυκάζουσιν. Scholia Græca explicant σιτάζουσιν, καλύπτουσιν, κοσμοῦσιν. Videtur autem legendum πυκάζοντα, pro πυκάζοντες ut infra col. 4083 D.

sordidata, versus accurato studio pristinae integritati et nitiori restituntur ad exhilarandos animos eorum qui mentis oblectationem quaerunt. Disponamus igitur nos, ut jubemur, insuavitatemque et horrorem, quem ex diutina negligentia contraximus, exuentes, laetam hanc omnique veneratione dignissimam diem, in salutaris crucis memoriam institutam, misericordiae operibus ac fide celebremus: atque ita peccata nostra auferantur, nosque cum timore simul et gaudio ad Deum clamabimus: « Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nostri; sancta et consubstantialis ejusdemque majestatis Trinitas, miserere nostri; » quam decet honor, potestas, majestas et magnificentia in infinita saecula saeculorum. Amen.

Α τῆτος βυωθέντα ἡ τὰ ἐξ ἐπιμελείας πάλιν ἐπὶ τῷ τιμαλφέστερον μετακισμούμενα εἰς εὐφροσύνην τῶν εὐοχούντων ἐν ἀγαλλιάμασι. Διατεθῶμεν τοίνυν, ὡς προτετάγμεθα, καὶ τὴν συμβᾶσαν ἡμῖν ἐκ τῆς ῥθυμίας ἀπεκδυσάμενοι ἀγδίαν, τὴν φαιδρὰν ταύτην καὶ πάνσεπτον ἡμέραν τῆς τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ μνήμης ἐπιτελέσωμεν ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίροντες ἁμαρτίας, καθὼς φησὶν ἡ Γραφή, καὶ μετὰ φόβου, καὶ χαρᾶς οὕτω βοήσωμεν, « Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, ἅγια Τριάς, ὁμοούσιε καὶ ὁμόθρονε, ἐλέησον ἡμᾶς: » ἡ πρέπει δόξα, κράτος, μεγαλοσύνη τε, καὶ μεγαλοπρέπεια εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

ALEXANDRI MONACHI HISTORIOGRAPHI

HISTORICUM ENCOMIUM

DE INVENTIONE PRETIOSÆ ET VIVIFICÆ CRUCIS.

Encomium sanctæ crucis, quod nunc publicamus, epitome est prioris. Quis id compendium redegerit, mihi non liquet. Omittit breviator omnia usque ad imperium Constantini Magni, quando, sublati tyrannis, eo solus potitus est, cum Hierosolymitanæ Ecclesiæ cathedram Macarius teneret. Deinde, exposita crucis inventione, iterum multa resecat, usque ad Encomia sanctæ crucis quæ plura et copiosiora in hoc apographo exstant, quam in duobus exemplaribus, quibus nos in editione Alexandri usi fuimus. Invenies etiam aliculi variantem scripturam, quod collatio cum editione docebit.

Quis vero Alexander iste fuerit, haud satis compertum est. Credibile fit, esse illum, cujus apud Surium tom. XXXI exstat Encomium in sanctum Barnabam apostolum hac inscriptione: « Alexandri monachi laudatio in apostolum Barnabam, quam habuit rogatus a magno sacerdote venerandi templi præfecto, quod beato Barnabæ consecratum fuerat, » quia stylus concinit, et sollicitudo excusandæ propriæ infirmitatis, quasi tanto oneri subeundo imparis. Ex prædicta tamen Epigrapha nihil certi colligitur, de conditione et ætate Alexandri, ut nec ex reliquæ orationis decursu, nisi quod Alexander Encomium sancti Barnabæ, in ipsa Cypro, eo loco ubi sancti Barnabæ lipsana reperta fuerant, instituisse merito creditur: ibi enim magnificentum templum in honorem sancti Barnabæ extruxerat Anthemius episcopus Salaminæ, variis miraculis admodum nobile, cujus præfectum egisse videtur ille, qui hoc Encomium ab Alexandro efflagitaverat.

Porro una cum reliquiis beati Barnabæ inventum est Evangelium Hebraicum sancti Matthæi, manu sancti Barnabæ exaratum, de quo Alexander: « Rogatu Imperatoris (is Zeno erat) Evangelium in urbem Constantinopolim attulerant, etc. Ubi usque ad hodiernum diem servatur, et in magna quinta Paschæ feria quotannis in palatii oratorio evangelium ex eo libro recitatur. » Cedrenus in Compendio Historiarum. « Id Evangelium Zeno reposuit in palatio, in æde Sancti Stephani in Daphne. » Inventionem sancti Barnabæ refert Baronius ad annum Christi 485, eodemque tempore Alexandrum vixisse affirmat; quod tamen, mea quidem sententia, satis perspicue ex ipso Encomio non colligitur.

At sive unus sit utriusque Encomii auctor, sive diversus, hæc Epitome laudes sanctæ crucis decantans non est indigna lectu, quicumque tandem breviatoris officio functus sit. Ea ad me venit Antuerpia a R. P. Andrea Schotto, societatis nostræ, qui eandem dono acceperat ab erudito, et lucubrationibus Arnobianis satia noto viro Ceverhartho Eluenhorstio, anno Christi 1618. Vale.